PAPERS. REGIÓ METROPOLITANA DE BARCELONA
núm. 32, març 1999, pàgs. 19-136

ENTREVISTES: 27 VISIONS

AMADOR FERRER I JOAQUIM SABATÉ
Arquitectes

SUMARI

1. **Joan Busquets i Grau**
2. **Lluís Cantallops i Valeri**
3. **Josep M. Carreras i Quilis**
4. **Jordi Casso i Samsó**
5. **Isabel Castiñeira i Palou**
6. **Miquel Corominas i Ayala**
7. **Juli Esteban i Noguera**
8. **Xabier Eizaguirre i Garaitagoitia**
9. **Ricard Fayos i Molet**
10. **Antonio Font i Arellano**
11. **Montserrat Giné i Macià**
12. **Sebastià Jornet i Forner**
13. **Carles Llop i Torné**
14. **Josep M. Llop i Torné**
15. **Juli Llueca i Fernández**
16. **Francesc Mestres i Angla**
17. **Ferran Navarro i Acebes**
18. **Joan A. Páez i Berga**
19. **Ricard Pié i Ninot**
20. **Manuel Ribas i Piera**
21. **Estanislau Roca i Blanch**
22. **Ramon Roger i Casamada**
23. **Pere Solà i Busquets**
24. **Manuel de Solà-Morales i Rubió**
25. **Jaume Torrent i Genís**
26. **Manuel Torres i Capell**
27. **Josep M. Vilanova i Claret**

Arquitecte (1969)

És catedràtic d'Urbanisme de l'Escola d'Arquitectura de Barcelona i membre fundador del Laboratori d'Urbanisme, grup de recerca dirigit per M. de Solà-Morales. Va ser director dels Serveis d'Urbanisme de l'Ajuntament de Barcelona en el període 1983 a 1989.

Entre els anys 1979 i 1981 redactà els plans generals de Vilafranca del Penedès, Sant Sadurní d'Anoia i Santa Margarida i els Monjos, en col·laboració amb A. Font i J. L. Gómez Ordóñez. També va realitzar, el 1980, un estudi urbanístic regional de la comarca de l'Alt Penedès.

A començaments de la dècada dels vuitanta va redactar el Pla de Reequipament al Poblenou (Barcelona) i, entre els anys 1981-1983, el Pla Especial de Rehabilitació i Millora del Barri Marginal de Sant Josep, a Sant Vicenç dels Horts (juntament amb J. L. Gómez Ordóñez); el Pla Especial de Millora Urbana del barri de Sant Andreu, a Barcelona, i el Pla del Centre Històric i Projecte de Reforma del Canyeret, a Lleida (en col·laboració amb R. Amador, L. Domènech i R. Puig).

Al llarg del període desenvolupà diversos treballs de recerca sobre temes urbanístics, molts dels quals referits a Catalunya. Així, l'any 1974 es va publicar el treball desenvolupat en col·laboració amb M. Solà-Morales, M. Domingo, A. Font i J. L. Gómez Ordóñez sobre la formació i transformació del Poblenou al Contraplà de la Ribera (*Barcelona: remodelación capitalista o desarrollo urbano*, Barcelona, 1974). Entre 1975 i 1978 va treballar en l'anàlisi dels models d'assentament urbà a Catalunya, presentat al Congrés de Cultura Catalana el 1977 (publicat a *Ciudad y Territorio*, 1977, i a *Quaderns*, 1980).

Altres treballs es refereixen als «Instruments de projectació de la Barcelona suburbana» (*Annals ETSAB*, 1982), les estratègies de rehabilitació residencial (MOPU, 1982), l'evolució i la transformació de l'Eixample de Barcelona, 1982-1983 (Ajuntament de Barcelona, 1983), la pròpia transformació de Barcelona (*Barcelona: desarrollo urbanístico de una capital compacta*, Madrid, 1992) i la transformació de la costa catalana, dins el programa europeu Coast Wise Europe 1995-1997 (*Europe: Coast Wise*, 010 Rotterdam, 1998).

Pla General de Vilafranca del Penedès (1981)

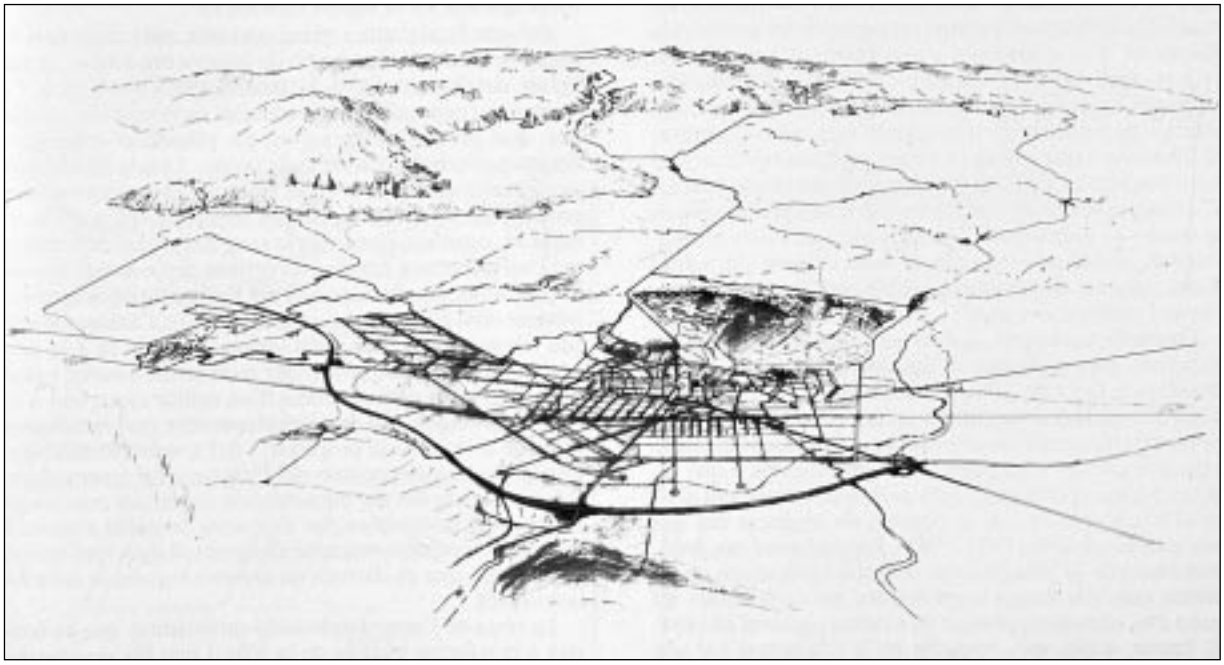

AF/JS: Creus que hi ha hagut una evolució en els plans municipals redactats des de 1979? En quin sentit?

JB: Efectivament, crec que s'ha passat del pla que ho volia resoldre tot a un tipus de pla més pragmàtic. Als plans dels últims setanta i primers vuitanta se'ls hi donava un valor demiúrgic, superior al que en realitat tenien, i això tant des del punt de vista tècnic com polític. El planejament urbanístic fins i tot va representar, per als primers ajuntaments democràtics, un mitjà de reorganització de la pròpia administració. Crec que en aquells primers plans hi va haver una renovació conceptual i metodològica molt gran. No sé si l'hem avaluat adequadament encara, no si n'hem fet una evolució conseqüent...

Els primers plans van significar una autèntica posada al dia del sistema de planejament urbanístic a Catalunya. Potser la crítica, o l'autocrítica que ens hem de fer, se centraria en aquella ambició de voler resoldre-ho quasi tot; en aquest sentit, els plans de després han deixat anar més cordes, han treballat més amb valors de suggeriment, vinculant menys tot el procés per deixar que algunes decisions posteriors puguin enriquir les idees generals, sense malbaratar-les.

Les administracions també han evolucionat. Han passat d'una gran obertura de mires, en un primer moment, a un creixent pragmatisme. La creació de les «oficines municipals del Pla», per exemple, són una mostra de la voluntat d'un control més gran, que pot arribar a encotillar l'urbanisme. No hauríem de confondre els valors creatius i innovadors del Pla, amb la gestió ordinària o extraordinària de l'urbanisme. No voldria dir quina és més important, però calen les dues... i són específicament diferents.

AF/JS: Quins tòpics considerats inicialment com a molt rellevants han deixat de ser-ho tant? Quins nous tòpics han aparegut o han crescut en importància?

JB: El planejament s'ha orientat molt a oferir un marc per a les accions sobre la ciutat (no únicament projectes, sinó també estratègies, actuacions, intervencions). La ciutat de Barcelona, i també l'àrea metropolitana, van llençar, a mitjans dels vuitanta, un planejament de xoc en aquesta línia: és a dir, un pla per vincular moltes operacions. La idea que apareix és la del pla lligat a un programa; una idea d'urbanisme operacional que vol realitzar unes accions en un termini de temps determinat.

En realitat, tots els plans han de tenir al darrera uns motius que els impulsin. Aquest motiu pot ser —com ho va ser en una primera etapa— el millorar els estàndards de zona verda o d'equipament. Més endavant, per exemple, a Barcelona es va donar l'impuls a determinades àrees d'oportunitat (les àrees de nova centralitat), o la recuperació decidida de la Ciutat Vella. Però l'important és que el motiu hi ha d'existir. Això no vol dir que aquest sigui l'únic tema que ha d'orientar el programa o el pla; no s'hauria d'oblidar la complexitat de la ciutat i dels seus mecanismes, però en confrontar-hi una idea o motiu força es pot ajudar a transformar positivament el conjunt.

Això ha tingut diverses distorsions posteriors. Per exemple, quan s'ha intentat buscar aquests motius o copiar unes estratègies sense més perquè l'única manera de clarificar els objectius passa per una reflexió més profunda, a partir de la situació preexistent però també introduint-hi una capacitat de proposta —de projecte— que pugui motivar el programa específic. Vull dir que si no defensem i articulem adequadament, per exemple, la idea de les noves centralitats serà molt difícil desenclavar un sector com el de Renfe-Meridiana; o que si no defensem la Diagonal en el seu conjunt, tampoc no podrem trobar el sentit a l'obertura del seu tram final.

Calen, per tant, unes estratègies que han de ser generals i que han de tenir capacitat compositiva i redistributiva. Crec molt, en aquest sentit, en el valor a la vegada estratègic i operacional del planejament, especialment en àmbits territorials grans. Aquesta imatge redistribuïdora del planejament és potser el que més caracteritza els plans de la segona onada en la segona meitat dels vuitanta i primers noranta.

AF/JS: Quins creus que han estat els efectes principals del planejament urbanístic municipal a les ciutats catalanes? Quins aspectes han millorat gràcies al planejament?

JB: S'ha de dir que aquest ha estat un període tremendament positiu. Feia falta una sacsejada com aquesta, especialment a fora, perquè a Barcelona ja hi havia hagut l'esforç titànic del Pla General Metropolità. Un resultat és haver assolit densitats raonables, estructures viàries que tinguin a veure amb la ciutat existent, un cert equilibri entre extensió i transformació interna. Es va aconseguir introduir, sense cap mena de dubte, una racionalitat urbanística.

Però on menys ha funcionat això és a l'escala supramunicipal. No s'han afrontat els temes de consolidació d'estructures d'escala territorial (per exemple, el tractament d'un riu, d'un eix ferroviari, d'un sistema d'espais oberts). Trobo a faltar una capacitat d'acció urbanística a escala superior a la municipal, de generar models d'una certa ambició, de potenciar certes operacions, més enllà de l'urbanisme de posar ordre, d'aconseguir els estàndards, de racionalitzar, que caracteritzava els plans dels anys vuitanta. Aquesta és una assignatura pendent, però que encara som a temps d'aprovar.

Un segon aspecte, en aquesta mateixa línia, és que caldria dotar-se de mecanismes operatius singulars més directes, com a conseqüència d'un diagnòstic més clar d'alguns dels tòpics actualment més rellevants. Per exemple, l'habitatge podria disposar de mecanismes operatius singulars; no contra el planejament, sinó com a desplegament del planejament. En qualsevol cas, cal tenir clar quin és el tipus d'habitatge a mig termini, quins han de ser els criteris per a la seva localització.

AF/JS: Quins tipus de projectes urbans o intervencions directes han propiciat, sobretot, els plans? Ha variat al llarg dels vint anys?

JB: Crec bastant que els plans han de ser avui reentesos. Una revisió és necessària al cap d'uns deu o quinze anys, el que no vol dir en molts casos que s'hagi de tornar a fer el pla, sinó donar-li noves perspectives. Això és una tasca dels professionals, però també de l'Administració.

S´ha de batallar contra l'anquilosament i contra l'excessiu pragmatisme. Jo reclamaria que aquestes revisions —o reorientacions— no es limitin a l'ajust legal, a l'adequació pragmàtica des de la pròpia oficina municipal, sinó que utilitzin tota la gamma de recursos que ofereixen els diversos perfils de professionals, el món acadèmic, les recerques que es desenvolupen sobre els nous temes, etc.

Tantmateix a l'escola, quan discutim el perfil de l'urbanista —principalment de l'arquitecte-urbanista—, ens adonem que no n'hi ha un, sinó molts, i que cal treballar en aquest sentit: donar una formació prou bàsica per fer-ho possible, però també prou específica perquè l'especialització i l'aprofundiment professional sigui factible.

Tornant al tema de l'orientació general dels plans, ens sembla que el pla d'escala més gran que s'està fent a Catalunya ha considerat poc les escales o processos macrocomarcals. Ens creiem que l'urbanisme ja està fet, que ara només toca fer projectes o actuacions, i que l'Administració ha de tenir un paper de coordinadora general (com feia l'Estat els anys seixanta). Tot al contrari, crec que s'ha de fer una defensa aferrissada de l'urbanisme, tant o més que a l'any 1979, tot i que els instruments han de ser segurament diferents. No podem oblidar la capacitat integradora demostrada del projecte urbanístic, i també la seva adaptabilitat al temps, l'ajustament dels programes en el seu desenvolupament. Són qüestions ja experimentades absolutament imprescindibles en la complexitat dels nous operadors.

No vull dir que s'hagi de fer una nova definició legal dels instruments. Són les noves condicions del territori, i de les ciutats, les que reclamen una reordenació dels instruments d'intervenció i de projecte. Però els projectes precisen d'una reflexió al darrera: un esquema i una estratègia global. Això és precisament el que els plans han d'assegurar: han d'oferir no només seguretat jurídica, sinó també, i

sobretot, claredat conceptual, criteris de composició de la ciutat, capacitat redistribuïdora.

Per això estic en contra dels plans «a la carta» (com ho són molts dels plans estratègics recents), que presenten totes les opcions i no se'n decanten per cap. L'urbanisme consisteix precisament a oferir un conjunt de coherències, però fer entendre també que hi ha camins excloents. I aquí radica el seu contingut social.

Fins ara s'ha treballat molt a l'escala dels municipis. Jo seria partidari de treballar a altres escales, ja que molts dels temes actuals no podran trobar llum sense una reflexió a un altre nivell. Per exemple, les activitats monogràfiques o concentrades (noves activitats econòmiques o industrials), o els nous models d'habitatge, les noves formes de lleure, l'increment de la mobilitat, les noves formes de protecció dels espais naturals, exigeixen una recerca prèvia que a penes s'ha fet, uns criteris més generals. Són temes que no es poden resoldre a partir de cada municipi. D'altra banda, són qüestions respecte les quals a Europa hi ha una reorientació disciplinària molt clara.

AF/JS: Quins plans municipals en concret, dintre dels que coneixes directament, podries citar com a més significatius del període?

JB: No els conec a fons, però és clar que existeixen famílies de plans que proposen aproximacions diferents als temes. Aquestes diferents aproximacions tenen a veure amb la renovació tècnica i conceptual (per exemple, és fàcil distingir els plans dels equips que havien fet urbanisme abans d'aquest període, o els plans que enfoquen els temes molt des de la llei, també els plans que extremen les seves capacitats operatives, etc.)

No s'ha fet massa, d'altra banda, una crítica o avaluació dels resultats: en quina mesura han estat reeixits els models emprats, en quina han estat efectius aquells elements en què el Pla confiava. Que els ritmes hagin estat sovint més lents del previst és menys greu, però em sembla en canvi molt important avaluar els models, les relacions (nous desenvolupaments i Ciutat Vella, definició d'espais de reserva verda, solucions de variant de trànsit), saber com els operadors locals han digerit les propostes. És una reflexió necessària, sobretot per aprendre i per avançar en els propers passos, segurament és una via de recerca en la qual s'hauria d'insistir més també des del marc universitari.

En qualsevol cas, crec que l'urbanisme en el nostre context exigeix una reorientació forta, tant des del punt de vista conceptual com operatiu. Tinc ganes de veure aquest resum dels darrers vint anys, però tinc el sentiment que l'evolució de la nostra societat ha estat tan forta que cal una revisió a fons també per afrontar els nous reptes administratius i operacionals. També la tradició capdavantera del nostre urbanisme català ens reclama posar el millor en aquest esforç.

Arquitecte (1959) i tècnic urbanista de l'Institut d'Estudis de l'Administració Local (1964).

Va ser coordinador del Pla Director de l'Àrea Metropolitana de Barcelona entre 1968 i 1970, director general d'Urbanisme de la Generalitat de Catalunya entre 1978 i 1980 i director del Pla Especial de la Zona Costanera Metropolitana de Barcelona entre 1985 i 1988. Actualment és catedràtic de Planejament Urbanístic al departament d'Urbanisme i Ordenació del Territori de la Universitat Politècnica de Catalunya i professor de l'aula de projectes de final de carrera.

Els primers anys vuitanta va redactar el Pla General de Tarragona (1982) i el Pla Especial de la Muntanya de Montjuïc (1986), a més de l'esmentat Pla de la Zona Costanera Metropolitana (1988). El 1991 redactà el Pla General d'Ordenació de Pineda de Mar.

També va redactar els projectes d'urbanització del passeig marítim de Sant Carles de la Ràpita (1988) i de Calafell (1993-1997), així com de la Rambla Principal de Vilanova i la Geltrú (1990). Al llarg d'un dilatat període s'encarregà del pla especial, el projecte d'urbanització i cinc edificis del Campus Nord de Pedralbes de la Universitat Politècnica de Catalunya (1983-1998). També és l'autor de l'Estudi de Detall del Moll d'Espanya al Port de Barcelona (1989) i del passeig Pasqual Ingla a la Seu d'Urgell (1992).

Pla General de Tarragona (1982)

AF/JS: Creus que hi ha hagut una evolució en els plans municipals redactats des de 1979? En quin sentit?

LC: Crec que hi ha hagut una considerable evolució conceptual. Pensem que en la primera etapa es tractava sobretot d'introduir uns ajuntaments democràtics, recentment constituïts i sense massa experiència, en la mecànica del planejament urbanístic. A més, els primers plans a redactar havien d'inserir-se en un nou marc legal, definit pels nous reglaments de planejament, de gestió i de disciplina urbanística (que foren publicats entre setembre de 1978 i febrer de 1979). Molts municipis s'introduïren en el planejament urbanístic general en aquesta etapa, iniciant el procés de redacció i discussió del seu propi pla. En altres casos van tractar únicament de redactar plans de contenció de la disbauxa anterior, en la qual presumiblement tot havia quedat «atado y bien atado».

La situació de partida i la política urbanística d'aquella època de transició apareix descrita amb bastant detall en les publicacions del moment. Puc recordar, en particular, les revistes *Quaderns d'Arquitectura* (número de febrer de 1981), *CAU* (número 67, de novembre de 1980) i *CEUMT* (número 31, d'octubre de 1980).

També cal subratllar que en alguns plans es posà l'accent en aspectes projectuals de la forma urbana que eren totalment inèdits en etapes anteriors. La introducció d'aquests aspectes va generar tota una dialèctica entre pla i projecte, que crec que es va decantar decididament en favor del segon.

L'urbanisme que podríem caracteritzar com de «continguts econòmics» (que utilitza com a instruments la definició dels usos, les densitats, els coeficients d'edificabilitat o les ordenances aplicades a distintes àrees) es completà amb una més acurada definició de la forma urbana, un aprofundiment en les característiques dels tipus edificatoris, una millor adequació de les propostes a la forma del territori i, en general, una més gran sensibilitat en les qüestions estructurals, tant pel que fa als sistemes generals de comunicacions com als sistemes d'equipaments i espais lliures.

AF/JS: Quins tòpics considerats inicialment com a molt rellevants han deixat de ser-ho tant? Quins nous tòpics han aparegut o han crescut en importància?

LC: De mica en mica s'ha anat assimilant el nou codi urbanístic. Les cessions de sòl per a equipaments, zones verdes i aprofitament mitjà han estat ja, avui per avui, totalment assumides, i la capacitat de gestió dels ajuntaments s'ha anat incrementant en paral·lel amb el creixement dels patrimonis municipals del sòl.

Avui podem dir que la gestió municipal ha engegat, encara que tímidament en alguns municipis, i per tant la necessitat d'agilitar els processos de redefinició del planejament secundari o derivat (plans parcials, plans especials de reforma o de millora urbana, estudis de detall, entre altres) es fa cada vegada més evident. El principal problema rau, en tot cas, en la rigidesa dels processos de tramitació fins a l'aprovació definitiva d'aquest planejament secundari.

L'intervencionisme excessiu dels òrgans de decisió final en la darrera etapa constitueix un llast greu que ha portat fins i tot a renunciar a millors solucions per tal d'evitar el ròssec del calvari del tràmit administratiu a instàncies superiors a la municipal. Molts ajuntaments deixen de millorar plans i projectes per causa de la feixuga teranyina administrativa i de l'arbitrarietat d'algunes decisions imposades.

La major capacitat de gestió dels ajuntaments i també l'obligació de rendir comptes als ciutadans cada quatre anys ha repercutit, sens dubte, en la necessitat de definir estratègies, determinar objectius prioritaris, i passar a l'acció, amb les màximes garanties però amb agilitat. És una manera diferent, menys encarcarada, d'entendre el planejament urbanístic.

El marc legal, com gairebé sempre ha succeït, arriba amb retard. I també es confon sovint l'agilitat amb un mal entès liberalisme que pot fer perdre a la comunitat allò que tant ha costat d'aconseguir: fer entendre: que la ciutat és territori de tots els ciutadans i la seva construcció és un afer que ha de

comptar amb el consens més ampli possible i no només d'aquells que en fan el seu «modus vivendi».

AF/JS: Quins creus que han estat els efectes principals del planejament urbanístic municipal a les ciutats catalanes? Quins aspectes han millorat gràcies al planejament?

LC: L'efecte principal, no sempre aconseguit, ha estat el d'haver ajudat a fer entendre la ciutat com un sistema unitari, compost de subsistemes altament interaccionats entre els quals la forma i l'estructura de l'espai assumeixen, juntament amb l'arquitectura i la urbanització, un paper protagonista.

També, en molts casos, ha estat important el fet d'haver transmès la vella idea que la ciutat és la població. No només és l'espai construït, sinó també l'ús que en fan els ciutadans. La ponderació i l'equilibri entre ambdós conceptes i el descobriment dels fluxos que es produeixen en la relació de les persones amb l'espai han estat algunes de les grans aportacions del planejament, tant en positiu com en negatiu. La ciutat de l'espai s'ha d'estructurar també en funció dels moviments de persones i de mercaderies i la identificació de la direcció, del sentit i de la intensitat dels fluxos és una qüestió que s'ha d'incorporar al planejament. L'espai dinàmic dels fluxos i de la complexitat és avui inseparable de l'espai estàtic que predominava en plans i projectes del passat.

Els plans i projectes que donaren una predominança excessiva als aspectes físics de la forma i l'estructura sobre una anàlisi més acurada dels moviments, del comportament i de la cultura dels ciutadans, s'han vist superats per la tossuda realitat dels fets. El col·lapse d'alguns punts de les rondes de Barcelona o el decandiment físic que en molts pocs anys han experimentat alguns espais considerats emblemàtics en el moment de la seva inauguració, són un exemple d'aquesta situació.

El contrast entre els plans, les realitzacions i les reaccions dels ciutadans ha de permetre, però, superar els aspectes negatius d'un cert despotisme il·lustrat dels plans i projectes dels primers moments.

AF/JS: Quins tipus de projectes urbans o intervencions directes han propiciat, sobretot, els plans? Ha variat al llarg dels vint anys?

LC: S'ha recuperat el mateix concepte de projecte urbà que semblava abandonat els decennis anteriors. A Europa, les presses en la reconstrucció de les ciutats devastades durant la segona guerra mundial, i al nostre país, les presses en aixecar les construccions per allotjar l'allau d'immigrants en un context de corrupció i especulació generalitzada, foren causes que la ciutat, l'espai urbà, fos només el resultat residual d'allò que era considerat prioritari: la construcció, sense ordre ni concert, de nous habitatges.

Durant trenta anys no es parlà gens, al nostre país, i molt poc a la resta d'Europa, de projectar l'espai urbà. Només cal repassar la bibliografia especialitzada de l'època. El llibre de Josep Lluís Sert «El corazón de la ciudad» és un dels escassos textos d'aquell moment que aborda el tema, i els centres de les ciutats escandinaves són alguns dels pocs exemples construïts amb qualitat. La resta d'Europa i, per suposat, els que feien la ciutat a casa nostra tenien altres prioritats.

En el moment de la transició democràtica aquesta situació varia. Projectar la plaça, millorar el passeig, projectar el parc, o situar bé l'escola, el camp de futbol o l'hospital són conceptes i frases que retornen al llenguatge quotidià.

Els projectes i les intervencions directes que deriven de plans que contenen una definició concreta de la forma urbana, quan la proposta és suficientment solvent, tenen una incidència directa en la millora qualitativa de l'espai urbà. El més positiu del procés que s'ha seguit els darrers vint anys és la superació de l'urbanisme de quantitats, o sigui l'urbanisme de coeficients, amb la definició tipològica limitada a unes ordenances estàndard, repetides o copiades ad infinitum, vingués o no a to. Per sim-

plificar, si com diu algú, la ciutat és una cosa massa important per deixar-la en mans dels arquitectes, menys es pot deixar en mans dels advocats, dels enginyers o dels economistes. I molt menys que ningú en mans dels promotors immobiliaris.

El planejament participat dels darrers vint anys ha propiciat la visió pluridisciplinària de la complexitat urbana, ha fixat el territori on s'han trobat totes les opinions i en els casos d'una bona política urbanística ha establert la jerarquia dels valors que ha de presidir tant el desenvolupament com la redefinició de les ciutats.

Un altre fet a destacar és la planificació de les intervencions a gran escala de caràcter estructural o sectorial. Les ciutats, de mica en mica, han recuperat el protagonisme en la definició del seu futur. La majoria de ciutats han sabut encarrilar i controlar les forces del mercat, sobretot en els primers quinze anys del període. Però en alguns casos aquest control podria haver estat un miratge momentani. Actualment sembla haver-hi una certa involució. Les decisions sobre temes de grans infraestructures bàsiques s'eternitzen per la manca de poder decisori i de recursos econòmics de la nostra comunitat. Les ciutats catalanes pateixen, com la resta del país, les conseqüències de la manca d'Estat i de poder polític. Temes fonamentals, com els ports de Barcelona i Tarragona, l'aeroport de Barcelona i l'oblidat Aeroport Intercontinental de Catalunya, l'adequació de la xarxa viària bàsica i la connexió ferroviària amb Europa (més important l'ample de via europeu per als transports de mercaderies i les connexions fins als ports de Barcelona i Tarragona que el TGV) experimenten un retard injustificable com a conseqüència de la dependència política i econòmica del país. Però també el desenvolupament i, sobretot, la reestructuració de les ciutats. En molts casos s'ha rentat la cara de l'espai físic, però no s'han resolt problemes de fons estructurals i socials.

AF/JS: Quins plans municipals en concret, dintre dels que coneixes directament, podries citar com a més significatius del període?

LC: Més que a plans en concret m'agradaria referir-me a la gestió dels plans. Crec que s'ha superat la visió estàtica del planejament. El nou planejament es va adaptant a un projecte de ciutat que es revisa contínuament. El reforçament dels equips tècnics municipals de planejament i la creació de gerències d'urbanisme han significat un pas endavant molt important.

En aquest sentit, algunes ciutats han sabut coordinar planejament i gestió amb flexibilitat i rigor. Entre d'altres destacaria Lleida, Sabadell, Mataró i Girona. Però també totes les ciutats i pobles que han sabut trencar amb la dinàmica anterior d'abandonar la iniciativa del planejament i de la gestió urbanística als ritmes, a les situacions i amb les intensitats que imposava la iniciativa privada.

També cal destacar la tasca de coordinació i d'impuls dels plans i projectes supramunicipals que ha fet la Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona. La desaparició de la Corporació Metropolitana de Barcelona va ser un cop baix a la racionalitat de l'administració de l'urbanisme que la Mancomunitat ha superat prou bé. És lamentable que en àrees de problemàtica similar no s'hagi pogut superar el minifundisme municipal i, encara pitjor, s'hagi propiciat el fraccionament. L'entorn del sistema metropolità del Camp de Tarragona és un exemple prou clar del que significa la manca de coordinació urbanística entre territoris d'una mateixa unitat urbana supramunicipal.

L'escassíssima incidència dels consells comarcals en l'ordenació del territori és també, i encara, una de les assignatures pendents.

Arquitecte (1982)

Durant el període 1984 a 1987, en el Servei de Documentació de la Direcció General d'Urbanisme de la Generalitat, participa en la redacció dels plans generals de Vallirana, Flix i Alella (amb C. Galiano), Lloret de Mar (amb R. Roger i C. Galiano), Cabrils i Cardona, i de les Normes Subsidiàries de Santa Coloma de Queralt (amb M. Hosta).

En el període de 1987 fins a 1990 exerceix de coordinador comarcal del Vallès Occidental dins dels serveis territorials de la Direcció General d'Ordenació del Territori i Urbanisme.

Des de 1990, com a cap del Servei de Documentació de la Direcció General d'Ordenació del Territori i Urbanisme, tutela i col·labora en la redacció del planejament municipal elaborat pels arquitectes del servei. Els documents redactats són les Normes Subsidiàries de Marganell (amb T. Guri), Rajadell (amb T. Guri i M. Bolló), Castellar de n'Hug i Torrelavit, i la revisió del Pla General de Gironella (amb T. M. Jové); les Normes Subsidiàries d'Aguilar de Segarra, l'Espunyola i Viver i Serrateix (amb J.M.Llauradó); les revisions del Pla General del Pont de Vilomara i de les Normes Subsidiàries d'Avinyonet del Penedès (amb F. Solà), i les revisions dels plans generals de Callús, Monistrol de Montserrat (document de l'Avanç, conjuntament amb M. González) i el refós de l'Ametlla del Vallès (amb M. González), així com les Normes Subsidiàries de Saldes i de Font-rubí (amb J. Mas).

Des de 1990 fins a 1996 redacta el conjunt de directrius de formalització dels documents de planejament. L'any 1991 redacta el *Manual de procediment del sistema territorial de planejament urbanístic de Catalunya (SITPU)* i posteriorment coordina la seva realització, que cobreix les set comarques de la regió metropolitana de Barcelona, l'entorn de Lleida i la conurbació de Tarragona-Reus-Valls.

Normes Subsidiàries de Rajadell (1986)

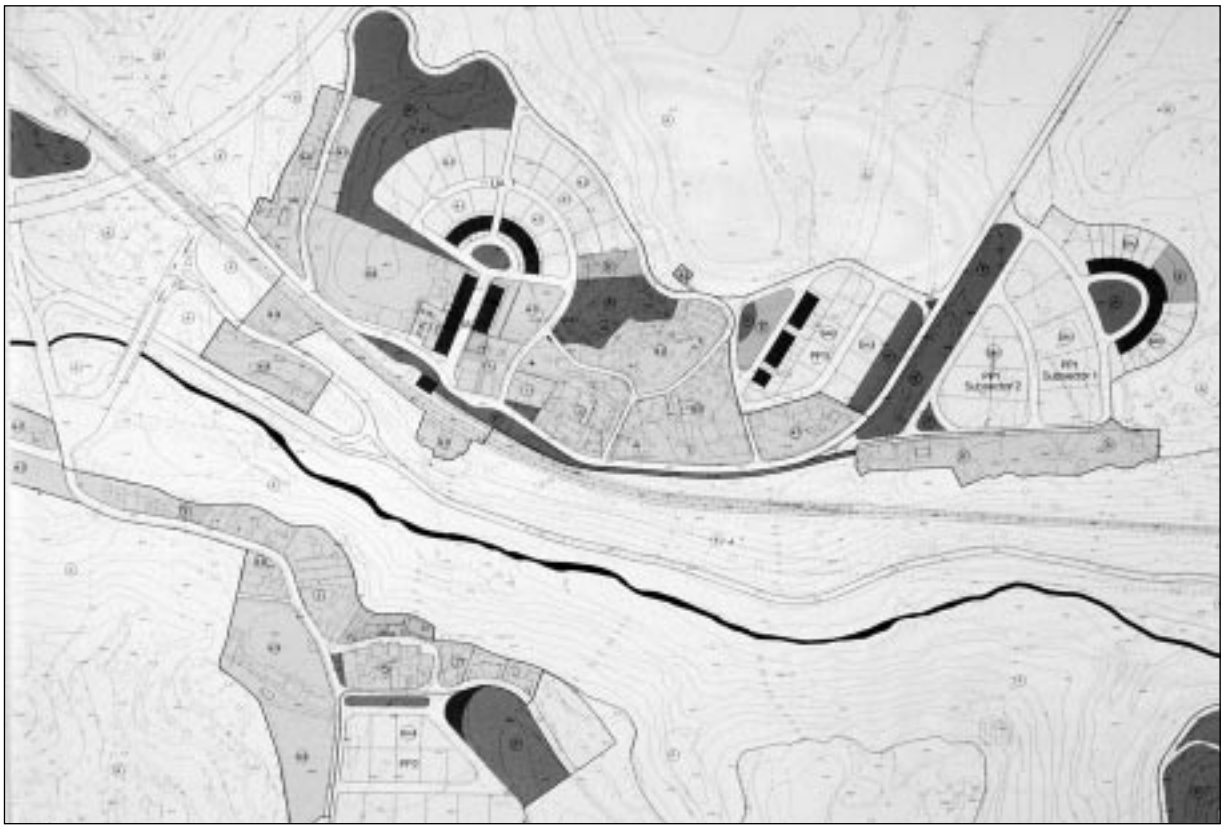

AF/JS: Creus que hi ha hagut una evolució en els plans municipals redactats al llarg del període? En quin sentit?

JMC: Podem parlar de tres etapes. Una etapa preliminar que s'acaba amb les primeres eleccions democràtiques, una intermèdia que coincideix aproximadament amb la dècada dels vuitanta i, finalment, una darrera etapa que es correspon amb els anys noranta. Tanmateix, la totalitat del període està emmarcada tant en el nivell jurídic com en el metodològic per la modificació de la Llei del Sòl de l'any 1976 i la Llei d'Adequació de l'Ordenament Urbanístic de Catalunya de l'any 1984. Aquestes lleis són les que fixen els conceptes, el contingut genèric i els instruments dels plans.

Etapa preliminar

1. Es parteix d'una situació, dilatada en el temps, de desordre especulatiu que produeix una ciutat sobredensificada i sense qualitat, on s'acumulen els dèficit d'infraestructura, de serveis, parcs i equipaments.

2. Com a excepcions d'aquesta situació, però també com a final d'un procés i inici d'una etapa de profundes transformacions polítiques, es realitzen alguns plans, com el Pla General Metropolità de Barcelona o el Pla Comarcal de Sabadell, que representen un model de redreçament cap a un urbanisme que regula les condicions del mercat immobiliari des de la posició de l'interès col·lectiu.

Dècada dels vuitanta

Es caracteritza fonamentalment per ser una dècada de consens social respecte el paper que l'urbanisme ha de tenir en el redreçament de les ciutats del país.

1. Amb l'arribada de la Generalitat provisional i els primers ajuntaments democràtics s'imposa la prioritat de revisar els plans urbanístics elaborats amb anterioritat a la llei de 1976, i de dotar de nou planejament els municipis que no en tenien. Això implica, durant els primers anys vuitanta, un procés massiu de redacció de documents de planejament general.

2. Si bé els plans de finals del franquisme treballen amb hipòtesis demogràfiques que provenen de la projecció dels forts creixements de població dels anys seixanta i setanta i des d'aquests supòsits les reserves de sòl són molt importants, en el cas de la primera fornada de plans democràtics, que ja pateixen l'aturada del creixement i els primers indicis de pèrdua de població de Barcelona, redueixen la proporció de les reserves i les densitats del nou sòl urbanitzable.

3. L'obtenció de sòl per a zones verdes i equipaments és un aspecte prioritari de la política municipal d'aquest període. En el procés de la redacció dels plans és el moment idoni per fixar aquestes reserves. Per això els plans s'orienten, en bona mesura, a la recuperació de sòl destinat als esmentats usos. Però l'obtenció de sòl pateix una rigidesa molt forta en el centre urbà, i per això la pressió per la recuperació de dotacions es produeix sobretot en els sectors de sòl urbanitzable..

4. Es produeix també una moderació de la quantia i els requeriments tècnics de les infraestructures viàries, matisant el tractament quan el seu caràcter és més urbà.

5. Es dóna un canvi en els models de creixement que majoritàriament s'aplicaven durant les dues dècades anteriors. El model de la ciutat-jardí aïllada s'utilitza en operacions molt més contingudes i sempre confrontants amb els nuclis urbans consolidats. Els blocs aïllats d'alta i mitjana densitat, que durant els anys seixanta s'havien utilitzat en massa, només apareixen aïlladament en combinació amb altres tipologies. També apareixen les cases en filera, que ràpidament s'estenen com a model de creixement dominant en aquest període.

6. Alguns plans de finals dels anys vuitanta defineixen detalladament la morfologia urbana, deixant molt poc marge de maniobra per a les figures de desenvolupament sectorial. Són plans

molt dibuixats, però també rígids. De fet es dóna una desconfiança respecte a la capacitat de l'Administració per completar la forma de la ciutat.

Dècada dels noranta

1. A finals dels anys vuitanta es produeix una crisi de confiança que encara dura, respecte la capacitat dels plans per ordenar el conjunt de la ciutat. Hi ha la tendència d'abandonar els temes estructurals i limitar-se a una concepció de la ciutat caracteritzada pel fet que aquesta es pot construir per fragments, ignorant el sistema de relacions global.

2. Els inicis d'aquesta dècada són anys en els quals dominen les teories neoliberals i és en aquest moment quan s'estén arreu el concepte de desregularització.

3. Tot això incideix en el trencament del consens respecte dels objectius del planejament i de la cohesió de criteris i conceptes que durant la dècada dels vuitanta van compartir tècnics, gestors i representants polítics.

4. Les relacions entre l'interès públic i el privat assoleixen nous equilibris en la mesura que es pren consciència que una dominació excessiva del primer sobre el segon pot deixar fora de joc la iniciativa dels operadors particulars en la construcció de la ciutat.

5. Es pren consciència de la necessitat d'una feina continuada de gestió per desenvolupar les directrius del document de planejament. Si no es dóna aquesta gestió, el pla general només serveix per concedir llicències d'obres en sòl urbà. Per facilitar la gestió cal que la relació de càrregues i beneficis establerta pel planejament no estigui desequilibrada. En aquest sentit els plans nous mesuren millor aquesta relació.

6. S'aprèn a conèixer el timing del procés administratiu d'aprovació dels plans generals. Sempre hi ha un moment en què el procés està madur per fer les aprovacions. Si passa aquest moment la situació s'embolica i la coherència que podria haver assolit el planejament fins aleshores es comença a deteriorar.

7. El paper adjudicat a les infraestructures urbanes de caràcter ràpid ha sofert una evolució basculant. A partir d'experiències desgraciades de l'etapa preliminar, com l'execució del primer cinturó a la plaça de Lesseps, es va produir una crítica que demanava la supressió total de les vies segregades, des del supòsit que la xarxa dels teixits històrics absorbiria millor els fluxos circulatoris, sense provocar fractures als barris. Aquest plantejament es va abandonar a partir de l'execució de les Rondes de Barcelona, l'any 1992. Des de la base d'un planejament de vint anys enrera es va demostrar que es podia compatibilitzar la integració dels barris amb la via segregada.

8. Durant aquests anys es produeix una recuperació de l'espai que els vianants ocupen dins els carrers. La realització de zones de vianants arreu del país i la reconsideració i modificació de la proporció d'espai que s'ha de destinar al trànsit rodat en la secció dels carrers han incidit de forma molt evident sobre la qualitat urbana.

9. Apareixen els primers indicis de canvi en relació amb la sostenibilitat. Es classifica, per primera vegada, alguns sòls qualificats d'agrícoles, per les perifèries urbanes, com a sistema amb la voluntat de conferir-los una protecció jurídica que resisteixi les pressions del sòl urbà confrontant. En un altre ordre de coses, algunes ordenances de regulació d'usos i activitats abandonen els mecanismes habituals de control de la relació indústria-habitatge, substituint-los per uns altres que afegeixen una casuística dels impactes sobre l'entorn molt més actual i complexa. La contaminació acústica, de residus, atmosfèrica, radioactiva, l'originada per les necessitats d'aparcament, etc., són efectes que poden ser produïts per altres causes a més de les industrials.

AF/JS: Quins tòpics considerats inicialment com a molt rellevants han deixat de ser-ho tant? Quins nous tòpics han aparegut o han crescut en importància?

JMC: Inicialment el tòpic més corrent fou el de la recuperació de sòl per a zones verdes i equipaments. Avui cal seguir treballant per aconseguir uns estàndards equilibrats, però no amb la urgència amb què es va plantejar el tema fa vint anys.

Després ha anat creixent el tòpic de la necessitat d'introduir els mecanismes de gestió per al desenvolupament dels plans. Crec que s'ha produït un aprenentatge, però que encara hi ha molta feina a fer per tal de normalitzar la gestió urbanística i que aquest tòpic perdi interès.

Els dos tòpics apareguts els darrers anys són el de «la perifèria urbana» i el de «la ciutat sostenible». S'ha escrit molt sobre el primer, però des d'una perspectiva perceptual que no acostuma a anar més enllà de la contemplació estètica. Manquen explicacions estructurals que expliquin el fenomen i analitzin quines implicacions té, sobre la forma urbana i també com a model de segregació de la ciutat moderna.

Sobre la ciutat sostenible, el problema és molt més complex perquè la definició i l'articulació dels conceptes que l'urbanisme pugui establir sobre aquest tema van a remolc de les formalitzacions de conceptes i processos que des d'altres disciplines no urbanístiques es van produint. Es tracta d'un problema de caràcter global en què l'urbanisme hi és present en una petita part. S'avança molt lentament en aquest camp perquè hi ha moltes dificultats per aplicar models alternatius. Per exemple, què passaria si per a les cases unifamiliars aïllades existís l'obligació d'instal·lar pannells fotovoltaics, bateries i alternador per cobrir la major part de les seves necessitats? Doncs que baixaria el consum global d'energia elèctrica de la xarxa. Una mesura com aquesta avui és econòmicament i tècnicament possible, contribuiria a la sostenibilitat, però té implicacions negatives per a les empreses subministradores. Potser la solució vindria per la via de la reestructuració industrial, de manera que les empreses s'introduïssin en el camp de la fabricació, comercialització i manteniment d'aquest tipus d'instal·lacions i així compensessin les conseqüències econòmiques del decreixement del consum.

AF/JS: Quins creus que han estat els efectes principals del planejament urbanístic municipal a les ciutats catalanes? Quins aspectes han millorat gràcies al planejament?

JMC: Puc anotar els següents:

—L'aprovació generalitzada del planejament general municipal ha tingut un primer efecte respecte a la normalització dels instruments administratius en la resolució de les tensions i els conflictes urbans. En aquest aspecte ha contribuït a la seguretat jurídica del país.

—Els plans han contribuït a l'economia de l'ocupació del sòl. La pràctica totalitat dels nous creixements establerts durant els darrers vint anys s'ha concentrat en la immediatesa dels nuclis, evitant els sòls dispersos i allunyats del centre.

—S'ha compensat una part dels dèficit acumulats de sòl destinats a parcs i equipaments, establint una base sòlida per millorar la qualitat urbana.

—La previsió de sectors de creixement suficients i adaptats a les condicions topogràfiques, d'ús i de propietat ha contribuït, sempre que s'hagi donat la corresponent gestió urbanística, a normalitzar el mercat del sòl als territoris on encara la ciutat no havia exhaurit físicament les seves reserves.

—Ha incidit en la construcció de nous elements estructurals urbans que modifiquen i enriqueixen les relacions i la forma de la ciutat.

—A través de l'establiment dels precatàlegs, els plans generals han contribuït a salvar el patrimoni històric i arquitectònic dels municipis.

AF/JS: Quins tipus de projectes urbans o intervencions directes han propiciat, sobretot, els plans? Ha variat al llarg dels vint anys?

JMC: Crec que podria citar al menys tres tipus de projectes urbans: en primer lloc, les operacions d'urbanització de places, zones verdes i vies cíviques; després, l'execució de sectors de sòl urbanitzable i, finalment, les operacions de renovació urbana.

AF/JS: Quins plans municipals en concret, dintre dels que coneixes directament, podries citar com a més significatius del període?

JMC: De l'etapa preliminar, crec que cal citar especialment el Pla General Metropolità de Barcelona, així com el Pla Comarcal de Sabadell. De la dècada dels vuitanta, destacaria els plans de Vic i Vilafranca del Penedès. I de la dècada dels noranta, el Pla General de Sabadell.

Arquitecte (1977)

Com a professional lliure participà l'any 1980 en la redacció de les Normes Subsidiàries de Malgrat, aprovades el 1982, i del Pla Parcial de la Zona Industrial de Can Patalina, també de Malgrat. Aquestes Normes substituïen una delimitació del sòl urbà, i els seus objectius bàsics van ser els característics dels plans d'aquells moments:

—Recuperar els dèficit d'espais lliures i equipaments, qualificant les superfícies necessàries per complir els estàndards en funció del càlcul de la població potencial teòrica. És destacable la qualificació com a parc urbà de la major part de la franja de pineda compresa entre el tren i el mar, davant de la zona turística; també, la reserva d'una àmplia peça d'espai lliure entre el turó del Castell i l'avinguda de la Costa Brava (carretera de Blanes), més pensada com un futur parc central.

—Dibuixar, amb el màxim detall que permetia la cartografia disponible, l'ordenació, tant del nucli urbà consolidat com dels nous creixements. Es va optar per determinar àmplies zones com a unitats d'actuació en el règim de sòl urbà, per garantir l'aportació de peces importants de parcs i equipaments i controlar alhora la coherència del teixit urbà nou. A més, gran part d'aquestes àrees ja eren incloses a la delimitació del sòl urbà, i així s'evitava la discussió sobre el règim del sòl.

—En el sòl consolidat, per tal d'evitar la imprecisió de les anteriors normes, es va optar per grafiar les fondàries i les alçades de les zones d'alineació de vial (nucli antic i eixample) i, en àrees d'ordenació oberta, es van grafiar directament les volumetries (perímetre en planta i alçada) dels edificis possibles.

Dins de la Direcció General d'Urbanisme, participa el 1981 en l'elaboració de les Normes Subsidiàries de Girona, dictades per cobrir el buit creat per la sentència que va anul·lar el Pla General. Aquestes normes van introduir alguns conceptes després incorporats a la Llei de Mesures d'Adequació de l'Ordenament Urbanístic a Catalunya, com és l'adscripció de sistemes generals als sectors de sòl urbanitzable, amb el caràcter de sòl de cessió obligatòria i gratuïta sempre que se'ls atorgui l'edificabilitat bruta del sector, i compatibilitzant dintre els estàndards de cessió de sistemes locals.

Normes Subsidiàries de Malgrat de Mar (1982)

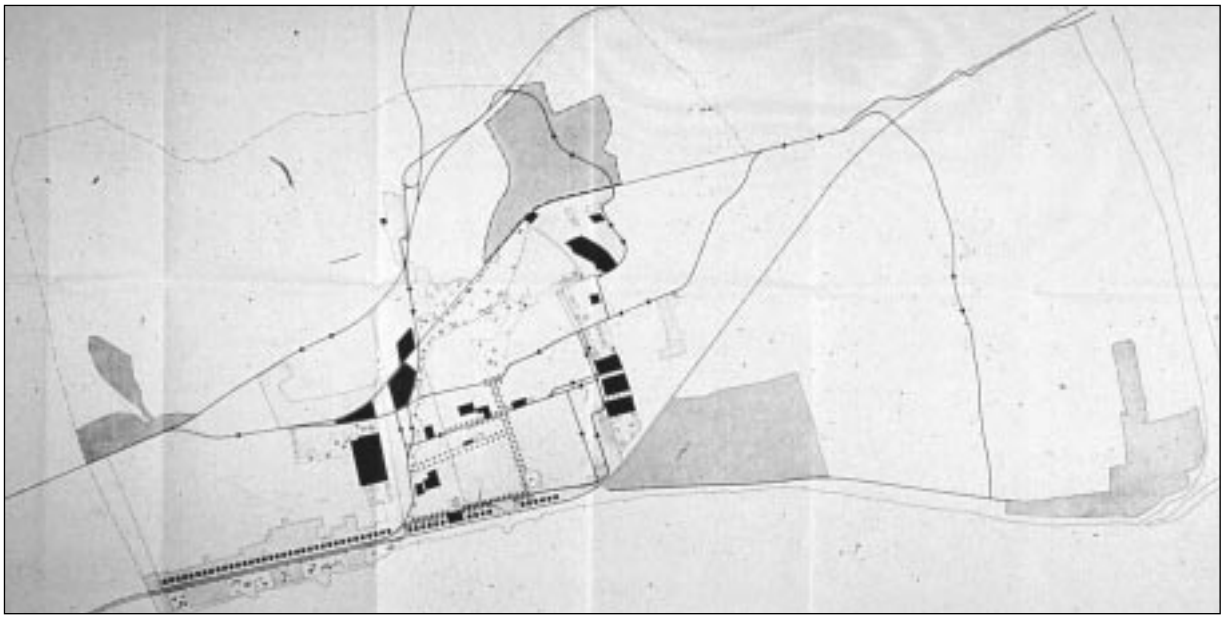

AF/JS: Creus que hi ha hagut una evolució en els plans municipals redactats al llarg del període? En quin sentit? Quins tòpics considerats inicialment com a molt rellevants han deixat de ser-ho tant? Quins nous tòpics han aparegut o han crescut en importància?

JC: Crec que els plans corresponents al primer període de recuperació democràtica dels ajuntaments, a principis dels anys vuitanta, foren plans de xoc, que tractaren de capgirar el planejament anterior (o la manca de planejament) per tal de frenar l'especulació del sòl i el creixement desordenat de la ciutat, o que buscaren reduir les densitats i preservar els espais d'ús públic (especialment les zones verdes i per a equipaments) que l'anterior pràctica urbanística havia deixat de banda.

L'actuació municipal es va centrar en la recuperació dels dèficit urbanístics: obra d'urbanització, creació de parcs i places, construcció d'equipaments. L'obsessió, el tòpic del moment, fou l'espai públic i la reducció de densitats. Tot el que fos augmentar els estàndards de sòl de cessió, reduir les densitats i els coeficients d'edificabilitat o incrementar la ratio superfície de sostre/habitatge fou considerat correcte, quasi axiomàticament.

Un cop hem tingut els plans posats al dia i les ciutats més endreçades i estructurades, s'ha començat a posar l'accent en les polítiques de sòl i habitatge, i ha aparegut —cosa inexistent abans— la preocupació per l'equilibri entre costos i densitats, per tal de possibilitar preus finals de l'habitatge adequats a la demanda.

Vivim ara, en certa manera, una tornada del pèndol cap a una revisió crítica de les baixes densitats; en molts municipis pesen les superfícies de parcs i equipaments, que han passat de ser la nineta dels ulls del discurs a càrregues, ja sigui pels seus costos de manteniment o per la creixent pressió dels propietaris de sòl (que reclamen l'expropiació quan està qualificat com a sistema). Fins i tot, en alguns municipis, l'esgotament del territori i la manca de sòl qualificat per a nous usos residencials i d'activitat ha posat en qüestió les reserves de sòl establertes pel planejament, quan els sistemes no han estat encara desenvolupats.

Jo penso que posar mesura i equilibri als axiomes dels anys vuitanta sobre el sòl públic i les densitats està bé i cal fer-ho, però penso també que en el discurs de molts agents públics de l'urbanisme hi ha una pèrdua del concepte del domini públic i de la diferència entre sistema i zona, entre interès general i interès particular; tot entra en el camp del mercadeig de manera massa indiferenciada, i això provoca confusió.

Es tendeix a plantejar objectius a molt curt termini, es busca la rendibilitat i l'equilibri immediat, i això xoca amb una de les característiques bàsiques del planejament, la previsió a mitjà i llarg termini, la preservació en posició adequada d'espais per satisfer les necessitats col·lectives, espais que potser avui encara no fan falta però que seran imprescindibles més endavant. Hi ha el perill que aquesta tendència generi una progressiva pèrdua de la funció social del planejament; caldrà fer un esforç de reflexió entre les administracions per evitar-ho.

AF/JS: Quins creus que han estat els efectes principals del planejament urbanístic municipal a les ciutats catalanes? Quins aspectes han millorat gràcies al planejament?

JC: És evident que l'acció urbanística desenvolupada durant aquest període ha comportat unes millores notables per a l'estructuració urbana de les ciutats, en un sentit ampli, tant en la generació d'espais d'ús públic centrals i estructurants (valgui la redundància) com en la millora de les condicions de les tipologies d'edificació, i en definitiva de les condicions de vida de la població. Així, el planejament urbanístic municipal d'aquests vint anys ha procurat ordenar els nous creixements residencials configurant eixamples de les ciutats i les viles, per reforçar el pes dels sistemes urbans, tant a nivell quantitatiu com, sobretot, qualitatiu, buscant una millor articulació urbana entre els nous i els vells teixits, de manera que els sòls públics, espais verds, equipaments, places i carrers, creats pels nous sectors tinguin un paper beneficiós per al conjunt de la població (com a sistema general) i no tan sols per al sector on s'emplaça (sistema local). En aquest sentit, considero que l'acció de planejament duta a

terme per l'Institut Català del Sòl i altres gestors públics ha estat molt important per ajudar a configurar aquesta forma d'entendre el planejament i el seu paper en l'estructuració de les ciutats.

A nivell més territorial, i especialment a l'entorn metropolità, crec que convé posar en relleu el paper que ha tingut el planejament com a corrector de la gran dispersió de teixit urbà que va comportar la intensa proliferació d'urbanitzacions de ciutat-jardí de segona residència durant els anys seixanta i setanta. Tot i que, paradoxalment, és durant els vuitanta i noranta que es produeix el pas de segona a primera residència en aquestes urbanitzacions, l'acció urbanística d'aquests anys ha evitat la creació de noves àrees d'aquestes característiques i les ha contrapesat, com hem dit, amb el reforçament de les viles i ciutats, en definitiva, dels centres urbans.

Pel que fa als sectors d'activitat, el planejament ha aconseguit reconduir cap al sòl prèviament urbanitzat i dotat de serveis la implantació de les noves instal·lacions industrials i terciàries, garantint alhora un emplaçament més ordenat en el territori i una millor eficiència de les pròpies activitats.

En definitiva, el planejament ha actuat com a mecanisme regulador del sòl i garant de les regles del joc urbanístic.

AF/JS: Quins tipus de projectes urbans o intervencions directes han propiciat, sobretot, els plans? Ha variat al llarg dels vint anys?

JC: En correspondència amb els diferents objectius i preocupacions dels diferents períodes, puc destacar que durant els anys vuitanta l'actuació municipal, en general, es va centrar més en els projectes d'obra pública, mentre que després s'ha anat ampliant progressivament el camp d'actuació, projectant peces de ciutat més completes (per exemple, l'Eix Macià de Sabadell), que comporten una intervenció més estructural i més complexa, i entrant més directament en operacions públiques d'habitatge.

En el camp de l'activitat econòmica, s'ha anat accentuant la preocupació municipal per disposar d'oferta per a activitats industrials i terciàries, i s'ha entrat també en la promoció directa, mentre que al començament del període la promoció de sòl industrial era deixada molt més als particulars. Així, els ajuntaments tenen un paper cada cop més actiu en la captació d'empreses perquè s'instal·lin al municipi i intervenen directament en tot el procés, des de les gestions prèvies amb l'empresa per aconseguir el compromís de la seva implantació, passant pels tràmits del planejament urbanístic necessari i la gestió d'obtenció de sòl i acabant amb l'impuls de les obres d'urbanització que calguin.

AF/JS: Quins plans municipals en concret, dintre dels que coneixes directament, podries citar com a més significatius del període?

JC: Encara que són estrictament anteriors al període indicat, voldria assenyalar dos plans immediatament anteriors que han tingut gran importància, tant dins del seu propi àmbit com per la força d'exemple i d'innovació. Són el Pla General Metropolità de Barcelona i el Pla Comarcal de Sabadell. Crec que aquests dos plans exemplifiquen el nou llenguatge urbanístic derivat de la Llei del Sòl de 1975 i representen l'avançada tècnica del planejament dels primers anys dels ajuntament democràtics.

Com a representatiu de les noves revisions de plans generals, destacaria el Pla General del municipi de Sabadell (1993), ja desagregat del Pla Comarcal, que assenyala prou bé les línies d'actuació municipal sobre el mercat del sòl.

A un nivell molt diferent, voldria assenyalar el Pla General de Vacarisses (1985) per l'important i detallat esforç que va comportar en la difícil reconducció de les desarticulades àrees d'urbanització i parcel·lació heretades, i que ha permès un bon treball posterior de regularització d'aquestes àrees. La feina es va completar amb una revisió anticipada l'any 1990 per crear una nova zona industrial, aprofitant la millora de comunicacions generada per l'autopista Terrassa-Manresa amb l'objectiu d'equilibrar la relació població-activitat.

Arquitecta (1978)

Des de l'any 1979 és professora d'Urbanisme a l'Escola d'Arquitectura del Vallès, i des de 1980 i els darrers anys, al màster en Projectació Urbanística de la UPC.

Desenvolupa la seva activitat professional vinculada a l'equip de treball CCRS Arquitectes. Així, l'any 1980 participà, juntament amb M. Corominas, J. Sabaté i J. Carné, en la redacció del Pla General de Vidreres (1980). Al llarg de la mateixa dècada, va participar també en la redacció dels plans generals de Torroella de Montgrí, Sant Pere Pescador i Roses, i en el seu seguiment posterior, concretat en una sèrie de plans derivats i projectes urbans. També col·labora amb l'equip Fuses-Viader en la redacció de les Normes Subsidiàries dels municipis de Bordils, Flaçà i Sant Martí Vell.

A la dècada dels noranta va participar en la redacció de plans especials i altres figures de planejament relatives a àrees urbanes centrals, com el Pla Especial del centre històric de Caldes de Montbui, el Pla Especial de Reforma Interior del sector del Clot de la Mel, a Barcelona, i la primera formulació del Pla Especial Diagonal-Poblenou, també a Barcelona. Els mateixos anys ha participat també en la redacció d'estudis urbanístics diversos, com l'estudi del centre urbà de l'Hospitalet de Llobregat i les propostes de modificació de planejament a Castellar del Vallès, així com en la redacció de plans locals i territorials fora de Catalunya. Actualment redacta la revisió del Pla General de Sant Quirze del Vallès.

També ha participat en diverses publicacions vinculades a activitats acadèmiques en el marc de l'Escola d'Arquitectura del Vallès, a la difusió del planejament local i als estudis territorials realitzats.

Pla General de Sant Quirze del Vallès (1999)

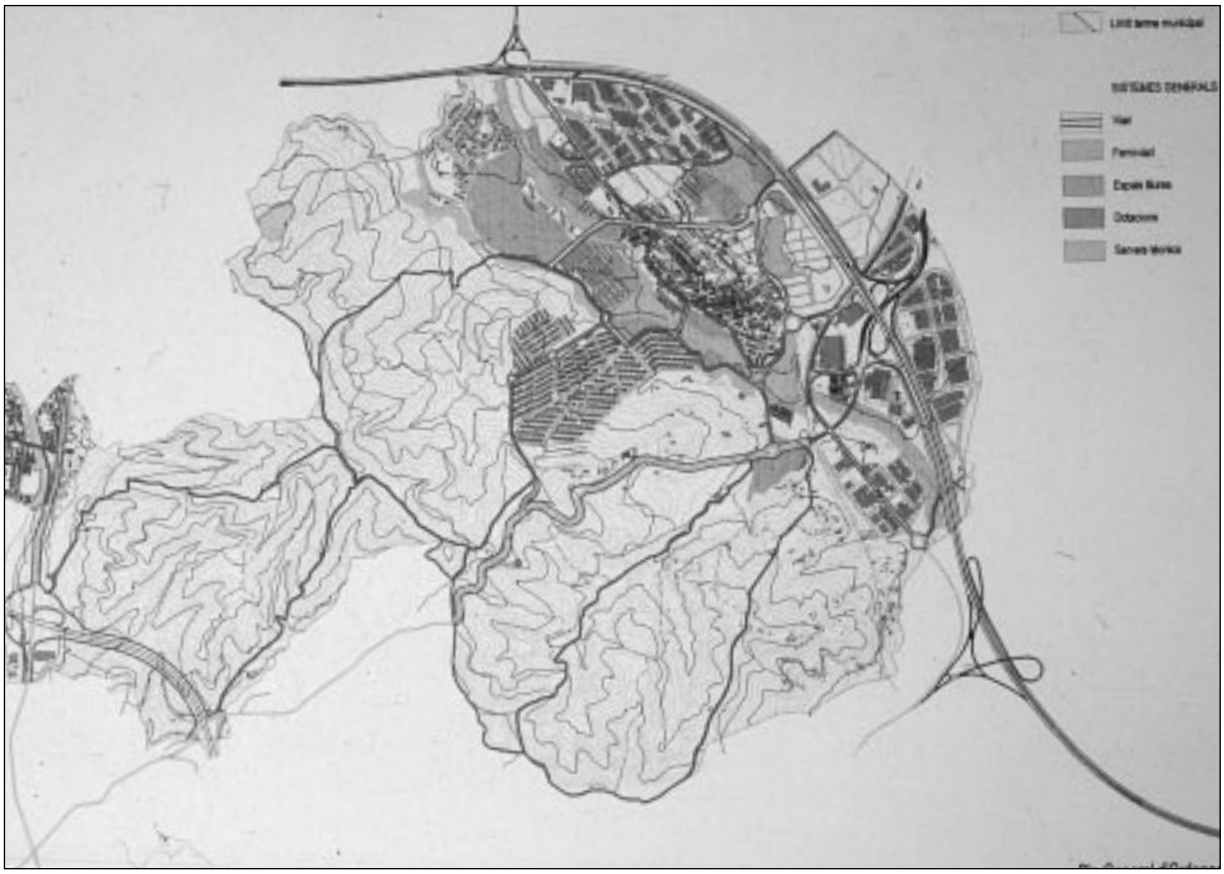

AF/JS: Creus que hi ha hagut una evolució en els plans municipals redactats en el període? En quin sentit?

IC: Crec que els plans han hagut d'evolucionar necessàriament en paral·lel a les pròpies administracions públiques i, en particular, les municipals. Els primers anys vuitanta van suposar una generalització del planejament a tot Catalunya, que fins aleshores era patrimoni exclusiu d'algunes grans ciutats. En aquells anys la redacció d'un pla general s'entenia com un dels principals instruments d'expressió dels objectius dels nous ajuntaments democràtics. Des d'aquest punt de vista, el planejament es constitueix en un instrument capaç de vincular la participació ciutadana, recollir les aspiracions veïnals, garantir la transparència de les actuacions públiques així com la previsió i el control de les actuacions privades. La seva aprovació suposava el trencament amb antigues pràctiques arbitràries d'urbanització i d'edificació, alhora que es constituïa en un instrument capaç de sintetitzar els objectius de desenvolupament del municipi.

Els primers plans aportaven als nous consistoris una anàlisi global del municipi, constituint una font d'informació que en molts casos podia suposar la base d'objectius i línies d'actuació complementàries a les propostes d'ordenació física del pla. La importància que en els primers plans generals adquireix la informació urbanística, és prova d'aquest «descobriment» del propi municipi en què participen tècnics, polítics i població.

L'aprovació dels primers plans ve seguida per la necessària pràctica i gestió des dels ajuntaments, la qual cosa suposa la vinculació dels operadors urbans públics o privats als mecanismes de desenvolupament. La més gran experiència de tècnics i polítics municipals i l'emmarcament de les actuacions urbanístiques en els plans qualifiquen la situació actual.

L'avui freqüent revisió de plans respon ara més a fets concrets, derivats de la pràctica del planejament. El punt de partida en la redacció d'un pla, tan genèric abans, es refereix avui a enunciats ben concrets: problemes determinats o necessitats derivades de l'evolució econòmica i social, que sovint tenen un marc de referència més ampli que el propi municipi. L'experiència en la gestió ha suposat l'adquisició de certes pràctiques a les quals sovint el nou planejament ha d'adaptar-se si vol garantir el seu futur. D'altra banda, la creixent comprensió per part dels ciutadans dels mecanismes urbanístics, dels drets que els hi atorga el planejament i dels compromisos adquirits per part de l'Administració suposen una certa contenció a les propostes, en el sentit que tendeixen a fixar amb major precisió les actuacions que es preveuen assumibles en el futur més immediat, donant una definició més genèrica i oberta a altres operacions que s'han de desenvolupar a mig i llarg termini, per tal que es puguin adaptar als objectius prioritaris i als condicionants del moment en què es desenvolupin.

Crec que ens trobem en una etapa de transició, en què apareixen noves formulacions recolzades en les figures antigues, però que mostren unes tendències que en alguns aspectes les fa més pròximes a fórmules de planejament estratègic. Tendència que, des del meu punt de vista, no té el suport de les recents modificacions legislatives.

En aquest sentit, i si se'm permet fer una hipòtesi de futur, crec que la figura del pla general, tal com l'entenem ara, ha de venir substituïda per un procés que tingui en compte:

—Pla d'estructura i d'estratègies amb una programació flexible, entès com la successió d'actuacions depenents o interrelacionades que responen a la consecució d'un fi concret.
—Normes i ordenances de desenvolupament de les àrees consolidades.
—Sistemes d'informació geogràfica actualitzats, que han de permetre una major flexibilitat i seguretat en les decisions de caràcter territorial i urbanístic.
—Coordinació de municipis en la projectació i el desenvolupament de qüestions de caràcter mediambiental, de grans infraestructures i de distribució genèrica d'usos, encarrilant-se vers la col·laboració en alguns aspectes que avui són objecte de competències entre municipis veïns.

AF/JS: Quins tòpics considerats inicialment com a més rellevants han deixat de ser-ho tant? Quins nous tòpics han aparegut o han crescut en importància?

IC: La diferència entre la situació de partida dels plans antics i els nous incideix en la relativa pèrdua d'importància d'alguns tòpics, i dic relativa perquè no crec que alguns aspectes hagin perdut importància per guanyar-ne d'altres, sinó que alguns aspectes que eren nous en els primers plans i es veien com als seus objectius prioritaris, en aquest moments ja estan assumits tant per l'Administració com pels operadors urbans i els ciutadans, mentre que han aparegut temes nous que van adquirint importància.

Destacaria en primer lloc la previsió d'espais lliures i d'equipaments, sobretot en el seu paper d'elements capaços de reforçar l'estructura urbana, aspectes que han contribuït a la millora de les condicions de vida de les ciutats, i que avui els ciutadans no entendrien mai com un tòpic del planejament, sinó com un dret absolutament irrenunciable.

En segon lloc, aspectes que fan referència al règim del sòl i a les seves condicions específiques d'edificació, desenvolupament del planejament i repartiment de càrregues, conceptes que a hores d'ara estan assumits pels operadors urbans, siguin promotors o particulars, i que encara ara resulten estranys a d'altres comunitats espanyoles (restriccions en sòl no urbanitzable, planejament derivat, cessions i reparcel·lacions).

Entre els assumptes que han adquirit una major rellevància en els darreres temps, podem destacar els que fan referència al medi ambient, tant pel que fa a l'aplicació de mesures tendents a la preservació del medi urbà (disminució dels nivells de fums, sorolls, contaminació), l'aprofitament del recursos o la conservació de condicions naturals dels espais periurbans, on el seu valor més destacat és el fet d'haver-se conservat com a buits a entorns densament poblats, a més de la possible existència d'elements naturals o paisatgístics d'interès.

Una qüestió que pot constituir una sèria preocupació els propers anys és la limitació de la grandària de les poblacions, sobretot a l'entorn de Barcelona, on han mostrat forts creixements. Els increments demogràfics de molts municipis poc tenen a veure amb els creixements vegetatius o amb les previsions de desenvolupaments econòmics que han de generar nous llocs de treball i atreure població, sinó que vénen fortament marcats pel desenvolupament immobiliari i la demanda de serveis, dotacions i xarxes de comunicació. Aquests creixements accelerats i sovint poc concordes amb les dinàmiques tradicionals dels pobles fan difícil preveure noves extensions, particularment si aquestes s'han de fer compatibles amb la conservació d'alguns valors del territori, que en aquest marc de densificació es posen més en evidència.

AF/JS: Quins creus que han estat els efectes principals del planejament urbanístic a les ciutats catalanes? Quins aspectes han millorat gràcies al planejament?

IC: En gran mesura la resposta està ja implícita en les anteriors. En termes generals, la principal aportació està en el propi fet que la majoria de les ciutats i els pobles catalans disposen de pla, el qual els dóna una certa seguretat en relació amb el seu futur.

Crec també que el planejament ha estat només un dels elements que han contribuït, conjuntament amb altres de tipus polític, econòmic, cultural i social, a una millora de les condicions de vida urbana. Em complau pensar, però, en la important contribució del planejament en la reordenació del marc físic i en l'oferta d'espais adequats a les noves exigències socials. En aquest sentit i per concretar, la millora de l'espai urbà, parcs, places i carrers i l'increment d'ofertes d'equipaments ha estat una de les constants més rellevants de la millora de les nostres ciutats. A aquests aspectes podem afegir la creixent atenció al medi natural i a les condicions ambientals, com a aspecte rellevant del planejament.

AF/JS: Quins tipus de projectes urbans o intervencions directes han propiciat, sobretot, els plans? Ha variat al llarg del vint anys?

IC: Penso que aquesta qüestió no es pot respondre de manera genèrica, ja que les intervencions urbanes vinculades directament al planejament han estat molt diverses en funció de les ciutats i dels objectius i prioritats del plans. També cal tenir en compte l'escala o els instruments d'aquests projectes o intervencions propiciats per cada pla, en funció de si s'han de concretar en operacions unitàries, més o menys grans, o en l'addició de petites intervencions, que no per això s'han de considerar de menor importància per a la consecució dels objectius del pla.

Les grans intervencions unitàries fan referència sobretot a la realització dels elements d'estructura que el pla ha considerat com a més significatius, que afecten a accessos, vialitat o a la recuperació d'espais. Aquestes propostes sovint depenen d'altres administracions per a la seva execució.

A escales menors, crec que han estat de gran importància les realitzacions de les obres de requalificació de les àrees consolidades, especialment les obres d'urbanització de carrers i places i espais lliures, les delimitacions d'unitats d'actuació que han permès la transformació d'espais centrals buits o instal·lacions obsoletes, conjuntament amb la incorporació d'espais públics i dotacions. En el marc de les actuacions directes del pla també cal esmentar la importància de les normes urbanístiques en la reconducció de les transformacions edificatòries de les àrees consolidades. Els estudis morfològics i tipològics continguts en molts plans han servit per establir criteris d'edificació capaços de fer compatible la millora i renovació de l'edificació amb la conservació de les característiques dels teixits urbans.

Necessàriament aquests vint anys han aportat canvis en la manera de plantejar i executar les intervencions previstes pel planejament, derivades tant de la pròpia experiència dels ajuntaments com dels redactors. La capacitat de control i gestió ha estat variable: només voldria destacar el millor coneixement per part de tècnics i polítics de quines són les limitacions i a què es deuen. Per part del redactors, crec que s'ha tendit a passar d'una visió més global i unitària de la ciutat a una major incidència en les intervencions sistèmiques (espais lliures, viari, dotacions) i en la definició d'estratègies amb capacitat de generar processos derivats.

AF/JS: Quins plans municipals en concret, entre els que coneixes directament, podries citar com a més significatius del període?

IC: Només puc garantir el coneixement directe i complet dels plans en què he intervingut, a part d'alguns que han estat publicats. Així, el qualificatiu de significatiu el reservo únicament a la meva experiència en el propi marc de treball.

M'agradaria fer referència a grups de plans que tenen metodologia o territori comú i que han marcat èpoques de la meva labor. En una primera etapa, els plans generals de Vidreres, Roses i Sant Pere Pescador, o les Normes Subsidiàries de Flaçà i municipis veïns són plans de principis dels anys vuitanta que tenen en comú una metodologia i un marc territorial. El fet d'haver desenvolupat algunes operacions complementàries derivades ha permès el seu seguiment, i alguna revisió com la del pla de Sant Pere Pescador.

En el Pla Especial del Casc Antic de Caldes de Montbui es va desenvolupar una línia de treball de tractament del centres històrics que s'ha aplicat després a altres treballs a municipis amb centres històrics rellevants. També els plans de Clot de la Mel i de Diagonal-Poblenou, a Barcelona, van constituir una experiència de gran interès a escala de sector urbà. Finalment, els estudis urbanístics i treballs realitzats a poblacions properes a Barcelona, sigui els estudis a Castellar del Vallès o el Pla General de Sant Quirze del Vallès, m'han permès un contacte més directe amb la problemàtica del gran àmbit metropolità.

Arquitecte (1976)

És professor titular d'urbanisme a l'Escola d'Arquitectura de Barcelona, on imparteix classes. Lligat a la pràctica docent i professional, participà en la fundació, el 1995, del Màster en Projectació Urbanística, on és responsable de tallers, cursos i programes de postgrau.

Els primers anys vuitanta treballa en els plans generals de Vilafranca del Penedès, Sant Sadurní d'Anoia (fins a l'Avanç) i Santa Margarida i els Monjos (fase d'informació), dirigits per J. Busquets, A. Font i J. L. Gómez Ordóñez. D'aquesta etapa destaca el pla de Vilafranca del Penedès, treball qualificat d'enciclopèdic i que ha estat una referència de manera de fer per a altres plans.

També realitzà, amb I. Castiñeira i l'equip Fuses-Viader, les Normes Subsidiàries de Flaçà i Bordils, a Girona, dins d'un pla intermunicipal més ampli. Posteriorment, va participar en la redacció dels plans generals de Vidreres (amb J. Carné, I. Castiñeira i J. Sabaté), i de Sant Pere Pescador i Roses, amb I. Castiñeira, J. Sabaté i A. Ferrer, així com en la redacció d'altres figures de planejament derivat en aquests municipis.

Des de 1983 fins a 1987 va ser arquitecte adjunt a la Direcció de Serveis de Planejament de l'Ajuntament de Barcelona amb responsabilitat sobre el districte de l'Eixample on participà en la redacció de nombrosos plans especials i de l'Ordenança de l'Eixample. També fou el secretari de la Comissió del Pla de Vies, realitzant diversos estudis de transformació cívica de diverses vies de la ciutat.

Com a membre de CCRS Arquitectes, ha participat en treballs a Castellar del Vallès, Parets del Vallès i Mollet del Vallès. A Barcelona, participà en el Pla Especial de Diagonal-Poble Nou i diverses illes a Sant Martí de Provençals.

En l'actualitat treballa en la revisió del Pla General de Sant Pere Pescador, en la revisió del Pla Parcial de la Bonaigua a Sant Just Desvern i en el projecte del Parc Agrari del Baix Llobregat.

Pla Especial Diagonal-Poble Nou, a Barcelona (1989)

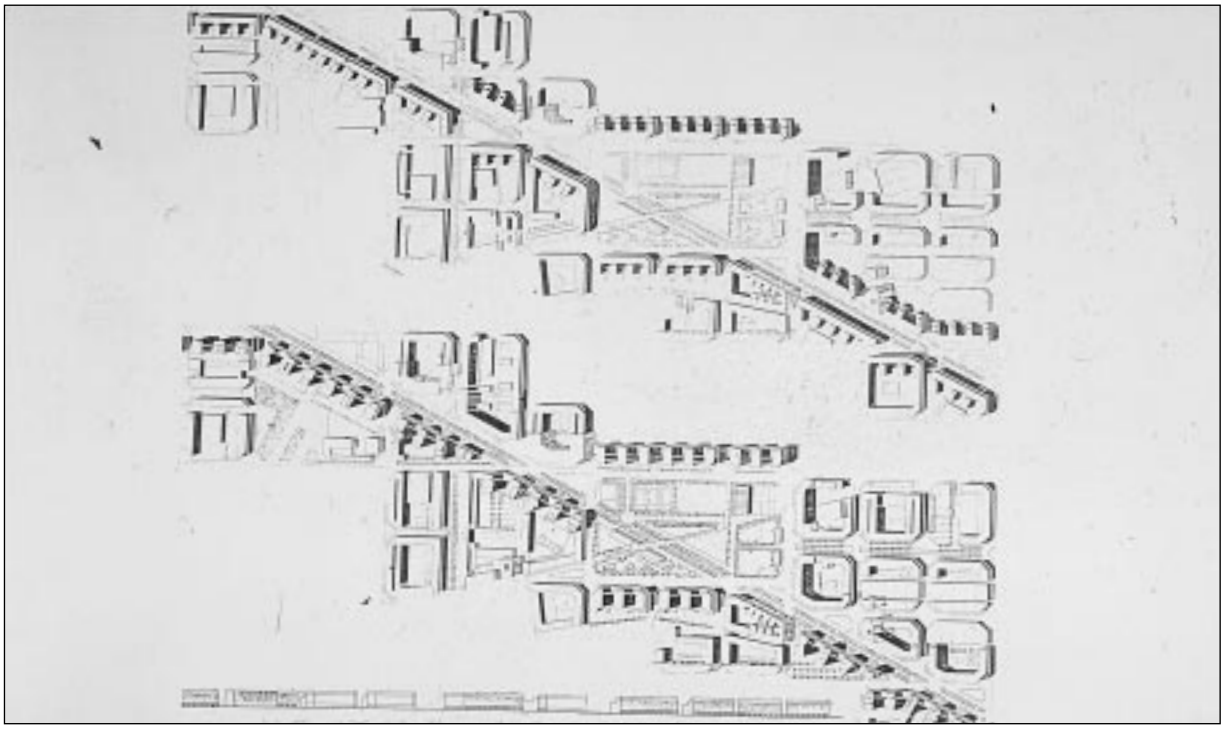

AF/JS: Creus que hi ha hagut una evolució en els plans municipals redactats al llarg del període? En quin sentit?

MC: Sí, crec que hi ha hagut una evolució important. Inicialment, els plans es mostraren molt recelosos dels desenvolupaments promocionats pels agents privats i per tant posaren excessiva atenció a definir molt detalladament totes i cada una de les propostes, fins i tot en els casos en què era condició necessària el desenvolupament previ de plans parcials o sectorials d'ordenació. Aquest recel ha anat desapareixent, sobretot des que les oficines tècniques municipals creades i consolidades al llarg dels anys han anat assumint el paper de vetllar pels interessos públics. Algunes d'aquestes oficines tècniques municipals han adquirit una capacitat tècnica molt important, i són perfectament capaces de resoldre el planejament urbanístic propi, qüestió que era totalment impensable ara fa vint anys.

També m'agradaria assenyalar que inicialment els plans eren molt més engrescadors, amb una càrrega d'il·lusió en les propostes clarament perceptible. Això no obstant, també s'ha de dir que algunes d'aquelles propostes, vistes avui, es trobaven potser massa allunyades de la realitat. En els plans municipals més recents, en canvi, tot i que amb caràcter genèric, s'ha refermat una visió molt més pragmàtica dels problemes urbans, el que ha portat a emfasitzar molt especialment els temes relatius a la gestió urbanística i a l'operativitat de les propostes. El resultat, però, és que aquest pragmatisme també ha comportat de vegades la formulació de propostes més banals.

La meva percepció és que l'esperit dels primers polítics municipals, compromesos en el canvi democràtic, difereix bastant del dels polítics actuals, que es troben potser molt més compromesos amb la dinàmica de la promoció i el desenvolupament urbà, la qual cosa ha portat en alguns casos fins i tot a la defensa impròpia d'interessos particulars incompatibles amb els públics. Aquest canvi d'esperit crec que es reflecteix força en els documents de planejament i en la gestió urbanística que el desenvolupa.

AF/JS: Quins tòpics considerats inicialment com a molt rellevants han deixat de ser-ho tant? Quins nous tòpics han aparegut o han crescut en importància?

MC: El contingut social de moltes de les propostes urbanístiques està sent desplaçat pels nous eslògans a l'ús. Així, podríem arribar a dir que la ciutat ja no és entesa tant com a l'espai per a viure, en general, sinó que apareix més aviat com un objecte per a competir dins un mercadeig global uniformador que arrasa amb les cultures i formes de fer locals.

A nivell de planejament municipal crec que inicialment la recuperació d'uns estàndards suficients de sòl destinat a espais lliures i equipaments foren un element fonamental. En canvi, en aquests moments, i per moltes raons, aquest no és ja un tema tan important.

D'entre els tòpics de planejament que actualment em semblen rellevants, potser destacaria la qüestió de l'habitatge, especialment de l'habitatge públic que, sobretot en ciutats d'una certa grandària, ha esdevingut un tema clau. També es pot assenyalar la creixent preocupació i interès per la inserció en el planejament de les grans infraestructures d'escala territorial, així com d'altres grans peces de sòl per a equipaments, usos comercials o de lleure, així com serveis urbanístics generals.

Un nou tema de reflexió arrenca del qüestionament de la necessitat del creixement urbà, més enllà del caràcter endogàmic que pot tenir en alguns llocs. Aquesta qüestió pot plantejar temes de futur prou importants. A mi, particularment, em preocupa sobretot el creixent consum de sòl i, més especialment, el contrast existent entre aquest elevat consum i l'escàs creixement de la població. Això em porta a considerar que hem de replantejar-nos les densitats mitjanes com alternativa a les densitats baixes. En algunes ciutats, l'habitatge unifamiliar de baixa densitat no té cap sentit i està conduint a la desaparició de la residència en zones urbanes de caràcter tradicional.

AF/JS: Quins creus que han estat els efectes principals del planejament urbanístic municipal a les ciutats catalanes? Quins aspectes han millorat gràcies al planejament?

MC: En la meva opinió, un resultat general és que el planejament urbanístic municipal ha elevat la seva categoria, esdevenint un instrument democràtic de referència. En la majoria de ciutats, els plans s'han acabat imposant, anul·lant sovint situacions anteriors de favoritisme. En general han tingut sempre, i tenen encara, una llarga vigència temporal, raó per la qual es converteixen fàcilment en elements de referència ciutadana, determinant un conjunt de formes i regles àmpliament acceptades.

Com a efecte derivat del desenvolupament del planejament, és evident la millora en la urbanització de les nostres ciutats. Els nous carrers, places, parcs i passeigs ho evidencien clarament. Els darrers anys els ajuntaments han organitzat equips tècnics municipals molt competents, tornant a donar sentit a unes institucions que havien estat fonamentals en el passat.

AF/JS: Quins tipus de projectes urbans o intervencions directes han propiciat, sobretot, els plans? Ha variat al llarg dels vint anys?

MC: Normalment els plans municipals han servit molt per definir l'actuació de la iniciativa privada, mitjançant la fixació de la delimitació i les característiques dels plans parcials, els plans especials, els polígons i unitats d'actuació i d'altres instruments de gestió urbanística. En canvi, crec que en general les administracions municipals no han estat a l'alçada dels plans urbanístics pel que fa al desenvolupament dels elements urbans de caràcter general, els quals no han impulsat —sobretot en municipis petits—, deixant-los en mans dels futurs desenvolupaments sectorials. En aquest sentit crec que els programes d'actuació han estat en molts casos un fracàs rotund.

Els darrers anys el planejament sectorial —em refereixo sobretot al planejament a escala menuda, com els plans especials d'ordenació i els estudis de detall— ha agafat una força enorme, amb una important repercussió sobre el planejament superior. Un bon exemple és el conjunt del planejament urbanístic desenvolupat a la ciutat de Barcelona, i en general dins l'àmbit dels municipis inclosos en el Pla General Metropolità, el que ha fet innecessari revisar-lo (segons l'opinió d'alguns companys), a pesar de la seva manifesta obsolescència.

AF/JS: Quins plans municipals en concret, dintre dels que coneixes directament, podries citar com a més significatius del període?

MC: D'entre els plans que conec directament, considero com a més significatius els aprovats per als municipis de Vilafranca del Penedès, Torroella de Montgrí, Mollet del Vallès, Banyoles i Tarragona. Crec, però, que darrerament han estat redactats molts plans d'escala menor (em refereixo a plans parcials o plans especials de reforma o de millora urbana, o fins i tot a projectes urbans per a determinats àmbits urbans) que han agafat el relleu, pel que fa a la seva qualitat i significació professional, a molts plans d'escala municipal. Se'n pot fer esment del pla especial d'obertura del carrer de Joan Güell, el Pla Especial del Clot de la Mel i la versió inicial del Pla Especial de la Diagonal, tots ells a la ciutat de Barcelona, o del Pla del Centre de Mollet del Vallès, el Pla d'Ordenació de l'Eix Macià de Sabadell o el projecte de l'avinguda d'Europa a Mataró.

Arquitecte (1968).

És director del Gabinet d'Estudis Urbanístics de l'Ajuntament de Barcelona des de 1993. Entre els anys 1974 i 1976 formà part de l'equip redactor del Pla General Metropolità de Barcelona. Des de 1979, en col·laboració amb A. Font i J. Montero, participa en la redacció de diverses figures de planejament urbanístic.

El Pla General d'Ordenació de la zona de Figueres (amb J. M. Carreras i P. Salvador, economistes), que comprenia la pròpia ciutat de Figueres i altres 11 municipis de l'entorn, va ser encarregat per la Diputació de Girona en 1975 i es va aprovar definitivament l'any 1982. Es tracta d'un pla que va tenir una redacció molt afectada pel procés de transició política i el canvi als ajuntaments, però que finalment va assolir l'aprovació definitiva com un dels pocs plans plurimunicipals posteriors a l'any 1979.

El Pla General de Mollet del Vallès (amb P. Salvador, economista) va ser encarregat el 1980 i va ser aprovat definitivament el 1982. A més dels tòpics propis dels plans redactats a inicis dels anys vuitanta, la qüestió de Gallecs —tant la part desenvolupada com la preservada— en fou un component específic. Aquest Pla General va rebre un dels premis nacionals d'urbanisme de l'any 1983.

El Pla General de Girona (amb P. Salvador, economista) fou inicialment un pla que comprenia Girona i sis municipis, i va ser encarregat per la Generalitat de Catalunya l'any 1980, però a partir de l'aprovació del document de Criteris i Objectius es desagregà en diferents plans municipals. S'aprovà definitivament l'any 1986.

El Pla General de Barberà del Vallès, encarregat el 1995, ha estat aprovat provisionalment l'any 1998. Hi participaren també P. Lleonart, economista, i A.Cortina, advocat, i J. C. Sallas, arquitecte. És una revisió que continua la desagregació de l'àmbit del pla de la comarca de Sabadell 1976, ja iniciada amb la pròpia revisió del de Sabadell.

És autor del llibre «Elements d'ordenació urbana». COAC, 1980 (editat el 1981 i 1984, i reeditat per Edicions UPC el 1988), el contingut i to del qual anaven dirigits clarament a l'ampli procés de posada al dia del planejament general dels municipis que es visqué al llarg de la dècada dels vuitanta.

Pla General de Mollet del Vallès (1982)

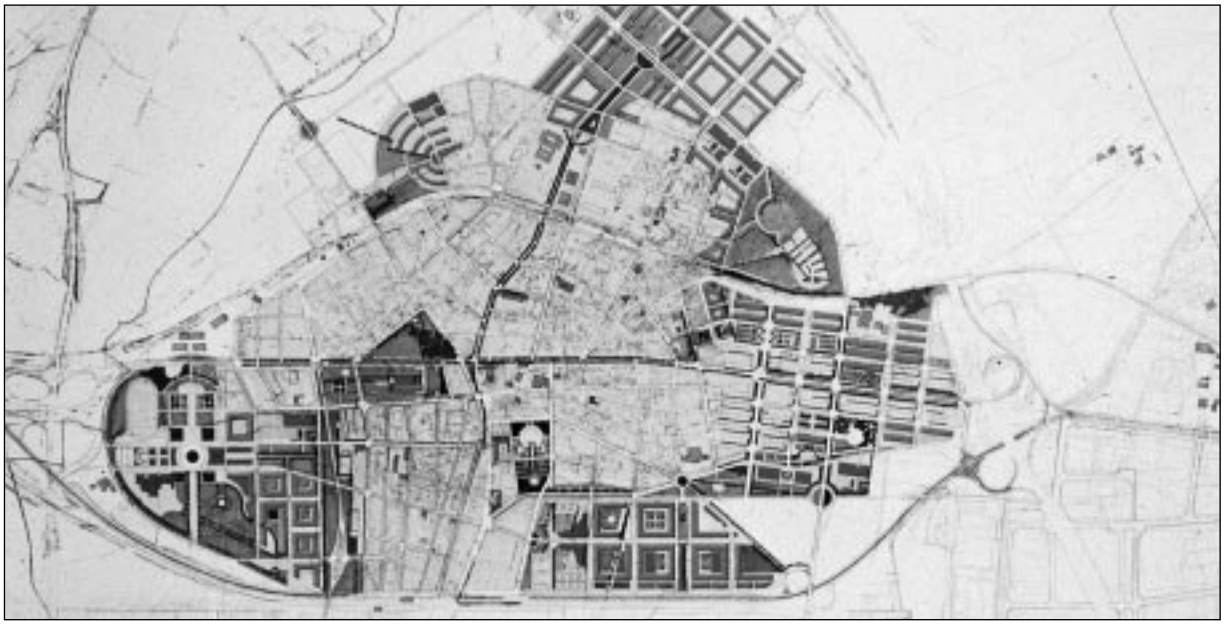

AF/JS: Creus que hi ha hagut una evolució en els plans municipals redactats al llarg del període? En quin sentit?

JE: No crec tant que es tracti d'una evolució com d'un canvi de circumstàncies, el que ha fet que els plans tinguin una intenció força diferent si corresponen a la primera meitat dels vuitanta, o a la segona meitat dels noranta. Entremig, diria que disminueix la intensitat de les iniciatives de planejament general.

En el primer període els plans expressen la voluntat de ruptura amb l'època anterior, són expressió del nou projecte urbà que correspon als primers ajuntaments democràtics després de tant de temps. Es podria dir que d'alguna manera volen ser un projecte de refundació de les ciutats. Es tracta per tant de revisions radicals del plantejament anterior.

Els plans de la segona meitat dels noranta són en general plans amb una ambició més limitada. En alguns casos es tracta d'afinar algunes determinacions, en d'altres, d'esmenar algun enfocament propositiu equivocat, i en general pretenen donar cabuda a projectes estratègics no previstos en el moment de la revisió dels vuitanta.

També cal incloure dins dels plans d'aquest segon període les revisions retardades, que no es van produir en els anys vuitanta per tractar-se llavors de plans recents, que per la responsabilitat de l'equip redactor tenien suficient solvència com a suport de la política urbanística dels nous ajuntaments democràtics (Mataró, Lleida...).

AF/JS: Quins tòpics considerats inicialment com a molt rellevants han deixat de ser-ho tant? Quins nous tòpics han aparegut o han crescut en importància?

JE: El tòpic més significatiu dels plans dels vuitanta és la recuperació de la ciutat existent, que es tradueix en una atenció especial a l'ordenació del sòl urbà. Aquesta atenció s'expressa d'una banda en una acurada representació de l'ordenació d'aquest sòl —en especial de les operacions de millora contingudes en el pla— i d'una altra —més important— en una revisió normativa profunda que pretén elevar el seu rigor tècnic d'acord amb la referència seminal del Pla General Metropolità de Barcelona de 1976.

Així mateix els plans d'aquest període van ser plans de presa de posicions en el sentit de previsió de noves reserves de sòl per a zones verdes i equipaments, en especial a les àrees de teixits perifèrics no consolidats.

En coherència amb la valoració a la ciutat existent, i també com a correcció rotunda respecte l'actitud dels plans anteriors, els plans dels vuitanta en general tenen una actitud restrictiva respecte a les opcions de creixement, sense perjudici que s'ocupin també de millorar la solvència de l'estructura general d'implantació de la ciutat en el territori.

Respecte als tòpics que han adquirit rellevància al segon període, cal assenyalar que es tracta d'idees que es construeixen a partir de la base ordenatòria de l'espai urbà que s'hauria consolidat a les revisions del primer període. Pel que fa a aquests tòpics sí que es pot dir que hi ha una certa evolució, que va paral·lela a l'evolució de l'acció política dels ajuntaments. En general es pot dir que van prenent importància els aspectes «funcionals» de la ciutat —l'habitatge, en especial l'habitatge assequible i l'activitat econòmica, en especial les variacions en les pautes d'implantació industrial i comercial. Els ajuntaments van prenent una actitud cada vegada més activa en aquestes temàtiques, per la qual cosa les revisions dels plans presten cada vegada més atenció a projectes concrets sobre aquestes matèries tant d'iniciativa pública com privada.

Cal afegir que els plans del segon període han incorporat com a novetats al seu discurs conceptes del planejament estratègic i de les polítiques mediambientals. Si bé em sembla que la traducció d'aquests plantejaments teòrics a les propostes d'ordenació és limitada, sí que es poden assenyalar alguns canvis en aquest sentit.

Pel que fa a la incorporació d'idees divulgades pels plans estratègics, en alguns casos —per exemple

Lleida— aquestes han orientat la metodologia de participació ciutadana en la redacció del pla. Així mateix i en general es pot dir que els nous plans generals —que no oblidem que es formulen sobre la base de l'ordenació general constituïda pels plans del primer període— han pogut prestar més atenció a la definició d'algunes operacions selectives que podríem denominar també estratègiques per la seva transcendència en el desenvolupament de la ciutat.

Pel que fa al plantejament mediambiental de l'ordenació urbanística, aquest es traduiria d'una manera implícita en el manteniment del model de la ciutat compacta —del qual participaven també els plans de la primera part del període. D'una forma més explícita els criteris mediambientals s'expressen en els plans més recents quasi exclusivament en propostes de configuració dels sistemes d'espais verds més implicades amb les condicions naturals del territori.

AF/JS: Quins creus que han estat els efectes principals del planejament urbanístic municipal a les ciutat catalanes? Quins aspectes han millorat gràcies al planejament?

JE: En primer lloc cal subratllar que els plans dels vuitanta van establir unes regles de joc que sovint i a partir de les reserves de sòl per a sistemes van reforçar la posició dels ajuntaments enfront dels particulars. L'administració de l'atribució d'aprofitaments condicionada a les contraprestacions en sòl i urbanització ha estat una constant dels plans d'aquest període, que ha donat una gran importància a la figura dels convenis.

En general podem dir, doncs, que els plans d'aquest període, a més de millorar la proposta d'ordenació física, han creat una base sòlida per a la gestió municipal de l'urbanisme, malgrat que paradoxalment els objectius d'aquest hagin requerit a vegades modificar el pla general.

Les millores en la qualitat urbana de la majoria de les ciutats de Catalunya no són segurament una conseqüència directa i reglada dels plans generals, però es pot afirmar que en bona part dels casos no s'haurien assolit sense aquests plans.

Com aspectes més concrets, que han millorat com a resultat dels plans generals, cal assenyalar la correcció dels processos de densificació i de destrucció de la imatge dels teixits històrics, la fixació dels equipaments i les reserves de sòl per a sistemes, la continuïtat dels teixits i l'articulació entre les parts de la ciutat.

En qualsevol cas cal no oblidar el paper del pla general com a referent de l'evolució a llarg termini de la ciutat, de la qual no podem avaluar-ne encara les conseqüències positives.

Tanmateix, on els plans generals segurament s'han mostrat més limitats, ha estat en la regulació dels processos d'implantació periurbana no previstos: centres comercials, àrees esportives... on s'han posat en evidència les limitacions que té sovint l'àmbit municipal per al planejament i la gestió de sòl no urbanitzable.

AF/JS: Quins tipus de projectes urbans o intervencions directes han propiciat, sobretot, els plans? Ha variat al llarg dels vint anys?

JE: Els diversos plans generals han generat sens dubte propostes d'intervenció importants per al desenvolupament de les ciutats, si bé també sovint han encarrilat i donat forma a idees d'intervenció que ja existien. Tanmateix, el que em sembla més rellevant és que els plans generals han creat el marc perquè cristal·litzessin diversos tipus de projectes urbans en funció dels programes municipals i de les oportunitats d'actuació.

Entre els projectes urbans més freqüents d'aquest període cal assenyalar la creació i la millora en el tractament dels espais públics, la creació d'equipaments i la recuperació d'edificis significatius per a usos ciutadans, tanmateix els que més encaixarien en el concepte de projectes propiciats o facilitats pel planejament general són les operacions de reforma o reordenació d'espais en general deriva-

des de la desaparició d'instal·lacions obsoletes —industrials, militars, ferroviàries...

Tots aquests tipus de projectes han estat importants al llarg de tot el període i continuen sent-ho, en especial els últims, els quals han continuat motivant la presència en els plans de nombroses unitats d'actuació i convenis. A aquest respecte es podria assenyalar que al llarg d'aquests vint anys s'ha apreciat una iniciativa creixent dels operadors privats, que ha anat paral·lela a la definició d'unitats d'actuació més viables econòmicament.

Pel que fa als projectes urbans de creixement, a banda de l'actitud dels plans generals que ha anat de més a menys cautelosa, es podria dir que han tingut com a especial referència les actuacions d'operadors públics, en especial l'Institut Català del Sòl.

Les densitats i la intensitat d'edificació i la posició d'aquestes actuacions, amb força continuïtat amb les àrees urbanes, responen força als criteris que van establir els plans dels vuitanta i que no sembla que hagin replantejat les revisions més recents.

AF/JS: Quins plans municipals en concret, dintre dels que coneixes directament, podries citar com a més significatius del període?

JE: Malgrat que són anteriors al període, cal fer esment del Pla General Metropolità (1976) com un referent fonamental de l'actitud fortament correctiva del plans posteriors. També assenyalaria el pla de la comarca de Sabadell (1978) en la línia de l'anterior, que ha estat important per al manteniment d'un bon nivell d'ordenació d'una àrea amb una dinàmica de canvi tan forta.

Del primer període assenyalaria els plans dels que es va fer ressò el número 2 de la revista *UR*: Manlleu, Mollet del Vallès, Figueres, Vilafranca del Penedès, Sant Sadurní d'Anoia, Sant Feliu de Guíxols, Torroella de Montgrí...

Cal fer esment del pla de la zona de Figueres i del pla de la Cerdanya com a dos dels escassos —no sé si els únics— casos de planejament plurimunicipal que tingueren èxit en aquest període. Recordem que en el programa de revisió dels planejaments generals que promogué en els primers anys la Direcció General d'Urbanisme, es preveia desenvolupar nombrosos plans plurimunicipals, els quals es desagregaren tots al llarg del procés de redacció.

De la segona part del període assenyalaria les revisions de Mataró, Sabadell i Lleida com els més significatius, d'una banda per la importància d'aquestes ciutats i en especial per la dedicació i nivell tècnic amb què han estat realitzats.

El cas de Girona és quelcom diferent per quant és un pla que es retardà quelcom respecte els de la primera tongada, grup al qual pertanyeria per les seves característiques, i que ha estat objecte ja d'una revisió lleugera motivada per circumstàncies no previstes al pla, que l'incorporaria al grup de plans del segon període.

Arquitecte (1976)

És professor titular d'Urbanisme de l'Escola d'Arquitectura de Barcelona. Ha estat també professor o conferenciant invitat en diverses Escoles d'Arquitectura espanyoles i europees. Va obtenir el premi extraordinari de doctorat el 1990 i un dels premis nacionals d'urbanisme el 1987.

Entre els anys 1979 i 1982 va ser arquitecte municipal a Manlleu i entre 1982 i 1985, a Mollet del Vallès. Més tard, entre 1985 i 1987, va integrar-se a l'equip de gestió del sòl no urbanitzable metropolità a la desapareguda Corporació Metropolitana de Barcelona.

A principis de la dècada dels vuitanta, va redactar o va col·laborar en la redacció dels plans generals de Manlleu (1980), Torelló (1982), Sant Hipòlit (1982) i Sant Pere de Torelló (1982), així com en les Normes Subsidiàries de Roda de Ter, Masies de Roda, Sant Vicenç i Masies de Voltregà (1982). Uns anys després, participà en la redacció del Pla Especial de l'Espai Rural Metropolità (1985) i del Pla General de Sabadell (1987).

Ha col·laborat en diverses publicacions, entre els quals destaquen, en relació amb el planejament urbanístic municipal a Catalunya, les següents: *Estudis urbans: la Vall del Ter* (1985), *Projectar la ciutat metropolitana* (1986), *Los componentes formales del territorio rural* (1991), *Hipótesis de entendimiento territorial: sus elementos formales* (1985), *Fonts cartogràfiques d'Osona* (1987), *El espacio rural metropolitano* (1987), *El Plan del Espacio Rural Metropolitano de Barcelona* (1988) i *La transformación urbana como proyecto* (1993).

Pla General de Manlleu (1980)

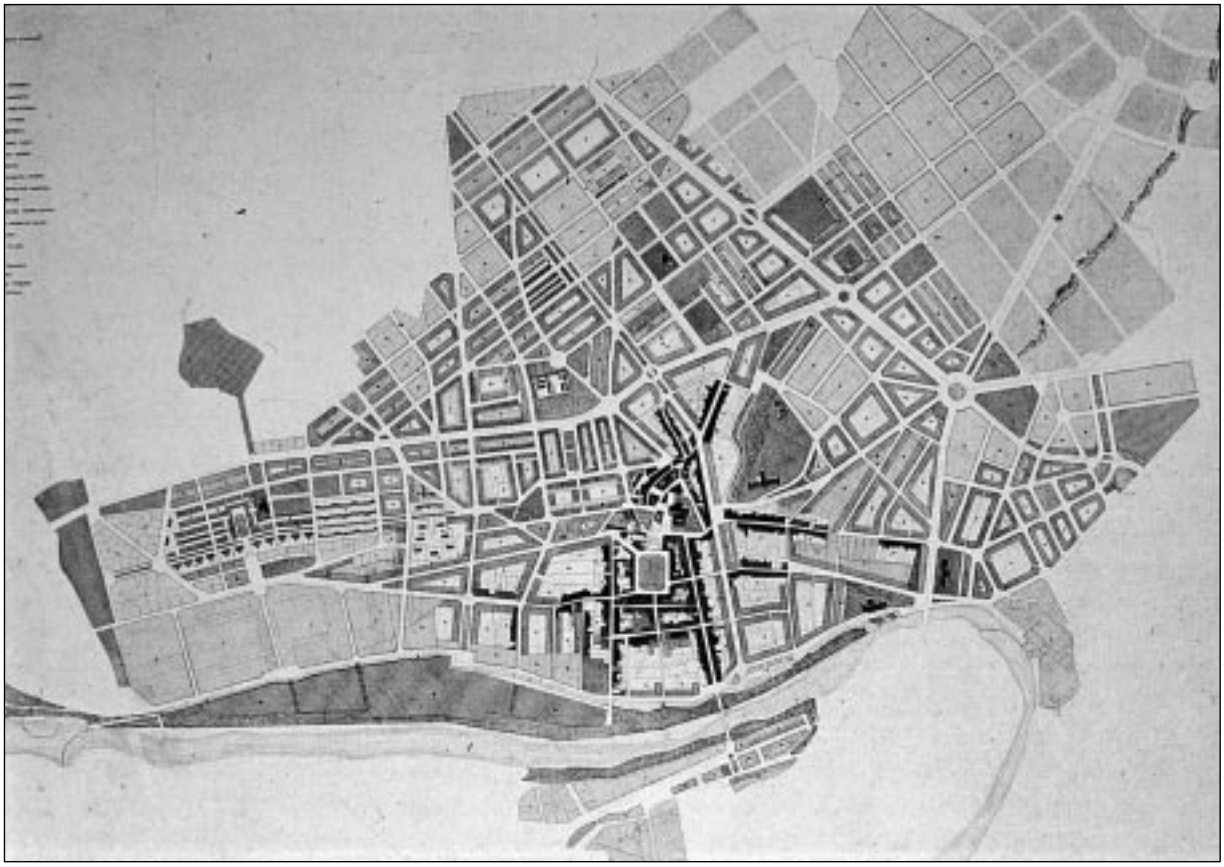

AF/JS: Creus que hi ha hagut una evolució en els plans municipals redactats des de 1979? En quin sentit?

XE: Cal recordar que el 1979 teníem una situació difícil amb una forta herència de plans pensats per al creixement desmesurat; desmesurat i equivocat, que confiava tota la dinàmica urbana en fortes inversions d'infraestructures i en accions dubtoses en la seva forma, dimensió i situació.

També es fa necessari situar com a fenomen aïllat i certament irrepetible, la iniciativa de la Direcció General d'Urbanisme. Entre els anys 1979 i 1982 va treure a concurs centenars de plans escampats per tota Catalunya, i un gran col·lectiu de professionals va posar fil a l'agulla amb uns objectius clars que parteixen d'una anàlisi urbana acurada. Aquests es llencen a la recerca d'un nou instrumental que contraresti la forta caracterització dels sòls i la debilitat de l'instrumental de l'estèril llei del sòl aprovada pocs anys abans.

En efecte, els anys vuitanta es caracteritzen per l'elaboració, tramitació i aprovació de tot aquest planejament, mentre que cap a finals de la dècada apareixen noves preocupacions que comentarem.

Sembla, per tant, que podem assimilar cada una d'aquestes dues dècades a dues actituds diferents enfront del planejament i de la pràctica urbanística en general. La fèrtil dècada dels vuitanta (iniciada els darrers setanta) es pot caracteritzar per una preocupació pel pla general identificador de la forma i el model de ciutat, per una comprensió de la ciutat des del fet físic amb la voluntat de valorar el significat de la seva projectació. Mentre que els anys noranta han estat presidits per un planejament dirigit a una o varies preocupacions concretes; podríem caracteritzar-ho com el pla-problema que s'interessa per la resolució d'un o diversos aspectes de caràcter general o sectorial que tenen molt a veure amb el paper del municipi al seu entorn més immediat. Es tradueix atorgant un paper concret o «vocació» individualitzada a cada ciutat i potenciant la seva funcionalitat específica dins una xarxa de ciutats territorials. Aquest canvi d'objectius comporta concepcions diferents: de la voluntat de control de la forma i de la preocupació per incentivar una cultura urbanística «nacional» a la resolució o posada en escena del municipi com a capital productiu en un escenari més global, més econòmic.

Així els plans dels vuitanta responen a un esforç per donar forma urbana a la ciutat i crear unes regles de joc, un instrumental, on els agents urbans i el conjunt social en general puguin fer de la ciutat un projecte comú. Posteriorment, el planejament dels anys noranta minimitza la integració social en benefici de l'economia: les intencions són mes relatives.

Potser, caricaturitzant una mica, diria que l'urbanisme plural de la primera dècada cau en desgràcia a la segona, es relativitza. En definitiva, s'ha passat del compromís polític del control de la ciutat a l'oferta econòmica diferenciada d'algunes parts de la ciutat i de les pròpies ciutats en relació amb les veïnes. De l'urbanisme com a pràctica sociològica i participativa dels vuitanta a l'urbanisme d'uns pocs agents socials: el promotor, el príncep barroc modern, i el privatitzador del lloc urbà exclusiu. La qualitat dels fruits d'ambdós períodes no crec que tinguin res a veure amb aquesta visió intencionadament ideològica.

AF/JS: Quins tòpics considerats inicialment com a molt rellevants han deixat de ser-ho tant? Quins nous tòpics han aparegut o han crescut en importància?

XE: Venint de la situació política i administrativa que venien, els canvis experimentats entre aquests dos períodes són conseqüència dels nous objectius. D'un urbanisme necessàriament restrictiu, absolut, amb un planejament excessivament reglamentat que no deixava espai a la imprecisió o a la improvisació, s'ha passat a un urbanisme puntual, pràctic i complaent amb uns interessos concrets, un planejament molt més insinuador, utilitarista i potser més pragmàtic.

Els nous gestors municipals han assimilat fàcilment aquests canvis i, en gran part, els tòpics reglamentadors de la primera etapa, caracteritzada per una contenció del creixement i dirigida a posar fre a

l'especulació, es mantenen, sobretot els que afecten la ciutat feta, interior, i els valors intrínsecs o patrimonials, conservació de la ciutat vella, aspectes de caràcter paisatgístic, millora de la qualitat urbana, i la preocupació pel reequipament de la ciutat.

Simultàniament, les actituds orgulloses i controladores de futurs creixements anunciats han tingut menys encert i han estat revisades necessàriament, així com l'excessiva programació i formalització de les transformacions dels sòls urbans interiors (unitats d'execució).

Per contra, han aparegut processos de transformacions inesperades produïts per les successives crisis industrials o econòmiques, per l'auge de noves expressions de funcions terciàries i quaternàries i sobretot per la inesperada difusió d'usos i activitats fora del territori urbà. Potser aquest darrer procés és el tòpic més nou. El capital especulatiu canvia d'escenari, canvia la ciutat interior pel territori rural on les infraestructures li proporcionen un fàcil accés, un bon espai publicitari i a més unes rendes del sòl exquisides. L'aparició de carreteres mercat, d'instal·lacions industrials al llarg de les infraestructures o corredors territorials i els nous centres d'activitats dotacionals, de serveis, comercials o de lleure en nusos oberts al territori, per inesperats, han estat i són ara mateix el repte pendent de la nova Catalunya dels anys noranta.

AF/JS: Quins creus que han estat els efectes principals del planejament urbanístic municipal a les ciutats catalanes? Quins aspectes han millorat gràcies al planejament?

XE: Els resultats són molt diferenciats i gran part del mèrit o el fracàs es deu a les diferències en els governs municipals. Malgrat això, es fa difícil i fins i tot una mica insolent o ingenu atribuir al planejament certes millores a les ciutats catalanes durant aquests anys, on sens dubte cal reconèixer un canvi qualitatiu del conjunt de l'organisme social i dels nous factors econòmics.

Tot i així, a l'arrel d'alguna de les millores podem trobar una motivació urbanística o deutora al planejament. Hi ha hagut una eclosió en la consciència de la cultura urbanística, l'urbanisme es fa tema quotidià, ressaltant-ne el seu paper integrador. Es dóna una millora substancial en el reequipament dels barris. S'entén la ciutat com un organisme viu i per tant es potencia un cert reequilibri a les centralitats urbanes. Simultàniament hi ha hagut projectes de modernització encertats que han aportat un major bagatge cultural a les diferents escales de la forma urbana. Encara és aviat per qualificar aquests i d'altres aspectes així com per considerar el planejament la seva causa directa.

AF/JS: Quins tipus de projectes urbans o intervencions directes han propiciat, sobretot, els plans? Ha variat al llarg dels vint anys?

XE: Els plans han aportat racionalitat al govern de la ciutat; per tant, en una primera etapa dels governs municipals democràtics aquests documents han estat la referència obligada per gran part de les intervencions de les diferents administracions. En l'inici, els dèficit infraestructurals i de dotacions copen la major part de les iniciatives i donen com a fruit projectes relacionats amb la millora de les infraestructures urbanes i amb els dèficit d'equipament.

El planejament derivat fou dirigit sobretot al manteniment d'imatges culturals i amb valor paisatgístic de la ciutat: cascs antics, fronts fluvials, canvis de les intensitats d'ús de la ciutat, peatonalització, reubicació de centralitats, millores de les qualitats urbanes en general. Els darrers anys han proliferat les recuperacions d'espais i contenidors que difícilment tenen una traducció d'estàndard urbanístic, ans al contrari, els resultats responen moltes vegades a interessos més aviat foscos.

AF/FS: Quins plans municipals en concret, dintre dels que coneixes directament, podries citar com a més significatius del període?

XE: El planejament general de la primera època podem considerar-lo hereu d'uns primers treballs professionals dels anys setanta: el Pla General Metropolità de Barcelona i el Pla General de Vic for-

men un corpus coherent que juntament amb els treballs del Congrés de Cultura Catalana i del nou urbanisme a l'escola de Barcelona (LUB) serviran de models a plans metodològics i acadèmics notables. Entre aquests trobarien els citats plans de la primera generació de la Direcció General d'Urbanisme de la Generalitat de Catalunya. Podem destacar el pla enciclopèdic de Vilafranca del Penedès, el pla de Mollet, Manlleu, rodalia de Manresa, Torroella de Montgrí, Banyoles, entre altres. És en definitiva una recerca de la imatge de l'arquitectura de la ciutat, el que s'ha anomenat com «urbanisme urbà».

En la segona dècada, malgrat que s'ha continuat amb una certa pràctica del planejament general, es pot destacar entre ells la revisió del Pla de Sabadell, el planejament parcial o especial ha estat el protagonista en aquest període: l'Eix Macià, els plans olímpics, l'Illa Diagonal, l'eix del carrer Tarragona... en definitiva «el projecte urbà» com a expressió que sintetitza les necessitats internes de transformacions urbanes complexes que responen a una voluntat modernitzadora dels prínceps o factòtums actuals de les nostres ciutats de finals de segle.

Arquitecte (1974).

A partir de l'any 1974, en col·laboració amb F. Llistosella, P. Giol i J. Galimany, redactà diversos plans generals d'ordenació, entre els quals el Pla General de Manresa, així com els corresponents als municipis de Sant Fruitós, Santpedor, Navarcles, el Pont de Vilomara i Vallgorguina. També, amb el mateix equip, redactà plans especials per a diversos barris de Barcelona i el seu entorn metropolità, entre els quals el Pla Especial del Casc Antic de Barcelona i el Pla Especial del barri de Singuerlín a Santa Coloma de Gramenet. També realitzà projectes d'equipaments, com és el cas de la reutilització d'una antiga indústria (la Sedeta) a l'Eixample de Barcelona, per a escoles, centre cívic i places públiques.

Des de 1980, participà en activitats acadèmiques, seminaris i debats en ciutats espanyoles i com a professor o ponent en temes de millora de barris, transformacions urbanes i rehabilitació en centres històrics.

Entre els anys 1984 i 1989 va ser director de Projecte de la Coordinació d'Urbanisme de l'Ajuntament de Barcelona, encarregat de la coordinació de plans especials de millora i rehabilitació urbana de barris, entre els que es poden destacar els plans de Gràcia, Sants, Vallbona, Prosperitat i Roquetes, redactats per equips de professionals externs.

Entre els anys 1989-1991 va ser responsable de la Direcció Tècnica de l'Oficina Municipal del Pla Diagonal-Poblenou, encarregada de la prolongació de l'avinguda Diagonal fins al mar, que s'executa en l'actualitat.

A principis de 1991 i fins a finals de 1992 s'incorpora com a director tècnic a la societat gestora de la cooperativa sindical d'habitatges Hàbitat Entorn.

Des de 1992 fins a l'actualitat és director dels Serveis de Planejament de l'Ajuntament de Barcelona. En aquest període s'ha continuat la política de rehabilitació i millora urbana dels barris (Porta, Clota, Trinitat Vella) i s'han redactat els plans de l'àrea Sagrera-Sant Andreu, Front marítim, Pla de les Glòries i Poblenou.

PERI Sector Oriental de Ciutat Vella de Barcelona (1984)

AF/JS: Creus que hi ha hagut una evolució en els plans municipals redactats al llarg del període? En quin sentit?

RF: Voldria fer notar que a l'inici d'aquest període es produeixen en el nostre país esdeveniments fonamentals per a la societat que havien d'influir també de forma determinant en l'activitat urbanística. Així, fets com la democratització del país, la formació dels governs locals i dels seus sistemes administratius i tècnics, o la reforma de la legislació del sòl, són elements importants que van marcar profundament l'inici del període i que el van fer diferent de les etapes posteriors.

A l'igual que en altres àrees de la societat, els professionals vinculats al camp de l'urbanisme teníem una certa consciència d'estar construint el sistema urbanístic. No és que es pensés que s'estaven inventant el planejament, però sí crèiem que les noves condicions permetrien incorporar coneixements que fins aquell moment no eren habituals a la pràctica urbanística i que d'alguna manera s'estava definint un mètode propi de l'ordenació del territori. Les tècniques d'anàlisi, la sistematització de les actuacions, el compromís amb la forma i altres tòpics que Joan Busquets ha exposat molt bé en alguns articles, crec que són elements propis de l'inici del període i que tot i ser vigents avui, donaven en aquell moment als plans un to fundacional que ara ja no tenen. Cada pla que es redactava aportava alguna tècnica nova per comprendre la realitat urbana o per millorar les formes d'intervenció. Actualment existeixen mètodes força consolidats i potser es troba a faltar la creativitat inicial.

Aquesta naturalesa en certa manera experimental dels plans era estimulant i enriquia el procés, però com a contrapartida comportava una certa inseguretat. No tant en les conclusions de les anàlisis com en l'eficàcia de les propostes, i així hem vist que plans de gran interès han tingut un baix nivell d'execució o han estat revisats al poc temps per tal de fer-los més operatius.

Un altre aspecte que ha variat substancialment en el període ha estat el grau de flexibilitat amb què s'instrumentaven les propostes dels plans. En el període anterior a la democràcia, els redactors dels plans desconfiaven del desenvolupament i la gestió que l'Administració en faria i procuraven fixar de forma rígida les seves propostes com a única garantia que el pla mantindria els seus continguts. Potser a causa d'una certa inèrcia a l'inici del període que es comenta, s'observa encara una important rigidesa i una actitud defensiva en molts plans a l'hora d'instrumentar les seves propostes. Potser és en el grau de vinculació dels aspectes formals on això és més evident; però també hi és present en la dimensió del sòl, la definició dels usos col·lectius i d'altres temes.

Finalment, voldria fer esment de la diferent mentalitat amb què la societat i especialment els polítics i responsables urbanístics de l'Administració han observat el planejament al llarg del període. D'una visió inicial de confiança amb els plans com a instruments per portar a terme una política urbanística en un determinat territori, s'ha passat a un enfocament de la intervenció urbanística basada més en una suma d'operacions fragmentades que, en certa manera, posen en qüestió l'instrument del pla com a eina integral d'ordenació del territori, o si més no el deixen buit d'alguns continguts que a l'inici del període es consideraven consubstancials al planejament.

Les intervencions d'oportunitat que en algun cas han permès una inversió pública o privada no prevista o les iniciatives de particulars, a vegades de dimensió important, han vingut a contradir o al menys a modificar de forma important les previsions urbanístiques. Això ha fet que molts responsables municipals vegin amb una certa prevenció l'excessiva vinculació del planejament, inclús la definició detallada de les propostes, recordant les dificultats passades per encaixar en els plans vigents actuacions no previstes. Cal dir que aquesta dificultat d'ajust del planejament ha estat reforçada per determinades interpretacions excessivament rígides des de les institucions de tutela que es justifiquen com a protectores del planejament, però que a la llarga han actuat en la seva contra.

Potser a l'inici, alguns plans excedien les competències del planejament, proposant mesures que

no eren pròpies d'un document que havia de ser vigent molts anys (com, per exemple, l'adequació a zona de vianants de carrers, les ordenances amb regulació d'horaris, les incorporació de mobiliari urbà, etc.), amb una excessiva visió d'ordenació integral de la dinàmica urbana.

AF/JS: Quins tòpics considerats inicialment com a molt rellevants han deixat de ser-ho tant? Quins nous tòpics han aparegut o han crescut en importància?

RF: En puc comentar alguns. Per exemple, els que tenen relació amb la regulació de la forma urbana, que a l'inici del període es considerava important per aconseguir una coherència formal entre la ciutat nova i la ciutat existent, per tal d'assegurar altres aspectes morfològics. Crec que continuen sent necessàries les verificacions formals de les propostes dels plans, però en molts casos és discutible establir des del planejament general paràmetres que regulin de manera precisa aquests aspectes. El cas més clar són les ordenances d'edificació que entren a definir les característiques compositives dels edificis. Segurament és difícil afrontar aquests temes a l'escala del planejament general o inclús a escala més petita. La prova és que hem vist molts casos d'arquitectes que en el moment de projectar l'edifici han hagut de modificar el planejament on ells mateixos havien fixat aspectes formals que després d'uns anys han demostrat una rigidesa excessiva.

Les decisions que es poden prendre a l'escala de pla general no són les mateixes que les de l'arquitectura. En aquest sentit hem millorat en deixar en els plans actuals més llibertat als arquitectes.

Un altre aspecte és el de la programació. Al començament del període, especialment els petits municipis sense capacitat tècnica ni econòmica entraven en l'organització de programes d'actuació municipal i gairebé construïen les finances municipals. Aquesta necessitat d'ajuda dels ajuntaments ha anat minvant a mesura que augmentava la seva capacitat política i tècnica de decisió i els programes municipals recolzaven en programes dels equips de govern de cada moment. De fet, una gestió democràtica i reactivadora origina circumstàncies noves, que no poden estar previstes en el moment de la redacció dels plans.

Els últims anys ha crescut en importància la incorporació de l'acció privada en la lògica dels plans. A l'inici del període democràtic es contemplava gairebé de forma exclusiva l'actuació pública directa, com la millor manera de conduir els processos urbans. La majoria d'operacions d'estructura es fonamentaven en l'expropiació i en l'actuació de l'Administració. Aviat es va veure no únicament les limitacions econòmiques d'aquest sistema d'intervenció, sinó també la conveniència d'integrar altres iniciatives en dinàmiques més complexes i més enriquidores per a la ciutat. Aquest canvi gradual ha comportant no sols una experimentació en els instruments i en concret en les formes de gestió privada, sinó una manera de pensar el planejament tenint en compte les forces de tots els operadors urbans.

AF/JS: Quins creus que han estat els efectes principals del planejament urbanístic municipal a les ciutats catalanes? Quins aspectes han millorat gràcies al planejament?

RF: Un primer efecte és haver aconseguit un desenvolupament, tant en el creixement com en la transformació urbana, pautat per uns criteris equilibrats i recolzat sobre una estructura urbana pensada des de la globalitat, en contrast amb les dècades dels anys seixanta i setanta, on es produïen creixements descontrolats i processos fragmentats i desarticulats. Els resultats es poden veure en els barris que s'han executat en desenvolupament dels plans del període, on es poden apreciar densitats moderades, previsions pels espais i dotacions col·lectives i, en general, una bona integració en la ciutat existent.

Els plans també han aportat una visió de prioritats en sistematitzar les operacions possibles en programes amb dimensió econòmica, i això ha ajudat molt en la confecció dels programes d'actuació municipal. Inclús en les actuacions d'oportunitat

portades a terme per molts ajuntaments, la precisió dels programes dels plans ha ajudat a valorar les alternatives i a prendre decisions conscients.

Un altre aspecte important ha estat el marc de referència que constitueix un pla general en relació amb les modificacions possibles. El fet de disposar d'un projecte urbà global aprovat democràticament ha situat en un àmbit restringit els canvis respecte al model de referència. Les propostes de canvis de qualificació i d'ús, les modificacions de la xarxa, les compensacions de densitat, etc., se situen sempre amb referència al marc del pla general i es mantenen els equilibris globals. Ja no val qualsevol cosa com en dècades anteriors, sinó que s'han d'acceptar unes regles de joc.

AF/JS: Quins tipus de projectes urbans o intervencions directes han propiciat, sobretot, els plans? Ha variat al llarg dels vint anys?

RF: No crec que existeixin uns tipus de projectes que estiguin propiciats específicament des dels plans que no siguin els derivats de l'execució del planejament. En aquest sentit la xarxa viària i els sistemes de dotacions i espais lliures són l'objecte de l'actuació principalment pública.

AF/JS: Quins plans municipals en concret, dintre dels que coneixes directament, podries citar com a més significatius del període?

RF: El pla de Vilafranca del Penedès, redactat per J. Busquets, A. Font i J. L. Gómez Ordóñez al començament del període i en el qual van col·laborar altres professionals de l'urbanisme que després treballarien de forma independent, crec que va significar un model a seguir a causa de les seves aportacions metodològiques. El seu contingut és un compendi de temes ben desenvolupats, molts dels quals van ser una novetat en aquell moment, encara que ara són freqüents en el planejament actual. L'anàlisi sistemàtic dels indicadors urbanístics i la seva expressió gràfica, l'anàlisi rigorós del centre històric, la projectació del creixement, la combinació d'escales de treball, la integració de les infraestructures en el context urbà, etc., són aspectes que van marcar els plans del període. També va ser important la concepció i l'organització de la documentació pensada per facilitar la participació pública mitjançant exposicions, sessions de debat, etc.

Arquitecte (1968).

Desenvolupa des dels anys setanta una intensa labor en els camps de la investigació (en el Laboratori d'Urbanisme de Barcelona des de la seva fundació) i de l'ensenyament de l'urbanisme. El 1983 va guanyar per oposició la càtedra d'Urbanística a l'Escola d'Arquitectura del Vallès i va dirigir el Departament d'Urbanisme i Ordenació del Territori entre 1986 i 1988, i la pròpia Escola d'Arquitectura del Vallès entre 1982 i 1985. També pertany a la Societat Catalana d'Ordenació del Territori (SCOT).

En relació amb el planejament urbanístic a Catalunya, ha escrit els articles «L'Urbanisme és possible. El nou urbanisme català», publicat a *El País* el 10 de febrer de 1985, i «Ciudad: mercancía o espacio colectivo», a la revista *Ciudad y Territorio. Estudios Territoriales*, 103, 1995.

En el marc del Taller d'Arquitectura i Urbanisme (TAU) de Barcelona, ha participat en la redacció de diverses figures de planejament urbanístic:

El Pla Intermunicipal de Figueres i 12 municipis (amb J. Esteban, J. Montero, J. M. Carreras i P. Salvador), aprovat definitivament el 1983 (*UR*, 1985).

Els plans generals d'ordenació urbana de Vilafranca del Penedès i Sant Sadurní d'Anoia (amb J. Busquets, J. L. Gómez Ordóñez i E. Argullol), aprovats definitivament el març de 1982 i gener de 1983, respectivament (Vilafranca del Penedès, 1992).

El Pla General d'Ordenació Urbana de Mollet del Vallès, que va obtenir un premi nacional d'urbanisme el 1983, aprovat definitivament el 1982, redactat amb J. Esteban, J. Montero i P. Salvador, del qual es publicà una recensió a la revista *UR*, 1985.

El Pla General d'Ordenació Urbana de Girona (amb J. Montero i P. Salvador), aprovat definitivament el 1986 (*Papers d'Informació Municipal*, 1985).

El Pla General d'Ordenació Urbana de Barberà del Vallès (amb J. Montero, J. Esteban, P. Lleonart i A. Cortina), aprovat provisionalment el novembre de 1998 (*Barberà informació*, 1998).

Pla General de Girona (1986)

AF/JS: Creus que hi ha hagut una evolució en els plans municipals redactats al llarg del període? En quin sentit?

AF: Como creo que puede demostrarse a lo largo de la historia de nuestra disciplina, el sistema del planeamiento urbanístico español en general y catalán en particular, incluso por encima de los diversos marcos legales (Ley de Régimen de Suelo y Ordenación Urbana de 1976, Texto Refundido de 1992, Decreto 5/96, etc., y en nuestro caso Decret Legislatiu 1/90, etc.), ha ido acomodándose a las demandas explícitas o implícitas de la sociedad respecto al uso y consiguiente ordenación de la ciudad y del territorio.

En 1979, inicio de la transición política y de la restauración democrática, la ciudad heredada, además de injusta, era enormemente deficitaria en cuanto al equipamiento y las zonas verdes, la red viaria y el transporte, etc., es decir, los elementos colectivos de la ciudad; el rápido crecimiento producido por la industrialización y el desarrollismo se reflejaba en forma de un generalizado caos morfotipológico por las inadecuadas transformaciones en los tejidos urbanos, marginalidad física de los nuevos asentamientos, etc.

Había habido además en los últimos años de la dictadura un creciente movimiento de reivindicación urbana (los «movimientos sociales urbanos») frente a aquel estado de cosas. Es por tanto lógico que los primeros planes de la democracia, estandarte sobre todo de las primeras elecciones municipales, abordasen los problemas existentes en clave del reequipamiento, ajustes de edificabilidad y corrección de los déficit funcionales de la ciudad, los más sentidos y evidentes. Estos planes «remediales» o de «segunda generación» (frente a la primera, de los aprovechamientos edificatorios) serían los planes de la búsqueda de la «ciudad justa».

Con antecedentes pocos años antes (Plan de la Ribera del LUB en 1971, Plan de Vic en 1973) y desarrollo en los inicios de los ochenta, a la generación de planes anteriores le sucede la de los «planes morfológicos», más estructurales, en los que a través de la morfología urbana y la tipología de la edificación se intenta sistematizar la ordenación de la ciudad física existente y pautar sus adecuados crecimientos, poniendo ahora el énfasis en la forma de la ciudad, como lectura renovada de los problemas de la estructura urbana. El «urbanismo urbano» o el nou urbanisme català, la Terza Generazione son etiquetas que intentan señalar los cambios producidos en el planeamiento, como modalidad de los planes centrada en los caracteres físicos de la ciudad y en su inserción territorial, en la incorporación de proyectos concretos en su contenido ...

Más recientemente, ante el reflejo en nuestro territorio de la denominada globalización en los procesos productivos, de la internacionalización de la economía, de los avances de las tecnologías de la comunicación y de la movilidad, etc., la evidencia de los rasgos de la nueva territorialidad va a ir desvelando progresivamente la cada vez más discutible hipótesis legal de la coherencia física del término municipal como ámbito espacial adecuado al planeamiento compresorial tradicional, a la vez proyecto urbano, programa económico y norma jurídica de su desarrollo. Y se alzan voces (Comisión de Expertos 1994) que ante la evidencia de una cierta ineficacia del plan piden la urgente separación entre plan y programa, frente a los que piden abiertamente la desregularización.

En efecto, el cambio de escala operado en los procesos de localización de actividades y su naturaleza transversal (por encima de límites municipales y áreas funcionales) han puesto en crisis los tradicionales modelos descriptivos y de intervención sobre la realidad y los habituales sistemas compositivos, basados en dinámicas históricas anteriores y en unas lógicas de homogeneidad y continuidad de los tejidos urbanos, cada vez menos representativas de la realidad actual.

A su vez, la progresiva sensibilización ambiental, la necesidad de nuevas formas en los asentamientos residenciales, productivos o para el tiempo libre más respetuosos con el lugar, el papel polarizador respecto al crecimiento de las infraestructuras y de las economías de localización, junto a la creciente dificultad de identificar el «interés general» como elemento legitimador del plan, serían seguramente

las nuevas coordenadas para lo que, con todas las reservas, me atrevo a denominar ecourbanismo, como expresión de un nuevo paradigma en la evolución de nuestro planeamiento urbanístico.

AF/JS: Quins tòpics considerats inicialment com a molt rellevants han deixat de ser-ho tant? Quins nous tòpics han aparegut o han crescut en importància?

AF: A la luz de la evolución de los planes bosquejada en la respuesta anterior, resulta fácil señalar cuáles han sido los tópicos de planeamiento que han resultado relevantes en el inicio de la etapa considerada y en su caso cómo han sido parcialmente sustituidos por otros nuevos.

Como decíamos, en la primera etapa de los «planes remediales» los elementos destacables serían:

—Los déficit y el reequilibrio de las zonas verdes y del equipamiento, entendidos la mayoría de las veces desde una visión más cuantitativa que estructural y de forma.

—El control de las edificabilidades, en la hipótesis de su ajuste, no sólo a renovadas previsiones demográficas, sino a las capacidades del soporte (tejidos urbanos) y a las preexistencias edificatorias.

—La reconversión del planeamiento heredado, de planes parciales y modificaciones o desarrollos de plan, tanto desde el punto de vista de los aprovechamientos edificatorios como de la posibilidad de su integración en la estructura urbana.

En la etapa de la «reconstrucción de la ciudad», del «urbanismo urbano»:

—La atención a la escala urbana de los problemas, y a su dimensión física.

—La preocupación por las características del entorno territorial y del sitio geográfico de la ciudad o de los emplazamientos de las diversas piezas urbanas.

—La estructura espacial de las localizaciones de los equipamientos, las zonas verdes, etc., y su intencionada utilización para la vertebración de la ciudad.

—La composición urbana de la ciudad compacta (nuevos ensanches y sectores de ordenación abierta, etc.) en la lógica de la contigüidad y de la agregación de las piezas al casco urbano existente.

—La escala precisa de las operaciones de intervención: morfología de los espacios libres (parques y plazas), reurbanización del espacio peatonal, configuración del equipamiento, sistematización de la red viaria, etc. La incorporación de proyectos al propio plan.

—La «programación» de la intervención urbanística (compra de suelo, urbanización de los espacios libres, ejecución de infraestructuras de vialidad y de los servicios urbanos, equipamientos, peatonalización, etc.). El urbanismo como fomento y construcción de la obra pública.

En la etapa actual, hacia el ecourbanismo:

—La territorialización del discurso urbano, por la naturaleza transversal de los procesos en curso, por su cambio de escala y de dinámica; la conceptualización de la ciudad como ecosistema, imposible de separar de su territorio, con el que convive en mutua interacción. Los elementos constitutivos del territorio como anclaje para el proyecto urbano-territorial.

—La necesidad de un enfoque del planeamiento desde la complejidad, que sea sensible a la heterogeneidad de situaciones y formas, y se oriente a la detección de las oportunidades de su mejora y transformación, a la mejor ciudad posible en relación con la ciudad probable.

—Frente al modelo compresorial tradicional, la necesidad de un enfoque estratégico del plan físico, que considere escenarios alternativos de cara a la intervención, y que permita integrar los cambios que en el tiempo puedan producirse.

Un plan flexible y selectivo en cuanto a los temas relevantes de análisis y propuesta, que pueda distinguir entre las determinaciones esenciales y las adjetivas, para un proyecto consensuado de ciudad.

AF/JS: Quins creus que han estat els efectes principals del planejament urbanístic municipal a les ciutats catalanes? Quins aspectes han millorat gràcies al planejament?

AF: Gracias a los planes generales de ordenación urbana y sus desarrollos recientes, seguramente nuestras ciudades en su conjunto han evolucionado positivamente en los siguientes aspectos:

a) En el control y el reequilibrio de las edificabilidades y aprovechamientos, en relación con las características de los tejidos soporte o de los nuevos emplazamientos.

b) En la mejora en el capital fijo social que constituye el sistema de equipamientos y zonas verdes, tanto por las reservas de suelo desde los planes como por su priorización en los programas de gobierno municipal.

c) En la mejora de la red viaria básica, por su especialización y por su compleción, lo que ha permitido tanto su control e integración urbana como su mayor eficacia funcional.

d) En la disponibilidad de ejemplos de operaciones de intervención (sobre el viario, los espacios libres, las modalidades de urbanización, las áreas de centralidad, etc.) con efectos demostración sobre el resto de ciudades.

AF/JS: Quin tipus de projectes urbans directes han propiciat, sobretot, els plans? Ha variat al llarg dels vint anys?

AF: Como he señalado en las respuestas anteriores, sobre todo en la primera mitad de los ochenta, las reservas de suelo de los planes para dotaciones colectivas, junto con la voluntad política y los recursos necesarios, disparan primero en Barcelona, y en paralelo en las grandes ciudades catalanas, y luego en el resto, proyectos relativos a los espacios libres (plazas y parques), a la sistematización del espacio viario y peatonal y a la construcción de equipamientos urbanos de diversa naturaleza (escolar, asistencial, deportivo, etc.).

Posteriormente, y ya en el período de recuperación económica, el desarrollo de las «unidades de actuación» o fragmentos del crecimiento o de la transformación urbana, previamente pautadas desde los planes o formuladas en su desarrollo.

Más recientemente, y a veces estirando de las determinaciones del planeamiento en cuanto a aprovechamientos y usos admitidos, operaciones para la construcción de las áreas de las actividades terciarias y de la innovación, en la actual fase de competencia entre las ciudades para atraer aquellas hacia su ámbito funcional.

AF/JS: Quins plans municipals en concret, dintre dels que coneixes directament, podries citar com a més significatius del període?

AF: Aunque fuera del período, y como antecedente importante, con sus aportaciones y sus errores, sin duda el Plan General Metropolitano de 1976 de Barcelona y los veintisiete municipios de su entonces área metropolitana.

También, por su incidencia en los posteriores «planes morfológicos», el Contra-Plan de la Ribera del año 1971, del Laboratorio de Urbanismo de Barcelona.

De los planes del período 1979-1999, excepción hecha de los propios por tenerlos demasiado cerca, destacaría el interés como ejercicio de composición urbana del Plan de Tarragona de 1984; de regulación normativa de usos y actividades, del Plan de Sabadell de 1996; de construcción del plan desde la concertación y los modelos de gestión, del Plan de Mataró de 1997; o desde la perspectiva medioambiental, del reciente Plan de Lleida, de 1998.

Pocas luces y muchas sombras en la práctica actual del planeamiento general cada vez más burocratizada, convertida en discusión jurídica de derechos y aprovechamientos, instalada en una crisis teórica e instrumental derivada de los cambios que se producen en nuestra sociedad y nuestro territorio, a la que no hay que sucumbir en la búsqueda de una ciudad más justa, más bella y más eficaz.

Arquitecta (1981)

Inicia la seva activitat professional en el camp de l'urbanisme l'any 1982, amb la redacció de les Normes Subsidiàries de planejament del municipi de les Borges Blanques, que van ser promogudes pel propi Ajuntament.

Els anys següents, fins al final de la dècada dels vuitanta, redactà també diversos plans parcials de promoció pública i algun de promoció privada, especialment a municipis petits de les terres de Lleida, com Bellvís (Pla d'Urgell), Sort (Pallars Sobirà) o Alcarràs (Segrià), així com un pla parcial per a un petit polígon industrial a Lleida (Segrià).

Al llarg de la dècada dels noranta, prossegueix la seva labor en el camp del planejament urbanístic a diversos municipis petits de les comarques lleidatanes, amb la redacció de nombroses modificacions aïllades en els plans i normes en què havia treballat anteriorment, així com alguns projectes de reparcel·lació d'unitats d'actuació, i diversos plans parcials i plans especials, entre els quals destaquen els corresponents als sectors denominats «Països Catalans» i «Roca Pallissa» a Balaguer (la Noguera), municipi en què ha concentrat una gran part del seu treball. També ha redactat les Normes Subsidiàries de planejament del municipi de Menàrguens (la Noguera), de promoció municipal, entre els anys 1992 i 1994.

Normes Subsidiàries de Menàrguens (1994)

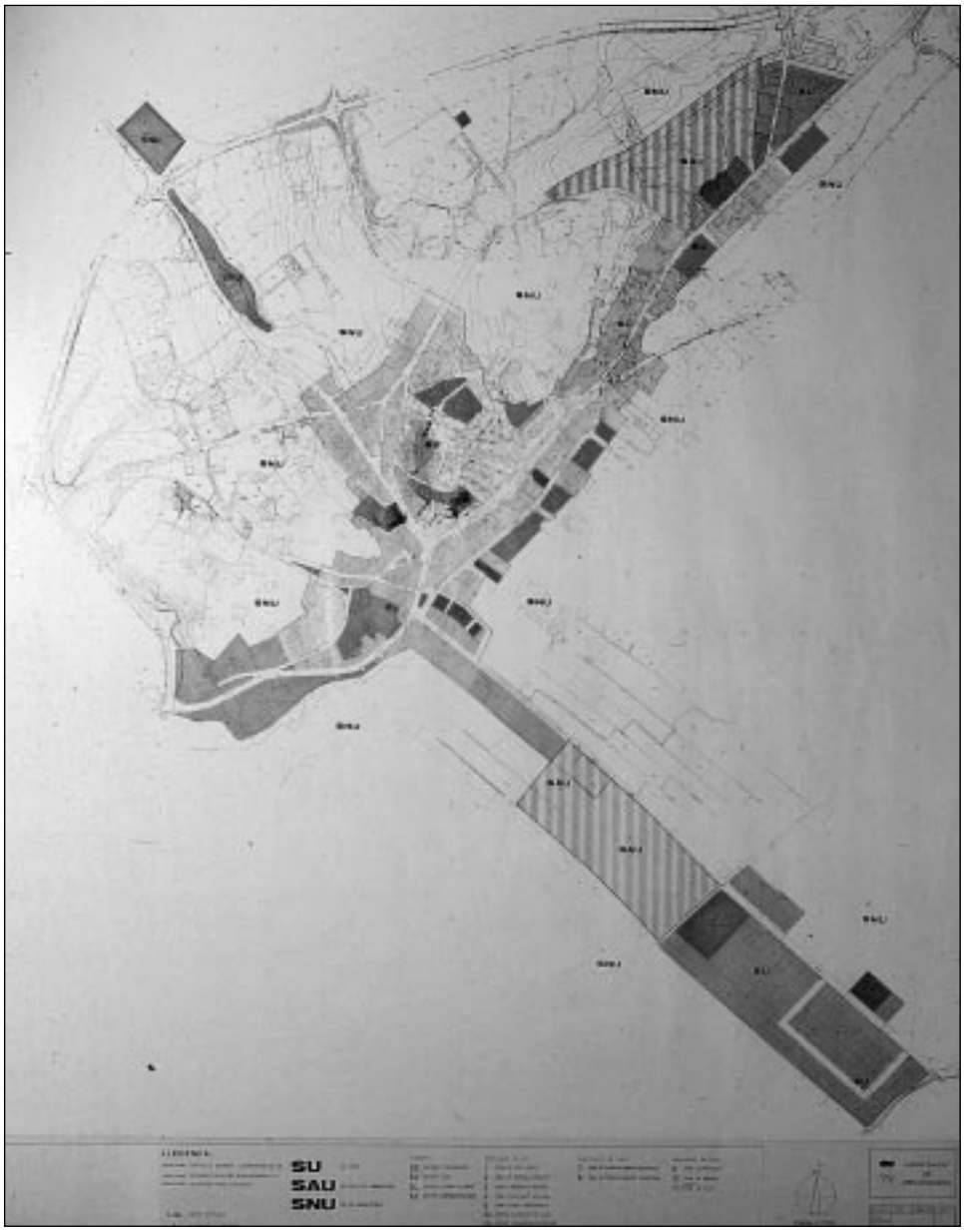

AF/JS: Creus que hi ha hagut una evolució en els plans municipals redactats al llarg del període? En quin sentit?

MG: Crec que al llarg d'aquests vint anys s'ha produït una evolució lògica, que ha estat en relació amb la «cultura urbanística» dels polítics, del administratius i dels propis tècnics en cada moment. Fins a 1979 la intervenció urbanística havia estat quasi exclusivament a càrrec de l'Administració, malgrat el fet que el marc legal ja existia des de 1956 i no ha variat en els seus aspectes fonamentals. Però no existia una pràctica normalitzada de l'urbanisme i la cultura urbanística era gairebé inexistent.

Des de la perspectiva d'un menor a major coneixement de les tècniques i pràctica de la urbanística, i d'una menor a major confiança en els diferents agents que intervenen en la seva redacció i gestió, crec poder observar que inicialment els instruments eren més rígids (urbanisme a la defensiva) i les definicions més confuses. A poc a poc s'han anat perfilant i generalitzant els conceptes, i també s'ha anat flexibilitzant l'aplicació de les ordenances, d'acord amb els paràmetres fixats en normativa.

Puc dir que s'ha sentit, en definitiva, la necessitat de liberalitzar els processos urbans, on l'autoritat urbanística no necessàriament ha de coincidir amb l'agent urbanitzador. També s'ha evidenciat una preocupació en fer viables les determinacions del pla, deixant de banda la component utòpica dels plans dels anys vuitanta.

AF/JS: Quins tòpics considerats inicialment com a molt rellevants han deixat de ser-ho tant? Quins nous tòpics han aparegut o han crescut en importància?

MG: Pel que fa als municipis de la província de Lleida, que conec més de prop, cal tenir en compte que la majoria dels plans urbanístics redactats en aquest període han estat el seu primer document urbanístic. En bastants casos el nou planejament ha substituït l'antic plànol d'eixample, que molt sovint no havia estat ni tan sols tramitat i aprovat. Es partia, en aquestes poblacions, d'una idea d'eixample limitat, en què l'edificabilitat i el nombre de plantes edificables eren els temes que tenien prioritat sobre qualsevol altre qüestió.

A poc a poc, la pròpia Administració i sobretot la classe política han anat prenent consciència de la importància d'altres factors determinants en l'urbanisme: el desenvolupament sostenible de les ciutats, la necessitat dels equipaments, els espais d'ús públic (zones verdes), les infraestructures, etc. I no solament per exigència legislativa, sinó buscant altres objectius que els simplement econòmics.

Fins i tot als municipis petits s'ha anat cercant una major qualitat de vida. S'intenta arribar a l'autosuficiència municipal per mitjà d'aquests equipaments i espais d'ús més quotidià (places, jocs infantils, zones i equipaments esportius, escoles, centres d'assistència primària, etc.) que inicialment eren gairebé inexistents, i dels quals el sentit popular no en sabia veure la necessitat.

Jo remarcaria també que en aquests últims anys s'ha pres consciència, encara però no generalitzada, de la importància del sòl no urbanitzable, ja no tant sols pel seu valor agrícola, sinó també pel seu valor paisatgístic i mediambiental, i en tant que patrimoni cultural del municipi. Inicialment, el tractament del sòl no urbanitzable en els plans era gairebé inexistent i poc eficaç. La principal atenció d'aquells documents es dirigia al tractament del sòl urbà i del sòl urbanitzable. A partir de la darrera dècada s'observa, tant en els nous plans com en la revisió dels existents, una major atenció al sòl no urbanitzable, a la seva regulació i protecció, a la posada en valor del seu paper dins del territori.

Finalment, voldria fer notar que, pel que fa a les principals ciutats —sempre referint-me al territori de Lleida—, s'estan redactant recentment els anomenats «plans estratègics», que analitzen els paràmetres macroeconòmics i les influències internes i externes del municipi, i que crec que en teoria han de servir també per orientar el propi planejament urbanístic municipal. No obstant això, espero conèixer els resultats d'aquestes experiències, que ultrapassen les tècniques de l'urbanisme, les quals no haurien de diluir-se en aquells paràmetres.

AF/JS: Quins creus que han estat els efectes principals del planejament urbanístic municipal a les ciutats catalanes? Quins aspectes han millorat gràcies al planejament?

MG: Puc dir que, en l'àmbit en què s'ha desenvolupat el meu treball, en municipis petits de 700 a 13.000 habitants, l'urbanisme ha suposat el reconeixement dels seus valors i aspectes més remarcables i alhora també de les seves mancances. Per part de la població en general, el planejament urbanístic ha ajudat a reconèixer i posar en valor el patrimoni històric i cultural propis i també a prendre una major consciència dels valors mediambientals de l'entorn territorial.

Els creixements urbans s'han produït d'una manera més harmònica, tant en relació amb les característiques dels nuclis existents com amb els entorns, i s'han donat processos de reordenació de zones semiconsolidades, on inicialment el creixement havia estat en certa forma caòtic per la no existència d'ordenances reguladores de l'edificació, i pel procés d'atorgament de llicències no ajustades a la Llei del Sòl.

Hauria de dir, però, que aquest procés tot just acaba de començar en algunes poblacions del nostre territori. En altres poblacions que disposen de planejament urbanístic des de l'inici del període, el procés també ha estat llarg i difícil per les mateixes raons adduïdes abans (falta de pràctica i de «cultura» urbanística), pel sentit de la propietat molt arrelat en les nostres feines, i per la dimensió petita dels municipis que fan que l'equip de govern municipal sigui molt accessible a la gent, amb les pressions que això comporta.

En la meva opinió, aquest període (o si més no, la seva primera meitat, corresponent als anys vuitanta) ha estat molt didàctic tant per als polítics (que no tant per a la pròpia Administració municipal) com per als administrats, que han descobert els avantatges de l'ordenació i la previsió del creixement urbà, així com la necessitat de les infraestructures i dels equipaments.

En general, i al marge d'un major ordenament dels creixements, crec que s'ha augmentat notablement el grau d'urbanització i equipament dels nuclis urbans.

AF/JS: Quin tipus de projectes urbans directes han propiciat, sobretot, els plans? Ha variat al llarg dels vint anys?

MG: A l'inici d'aquest període es va produir un procés d'urbanització molt forta als municipis més petits, ateses les mancances existents. Però aquest ha estat un procés no solament atribuïble als plans, sinó també a la pròpia evolució social. Posteriorment, i gràcies a les reserves efectuades en el planejament, s'han anat construint espais d'ús públic i múltiples equipaments que contribueixen a una major qualitat de vida i autonomia urbana.

Als municipis de major dimensió o amb una major dinàmica, per la seva ubicació pròxima a les ciutats grans, la iniciativa privada ha generat processos urbanitzadors reglats i ordenats d'acord amb la legislació urbanística (planejament de segona escala), que han dotat també al municipi d'equipaments, espais públics i patrimoni de sòl.

El propi planejament també ha propiciat la intervenció de l'Administració autonòmica en la creació de polígons industrials, en la construcció d'infraestructures i vies de comunicació, i d'equipaments públics (centres d'assistència primària, escoles i altres).

Finalment, s'ha d'esmentar que la pròpia Administració local, sobretot en la segona meitat d'aquest període, amb una major experiència en la praxis urbanística i també en l'evolució de les necessitats del propi municipi, ha generat múltiples modificacions concretes del planejament urbanístic per tal d'adaptar-lo a la realitat del seu procés urbanístic.

AF/JS: Quins plans municipals en concret, dintre dels que coneixes directament, podries citar com a més significatius del període?

MG: Jo destacaria la metodologia nova amb què s'ha abordat el tema del territori en la revisió del Pla

General de Lleida 1995-2015, proposant un veritable sistema territorial equilibrat, sempre, però, amb l'inconvenient de la restricció a l'àmbit purament municipal del pla.

Cal destacar també com un precedent el cas de les Normes Subsidiàries i complementàries del planejament de la Vall d'Aran, aprovades el 1982, en les quals es pot observar un esforç de síntesi i sistematització de la zonificació i normativa. Es tracta d'unes Normes que abasten un territori que engloba vuit termes municipals en els quals queden inclosos vint-i-quatre nuclis urbans, i que fan un esforç de contenció (solament 158 articles), i on la major part del sòl no urbanitzable està considerat de protecció especial.

Arquitecte (1987)

Inicià la seva activitat professional a finals de la dècada dels vuitanta, juntament amb C. Llop i J. E. Pastor, arquitectes.

L'any 1987 redactaren les Normes Subsidiàries de Guimerà (amb M. Gabàs); el 1990, les de Santa Maria de l'Estany; i, el 1991, les Normes Subsidiàries d'Oliana i l'avanç de les de Maials, a Lleida, així com la modificació parcial del Pla General de Tortosa, definitivament aprovada.

El 1992 van fer el Text Refós de les Normes Subsidiàries de Sort (amb S. Castells) i les Normes Subsidiàries de Sanaüja, aprovades definitivament. El mateix any van redactar el Pla General d'Ordenació Urbana de Mataró (amb S. Castells i G. Jubete), també aprovat definitivament.

El 1993 redactaren les Normes Subsidiàries d'Estaràs, actualment en elaboració. Amb S. Castells va redactar, el 1995, la modificació concreta de les Normes Subsidiàries de Sort al sector El Castell, i el 1996 les del municipi de la Torre de Cabdella. Amb G. Jubete, va redactar el mateix any les Normes Subsidiàries d'Alt Àneu i el 1997 la revisió del Pla General d'Ordenació de la Seu d'Urgell, avui encara en elaboració.

A partir de 1997 col·labora en la revisió del Pla General d'Ordenació Urbana i Territorial de Lleida. I el 1998, va redactar la del Pla General de Sant Joan de Vilatorrada, amb G. Jubete, i les Normes Subsidiàries d'Albatarrec, en fase d'avanç.

Ha treballat també en nombrosos plans parcials i especials d'ordenació, entre els quals el Pla Especial de Reforma Interior «El Sucre», a Vic (1988), dirigit per J. M. Llop, el Pla Especial del Parc del Segre, a la Seu d'Urgell (1989), i el Pla d'Espais Lliures de Lleida (Ajuntament de Lleida, Oficina del Pla, 1995).

També és autor d'un bon nombre de projectes d'ordenació urbanística, com per exemple, el Pla Director de l'Àrea Olímpica de la Seu de l'Urgell, per al COOB'92 (1988), i el Pla Director de l'Àrea Olímpica de Terrassa (1989), així com el Pla Director de la Catedral Nova de Lleida (1995) i el Reconeixement urbanístic del barri de Sant Jaume, a Tortosa (1991). Actualment treballa en l'adaptació del Pla General de Vic als efectes de la posada en funcionament de la variant de la N-152 i l'Eix transversal.

Pla General de Mataró (1992)

AF/JS: Creus que hi ha hagut una evolució en els plans municipals redactats al llarg del període? En quin sentit?

SJ: Crec que és possible afirmar que els nous plans no representen una nova generació de models de ciutat, sinó que són models evolucionats dels plans anteriors, més precisos tècnicament (per una major disponibilitat de mitjans tecnològics i informàtics millors), més rigorosos jurídicament (per un coneixement més difós i extens de la pràctica de la gestió urbanística) i més oberts en la seva formalització i definició física final.

Una altra característica comuna a la major part d'aquests nous plans municipals és que han estat redactats sota el principi de «l'urbanisme possible», de tal manera que les determinacions de planejament s'han pres amb consciència de la limitació de la capacitat econòmica de les administracions locals, i per tant l'abast i la capacitat de maniobra del mateix document urbanístic ha estat en part retallat per una certa dosi de pragmatisme, imposada de vegades per un exercici comptable que en cap cas tenien els plans anteriors.

Per altra banda, dintre d'un marc legislatiu català, que bàsicament no ha canviat les seves determinacions principals, l'evolució dels darrers plans generals podríem afirmar que ha estat majoritàriament metodològica i de contingut:

—Metodològica, en el sentit que els darrers plans generals s'han redactat en gran part en paral·lel a la tasca diària de l'administració de l'urbanisme, prenent com a criteri el reconeixement d'un document ja existent i una feina realitzada fins al moment, que ha servit per ordenar la ciutat els darrers anys. Els nous plans són quasi sempre revisions d'uns documents urbanístics madurs en els continguts i els objectius, que van ser redactats en un moment d'estrena democràtica i de reivindicacions col·lectives bàsiques (urbanització dels carrers, espais lliures, equipaments, etc.) que en l'actualitat ja han estat assolides. Metodològicament hem passat de «l'equip redactor» a «l'oficina del pla».

—De contingut en el sentit que els plans han polit la seva redacció tècnica pel que fa al tractament ordenancístic i a la implementació mitjançant la millora de les figures i tècniques de gestió, i això malgrat un marc confús de relacions entre la legislació estatal i autonòmica, i també de la dispersió entre la legislació urbanística i la legislació sectorial.

A les afirmacions anteriors voldria afegir que és de lamentar que, després de més de vint anys d'urbanisme democràtic, des del planejament general no s'hagi incentivat una veritable política d'adquisició de patrimoni de sòl de tal manera que actualment són escassos aquells municipis que disposen d'un banc de terres amb què programar les polítiques de creixement dels propers anys. Tal vegada, en els pròxims vint anys, un cop superades les urgències històriques d'aquests anys anteriors, i amb una visió més tranquil·la i llarga del planejament, serem conscients de la importància del necessari equilibri entre les realitzacions de les accions concretes a curt termini i la planificació d'aquelles accions de major escala i no tant d'urgència que possibiliten la seva planificació a terminis no subjectes a períodes electorals.

AF/JS: Quins tòpics considerats inicialment com a molt rellevants han deixat de ser-ho tant? Quins nous tòpics han aparegut o han crescut en importància?

SJ: Els tòpics, entesos com a principis contínuament utilitzats en el mateix sentit, van aparèixer motivats per la necessària cobertura d'important dèficit existents en el moment de la redacció dels plans anteriors. Tanmateix, la praxis realitzada en aquests anys ha fet prendre consciència de les «capacitats limitades» d'endegar accions d'estructura global de ciutat, de tal manera que, sense renunciar a aquesta estructuració, les accions han anat més encaminades a projectes i plans, acotats i localitzats físicament en un àmbit determinat.

En certa mesura, del valor del model d'estructura general i orgànica del pla s'ha passat a la valoració

de les capacitats pròpies del particular, la ciutat s'ha formalitzat mol més des del planejament parcial i especial que des del propi pla municipal. D'alguna manera, aquest canvi d'escala també s'ha produït entre la ciutat i el territori, de forma que, davant d'una absència de model territorial definit pel nonat planejament d'escala superior, els plans municipals han fet una aposta per un model propi de planificació territorial: contenció del creixement, preservació d'espais estratègics, lectura de corredors ambientals, etc., que haurien de ser més pròpies d'aquesta absent planificació territorial.

Tal vegada els principals canvis soferts respecte d'aquells principis que abans eren considerats molt rellevants i en el temps han deixat de ser-ho, es podrien concentrar dintre de les següents consideracions:

—En primer lloc, el criteri que tendeix a valorar com a millor allò que sigui més públic, deixant en una segona alternativa les propostes provinents de la iniciativa privada. Respecte d'això, l'experiència d'aquests anys ha permès constatar com amb el treball conjunt amb els agents econòmics i socials, públics i privats, ha sorgit una experiència molt positiva per a la ciutat. De moltes d'aquestes situacions ha sorgit el «conveni urbanístic» com a veritable instrument d'execució i compromís entre les parts en la construcció de la ciutat, de tal manera que ha estat aquest l'instrument que després ha servit de pauta per a la confecció de plans i projectes ja predefinits en aquell document inicial.

—En segon lloc, la malentesa relació directa entre progrés i desenvolupament. En aquests temps, un altre dels principis que ha calat amb major força és el de la consciència del sòl com un bé escàs, que ha comportat la definició d'un nou model de creixement i desenvolupament, no tant quantitatiu en termes de consum de sòl i més qualitatiu en termes d'espai urbà, de tal manera que els nous plans miren amb major atenció la ciutat interior consolidada, i delimiten d'un forma molt més ajustada els possibles creixements dels propers anys.

AF/JS: Quins creus que han estat els efectes principals del planejament urbanístic municipal a les ciutats catalanes? Quins aspectes han millorat gràcies al planejament?

SJ: La transformació soferta per les ciutats els darrers vint anys no es pot atribuir únicament al planejament urbanístic; no obstant això, els diferents plans generals han estat decisius en la definició del marc de referència on desenvolupar aquest procés. Un procés que en el punt de partença presenta bases comunes a les diferents ciutats: contenció de les densitats, millora dels estàndards d'equipament i espais lliures, revalorització dels centres històrics, millora de les condicions de l'habitat, major sensibilitat per les qüestions patrimonials, etc.

Malgrat això, les mateixes limitacions d'un marc legislatiu urbanístic que ara ja resulta antic, limitat, lent i rígid en el procés i la tramitació dels expedients administratius, han impossibilitat que la transformació de les ciutats pogués ser encara més profunda. Com a contrapunt de la pregunta, i conscient que han estat més els efectes transformadors que no pas les mancances, voldria enunciar quines són, al meu entendre, algunes d'aquestes debilitats que els plans pateixen i que en alguns casos condicionen la seva mateixa efectivitat:

—L'excessiva dimensió temporal de tràmit administratiu i la inseguretat entre el principi i el final d'un procés de planejament urbanístic fa desistir d'iniciatives i projectes que en alguns casos podrien ser molt beneficiosos per a la pròpia transformació de la ciutat.

—En el mateix sentit, la manca de capacitat decisòria en l'aprovació definitiva del planejament derivat per part de l'Administració local redueix el ventall d'instruments de planejament àgils a aquells de menor escala, que d'una altra banda són molt limitats quant a les seves efectives possibilitats de modificació de les condicions vigents.

—D'altra banda, ser o no ser propietari, amb el nostre marc legislatiu i amb els sistemes d'actuació de què disposem, esdevé una condició

prèvia i indispensable de l'execució del planejament, fins a tal punt que els agents promotors —públics i privats—, que en definitiva són els veritables operadors urbans de la ciutat i el territori, tenen un paper condicionat a ocupar un segon terme sempre posterior a la propietat del sòl.

—En un altre ordre de coses, la quasi desregulació del sòl no urbanitzable —entès més com a sòl de reserva per al futur— i l'escassa competència de l'Administració municipal, regulada en l'actual codi urbanístic, no reflecteix la importància mediambiental, econòmica i territorial que aquest tipus de sòl representa.

—Finalment, no voldria oblidar la dificultat encara més gran d'aplicar uns decrets i uns reglaments pensats per a la realitat de la ciutat urbana, i que són d'aplicació igualment per a la regulació de poblacions rurals i municipis menors, on els mecanismes d'urbanització, parcel·lació i edificació; en definitiva la lenta construcció del municipi i del seu territori de l'entorn, presenta característiques molt diferents.

AF:JS: Quins tipus de projectes urbans o intervencions directes han propiciat, sobretot els plans? Ha variat al llarg dels vint anys?

SJ: Els plans de fa vint anys tenien sobretot una base d'estructura contundent, fonamentada en el disseny d'una malla viària: cada cop més els plans han estat instruments per a la identificació i la implementació de projectes d'escala intermèdia, per executar a curt i mig termini.

En aquest vint anys, una gran quantitat de municipis ha argumentat molt la seva taca de sòl urbanitzat; no obstant això, crec que els projectes més suggerents s'han produït en la ciutat interior respecte als creixements en extensió, on és difícil identificar nous models o nous tipus urbans.

L'evolució i la praxis que s'han realitzat potser han estat més orientades a una major maduresa de les tipologies arquitectòniques, que potser finalment han acabat amb una espècie de monocultiu d'habitatges de tres o quatre estances destinades a una població tipològicament definida.

Per contra, els plans manquen encara de la definició d'una normativa excessivament rígida, en què el plànol-imatge encara pesa molt en el resultat arquitectònic final i sovint d'una forma molt desafortunada, confonent l'ordre principal i bàsic del plànol general amb l'absoluta determinació de les volumetries finals.

Els projectes han anat evolucionant, en la mesura en què s'han anat cobrint les necessitats més primàries. Els projectes han anat creixent en tots els sentits, en dimensió i en complexitat i mescla d'usos i, en general, s'ha pogut iniciar un salt qualitatiu en la renovació de la ciutat consolidada, que a la vegada ha coincidit en la nova generació i formació d'empreses d'iniciatives locals, que han pogut incidir amb major mesura en la transformació i l'execució dels nous projectes de ciutat.

AF/JS: Quins plans municipals en concret, dintre dels que coneixes directament, podries citar com a més significatius del període?

SJ: Dintre dels redactats en aquests darrers anys crec que citaria els plans de Sabadell, Mataró i Lleida. Sense pretendre ser reduccionista, tots tres presenten un referent comú propi dels plans de finals dels noranta, això és: el tractament del sòl lliure.

En els dos primers, les determinacions del plans es redacten amb plena consciència d'estar localitzats en un context territorial molt extens i altament urbanitzat. En el cas de Sabadell, aquest sòl no urbanitzable agrícola pren la categoria i el valor de sistema, i formarà part dels diferents sistemes d'espais lliures del Pla General. En el cas de Mataró, s'opta per un model de ciutat compacta, de tal manera que es desclassifica sòl respecte al planejament anterior i s'estableixen les mesures necessàries per tal de garantir aquelles activitats agrícoles encara pre-

sents en aquest territori. En el cas de Lleida, la redacció del Pla d'Espais Lliures, com a instrument amb capacitat d'armar i estructurar la nova ciutat, serà un referent clar que orientarà una significativa part de les decisions del Pla General.

En tots tres casos, les determinacions sobre l'espai lliure s'acompanyen d'una major atenció de la ciutat construïda, requalificant aquest espai interior de la ciutat a la vegada que es redimensionen les capacitats de creixement de la ciutat.

Arquitecte (1984)

Inicià la seva activitat professional a finals de la dècada dels vuitanta, juntament amb S. Jornet i J. E. Pastor, arquitectes.

L'any 1987 va redactar les Normes Subsidiàries de Guimerà (amb M. Gabàs); el 1990, les de Santa Maria de l'Estany; i el 1991, les Normes Subsidiàries d'Oliana i l'avanç de les de Maials, a Lleida, així com la modificació parcial del Pla General de Tortosa, definitivament aprovada.

El 1992 va fer el Text Refós de les Normes Subsidiàries de Sort (amb S. Castells) i les Normes de Sanaüja, aprovades definitivament. El mateix any va redactar el Pla General d'Ordenació Urbana de Mataró (amb S. Castells i G. Jubete), també aprovat definitivament.

El 1993 redactà les Normes Subsidiàries d'Estaràs, actualment en elaboració. Amb S. Castells va redactar, el 1995, la modificació concreta de les Normes Subsidiàries de Sort al sector El Castell, i el 1996 les del municipi de la Torre de Cabdella. Amb G. Jubete, va redactar el mateix any les Normes Subsidiàries d'Alt Àneu i el 1997 la revisió del Pla General d'Ordenació de la Seu d'Urgell, avui encara en elaboració.

A partir de 1997 col·labora en la revisió del Pla General d'Ordenació Urbana i Territorial de Lleida. I el 1998, va redactar la del Pla General de Sant Joan de Vilatorrada, amb G. Jubete, i les Normes Subsidiàries d'Albatàrrec, en fase d'avanç.

Ha treballat també en nombrosos plans parcials i especials d'ordenació, entre ells el Pla Especial de Reforma Interior «El Sucre», a Vic (1988), dirigit per J. M. Llop, el Pla Especial del Parc del Segre, a la Seu d'Urgell (1989), i el Pla d'Espais Lliures de Lleida (Ajuntament de Lleida, Oficina del Pla, 1995).

També és autor d'un bon nombre de projectes d'ordenació urbanística, com per exemple el Pla Director de l'Àrea Olímpica de la Seu de l'Urgell, per al COOB'92 (1988), i el Pla Director de l'Àrea Olímpica de Terrassa (1989), així com el Pla Director de la Catedral Nova de Lleida (1995) i el Reconeixement urbanístic del barri de Sant Jaume, a Tortosa (1991). Actualment treballa en l'adaptació del Pla General de Vic als efectes de la posada en funcionament de la variant de la N-152 i l'Eix transversal.

Avanç del Pla General de la Seu d'Urgell (1999)

AF/JS: Creus que hi ha hagut una evolució en els plans municipals redactats al llarg del període? En quin sentit?

CL: Sí. Crec que efectivament s'ha superat la dimensió del que podríem anomenar l'«urbanisme resistent» en la redacció dels plans. D'una primera etapa (a cavall entre l'època predemocràtica i les primeres legislatures dels ajuntaments democràtics) caracteritzada per la redacció de documents de planejament urbanístic a càrrec d'equips tècnics contractats (externs als propis ajuntaments) s'ha passat a una major integració d'aquests equips amb els serveis tècnics municipals (fins i tot constituint els darrers anys les anomenades «Oficines del Pla» internes als ajuntaments, formades per equips pluridisciplinaris mixtos).

Cal constatar que els nous plans municipals disposen d'un marc de planejament territorial de referència (encara que insuficient, i de vegades poc precís, com és el vigent Pla Territorial General de Catalunya, PTGC) que permet situar algunes de les propostes a escala municipal en l'encaix necessari del territori català.

D'altra banda, els plans urbanístics municipals, en tant que concreció legislativa de l'ordenació integral del territori, han polit el seu contingut tècnic, pel que fa al tractament ordenancístic i a la implementació mitjantçant la millora de les figures i tècniques de gestió urbanística. Tanmateix, cal fer esment del marc confús de relacions entre la legislació estatal i autonòmica, i també de la dispersió entre la legislació urbanística i la legislació sectorial (malgrat els intents, no prou reeixits de la confecció d'un codi urbanístic integrat).

AF/JS: Quins tòpics considerats inicialment com a molt rellevants han deixat de ser-ho tant? Quins nous tòpics han aparegut o han crescut en importància?

CL: La valoració que en faig és que s'han introduït criteris i orientacions renovades en la concepció i en la redacció, en els instruments tècnics i en la gestió del planejament. Voldria citar almenys tres d'aquests aspectes.

En primer lloc, la dimensió estratègica: el pla està esdevenint un document que conté linies estratègiques respecte al desenvolupament socioeconòmic i cultural. En segon lloc, ha aparegut una nova dimensió caracteritzada per la preocupació mediambiental i el desenvolupament sostenible. Un tercer aspecte a considerar és que es dimensionen els creixements de manera més realista i ajustada a les condicions de desenvolupament socioeconòmic, al control de l'ocupació de sòl i a les capacitats de programació en el planejament urbanístic.

Respecte als nous tòpics, cal citar el salt d'escala que per moltes ciutats està introduint l'aparició d'infraestructures de nivell europeu i regionals (el tren d'alta velocitat, les noves variants de carreteres, etc.). Crec que els seus efectes sobre la connectivitat, la mobilitat de persones i de mercaderies, o sobre la roturació dels territoris rurals pot donar pas a uns nous escenaris del pla-projecte.

A un nivell més macro, el planejament urbanístic desenvolupat a Catalunya hauria d'estar abordant sense tants prejudicis els plans d'escala sectorial i de gran escala territorial —tan reivindicats i necessaris— com ara el Pla Territorial Metropolità de Barcelona (en la seva veritable realitat de regió) i l'enfocament d'un nou marc de referència català, que no és solament el del projecte de l'arc mediterrani, sinó el de l'entroncament amb l'interior peninsular —a través del sistema de les terres de Lleida i, d'altra banda, la relació urbana-territorial amb el sud de França a través del Pirineu.

En un ordre més operatiu del planejament-programa, l'articulació dels eixos viaris fonamentals és encara una assignatura a mig desenvolupar. L'eix pirinenc i l'eix del Segre-Ebre són dos elements d'articulació de l'interior català que no hem d'esperar a desenvolupar quan el sistema ja estigui massa saturat.

Ens podríem preguntar quina relació tenen aquests temes amb el planejament municipal. La resposta és clara: aquests temes són els que condicionarien una redacció actualitzada i eficaç dels nous plans. Les comissions provincials d'urbanisme sovint estan més enfeinades amb els detalls i els aspectes

de les ordenacions locals —que no són de la seva específica competència— que en la informació i el treball tècnic amb els temes de transcendència supramunicipal, coparticipant amb els diversos tècnics i ens polítics que intervenen en el territori. Una manca que afecta a la progressió i modernització del planejament urbanístic municipal.

AF/JS: Quins creus que han estat els efectes principals del planejament urbanístic municipal a les ciutats catalanes? Quins aspectes han millorat gràcies al planejament?

CL: La gran tradició de planificació urbanística a Catalunya té una base fonamentalment municipal. Les ciutats i les viles han configurat l'organització del nostre territori en els seus aspectes bons i dolents. La ciutat heretada de la postguerra i dels anys seixanta ha costat d'endreçar-se i reconduir els processos de densificació i de suburbialització, amb la conseqüent pèrdua d'identitat i qualitat urbana. El planejament d'aquests vint anys ha reintroduït en l'Administració pública una il·lusió renovada per «fer ciutat», per dissenyar la ciutat des dels fragments, però amb una visió de conjunt i de globalitat. Els plans urbanístics, que configuren el bagatge d'aquest període, contenen un ampli ventall d'escales projectuals que es tradueixen en operacions urbanes d'altíssima qualitat tant en la reforma urbana com en els models de desenvolupament urbà.

En aquest sentit, al meu judici, el procés d'elaboració dels plans ha aportat dos atributs a la comunitat: d'una banda, la democratització del projecte de ciutat a través de la possibilitat de la participació; d'altra banda, prendre consciència de la importància del que Indovina en diu la «intencionalitat pública», és a dir, la necessitat del protagonisme i motor del sector públic per «fer ciutat».

En la meva opinió, tanmateix, els canvis en l'ordenació del territori i a les ciutats no són una conseqüència exclusiva dels plans urbanístics. A les ciutats, els plans han ajudat a coordinar les opcions del «projecte polític de ciutat», que és el veritablement transcendent; al territori i el món rural, però, és més dubtosa la seva influència, atesa la poca capacitat dels petits municipis i la poc reeixida experiència i coordinació de les institucions supramunicipals per desenvolupar polítiques comunes (com a exemple, la manca d'una clara política sobre el sòl industrial).

AF/JS: Quins tipus de projectes urbans o intervencions directes han propiciat, sobretot, els plans? Ha variat al llarg dels vint anys?

CL: Els plans urbanístics de fa vint anys tenien sobretot una base d'estructura contundent, fonamentada en el disseny d'una malla viària. Cada cop més els plans han estat instruments per a la identificació i la implementació de projectes força —d'escala intermèdia— per executar a curt i mig termini. I en aquesta línia els plans han baixat a l'escala de definició dels projectes urbans.

Considero que els projectes urbans més significatius del període han estat: els projectes viaris, la construcció de nous parcs entesos dins un sistema d'espais lliures en continuïtat, la construcció d'un sistema diversificat d'equipaments públics, la renovació de les infraestructures tècniques i la construcció d'habitatges per part de les empreses municipals de sòl i d'habitatge.

Els plans d'ordenació municipal han emmarcat també les grans operacions estratègiques de les ciutats, destacant quant a referència: la transformació i la recuperació dels centres històrics, la reforma de les àrees obsoletes a partir d'una nova disponibilitat com a centralitats urbanes (estacions de ferrocarril, terrenys industrials, fronts marítims o portuaris, casernes militars, etc.); la transformació de les vies segregades i l'articulació d'eixos cívics i de qualitat urbana.

AF/JS: Quins plans municipals en concret, dintre dels que coneixes directament, podries citar com a més significatius del període?

CL: En la meva opinió hi ha tres reculls del planejament del període que estableixen bé les aportacions més significatives: el primer és l'article d'en Joan Busquets a la revista *UR* («Nueve planes catalanes», *UR* nº. 2, maig de

1985); el segon és l'informe del seminari organitzat per l'Agrupació d'Arquitectes Urbanistes de Catalunya («Seminari sobre la revisió dels plans generals als anys 90», Manresa, Torre Fluvià, maig 1996), i el tercer és el llibre *Transformacions urbanes* (AA.VV: *Transformacions urbanes*, Demarcació de Barcelona del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, Barcelona 1997).

En la meva experiència personal, han estat determinants el Pla General de Torroella de Montgrí, el Pla General de Sabadell, el Pla General de Mataró, el Pla d'Espais Lliures de Lleida i el nou Pla General de la mateixa ciutat, així com també el darrer pla en el qual treballo, amb un equip pluridisciplinari, que és la revisió del Pla General de la Seu d'Urgell.

Arquitecte (1974)

A finals de la dècada dels setanta formà part de l'equip redactor del Pla General Metropolità de Barcelona, aprovat el 1976 i treballà en els serveis de planejament de l'Àrea Metropolitana de Barcelona fins al 1978.

Entre els anys 1978 i 1988 fou director de l'Àrea d'Urbanisme de l'Ajuntament de Lleida, ciutat que va rebre un premi nacional d'urbanisme el 1986 pel Pla Especial del Canyeret. Al mateix temps, i fins a 1991, fou professor del curs de postgrau sobre tècniques d'actuació en sòl urbà, a l'Escola d'Arquitectura i al Col·legi d'Arquitectes de València, i també impartí cursos d'urbanisme a Barcelona.

Entre 1988 i 1991 fou director de Planejament i Gestió Urbanística, i després, fins poc abans dels Jocs Olímpics de 1992, coordinador de l'Àrea d'Urbanisme de l'Ajuntament de Barcelona.

Des de l'any 1991 és director-coordinador de l'Àrea d'Urbanisme i Medi Ambient de La Paeria, o l'Ajuntament de Lleida. Actualment és president de l'Agrupació dels Arquitectes Urbanistes de Catalunya (AAUC) i és també director del programa internacional de treball de la UIA, sobre «Ciutats intermèdies i urbanització mundial».

Ha estat assessor tècnic de les adaptacions i/o revisions dels plans generals de Vic i de Mataró, i ha dirigit la revisió del Pla General de Lleida 1995-2015.

Pla General de Lleida (1998)

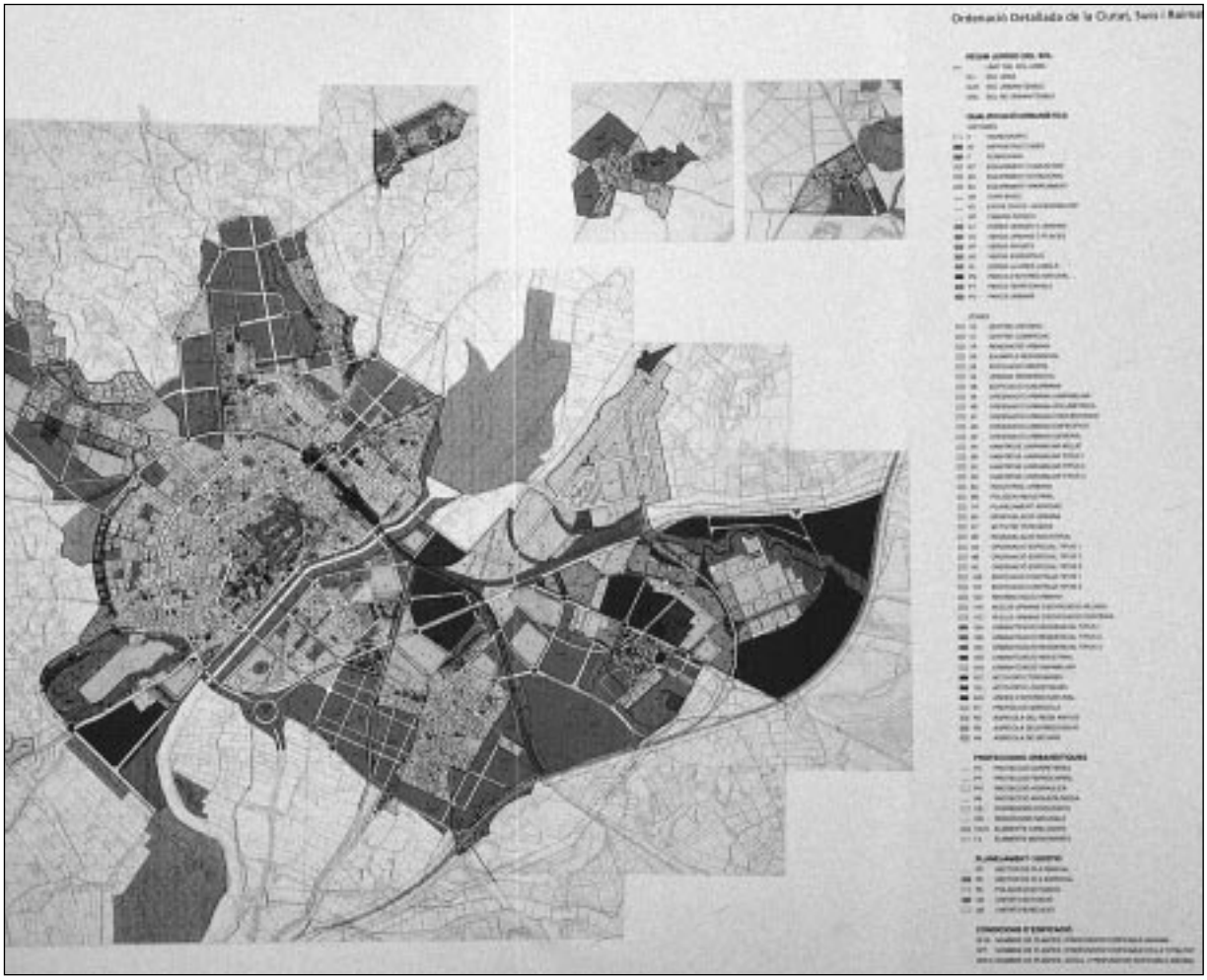

AF/JS: Creus que hi ha hagut una evolució en els plans municipals redactats al llarg del període? En quin sentit?

JML: Sí, crec que hi ha hagut una clara evolució, que podria definir com el trànsit des d'un planejament urbanístic de tipus «estructuralista» a un planejament de tipus «morfològic». El primer estaria basat en la combinació de l'estructura viària, el concepte de sistema i el zoning, com a mètode bàsic de definició de la forma urbana a través dels plans urbanístics. Òbviament, cal recordar o mirar la formalització dels plans inicials del període. El Pla General Metropolità (PGM) de l'àrea metropolitana de Barcelona és l'exemple originari. Però encara més marcat per la instrumentació tècnica. Era, en efecte, un planejament dibuixat sobre una cartografia esquemàtica, sovint a escala 1:5.000. Poques vegades es podia disposar d'una base cartogràfica detallada i en bones condicions.

AF/JS: Quins tòpics considerats inicialment com a molt rellevants han deixat de ser-ho tant? Quins nous tòpics han aparegut o han crescut en importància?

JML: Sobre aquesta qüestió no he pogut reflexionar suficient, però m'agradaria destacar dos temes diametrals. Un és el relatiu als estàndards i l'altre fa referència a la mobilitat.

Crec que el primer és un exemple dels tòpics ja existents des d'ara fa vint anys, però que s'ha anat deixant de banda en els nous plans. Resta una articulació més dictada des de la legislació urbanística, i això segurament fa que els estàndards s'apliquin més automàticament.

En el sentit oposat, el tema de la mobilitat l'entenc com un dels nous tòpics que els plans de finals de la dècada dels noranta no poden eludir. Però crec que és un aspecte que encara necessita de molta més reflexió, i sobretot, d'articulació urbanística. No és suficient la seva formulació sectorial, ni tampoc és suficient deixar-ho en propostes de carril bici o dels que nosaltres (a l'oficina tècnica del Pla General de Lleida) denominem «eixos cívics i d'accessibilitat», per regular millor l'ús vianant de la ciutat. Caldrà aprofundir més en un aspecte d'urbanisme funcional que està en la base dels nous models de ciutats més sostenibles, i articular les reflexions en fórmules urbanístiques.

AF/JS: Quins creus que han estat els efectes principals del planejament urbanístic municipal a les ciutat catalanes? Quins aspectes han millorat gràcies al planejament?

JML: Un dels efectes que em semblen més importants és la generació de sòl més «normalitzat», a partir de la gestió d'àmbits més grans d'urbanització, que superen els processos de construcció de la ciutat a escala puntual o a escala de cada parcel·la, així com els creixements més suburbans, fruits de processos de parcel·lació de fragments rurals. Sens dubte, l'existència de planejament general municipal i el seu desenvolupament per sectors o àmbits de planejament de segona escala, a més a més d'un major control del procés d'urbanització per les administracions competents, està en la base d'aquesta evolució. Encara que també considero que és un fet rellevant la constitució i operativitat d'un sector de promotors públics de sòl i/o també d'empreses d'urbanització tant públiques (com l'Institut Català del Sòl -Incasol, l'Institut Metropolità del Sòl-Impsol, EMU, SL, entre altres) com de caràcter privat. Les nostres ciutats han superat en gran part els efectes de polítiques de sòl especulatives oferint oportunitats de noves formes de transformació, no solament en l'increment dels espais públics, sinó també en aspectes de densitat i de civilitat de les formes urbanes.

AF/JS: Quins tipus de projectes urbans o intervencions directes han propiciat, sobretot, els plans? Ha variat al llarg dels vint anys?

JML: A més a més dels projectes que podem incloure en les denominades escales «horitzontals» de nova urbanització de la ciutat (operacions de creació de nous barris o sectors residencials, amb densitats i tipologies urbanes noves), voldria destacar que els plans urbanístics han permès i/o assenyalat

problemes més estructurals de les ciutats catalanes. Això ha donat lloc a actuacions d'una certa escala urbana. Entre elles podem citar els projectes seleccionats en la recent exposició, organitzada pel Col·legi d'Arquitectes de Catalunya sota el títol de Transformacions urbanes (voldria destacar-ne l'Eix Macià de Sabadell i el Canyeret de Lleida). També voldria fer esment de les operacions derivades de les denominades «Àrees de nova centralitat» de Barcelona.

AF/JS: Quins plans municipals en concret, dintre dels que coneixes directament, podries citar com a més significatius del període?

JML: Jo destacaria, del moment inicial, just a l'inici del període que comentem, el Pla General de la Comarca de Sabadell i el Pla General Municipal de Lleida de 1979, aquest redactat per Urbanistes Associats SA. També és recurrent citar l'efecte de pauta que per a molts plans urbanístics va tenir el PGM, és a dir, el *Plan General Metropolitano de Ordenación Urbana de la Entidad Municipal Metropolitana de Barcelona*, que encara que és de l'any 1976, va marcar un estil.

Del període intermedi (anys vuitanta) crec que són significatius els plans de Vilafranca del Penedès, Torroella de Montgrí, Girona, Figueres i Tarragona (1983), entre altres.

Del període últim, corresponent ja als anys noranta, destacaria els plans seleccionats pel seminari d'estudi organitzat sobre aquest tema per l'Associació d'Arquitectes Urbanistes (AAUC) i la Societat Catalana d'Ordenació del Territori (SCOT), que inclogueren els plans urbanístics de Girona, Sabadell, Vilanova i la Geltrú, Reus, Mataró i Lleida. No faig distinció entre ells, atès que la seva publicació es farà properament, i això permetrà valoracions personals. A l'últim, voldria fer esment de l'esforç de l'equip de l'Oficina Tècnica del Pla General de Lleida, del qual he estat director, perquè vull destacar un aspecte concret. Ha estat el primer pla en base digital, exposat a través d'Internet, i que aplica el dibuix per ordenador i el SIG no solament per a la realització de la informació urbanística, sinó també per a la seva pròpia gestió i administració posterior del pla.

Arquitecte (1971)

Entre els anys 1982 i 1993 redactà, en col·laboració amb R. Galimany, la revisió del Pla General de l'Escala. Es va tractar d'un procés llarguíssim, amb una aprovació inicial el 1985 i una aprovació definitiva «per suspensió» el 1989, que arribà al final el 1993 amb el text refós i també ple de dificultats. Es va aconseguir finalment revisar un pla general especulatiu, de l'etapa del *desarrollismo,* d'una manera simplement possibilista, i en una època en què encara els polítics locals no tenien gaire experiència. La primera etapa fou desoladora, ja que no havia voluntat política d'alterar res. Després d'unes eleccions a les quals va canviar lleugerament el signe de les coses va ser possible començar, una vegada renovada, l'oficina tècnica municipal. L'equip va escoltar molt l'Ajuntament (potser massa), i les propostes es van anar pactant cantonada a cantonada, dins d'una taca de sòl urbà immensa i esquitxada d'iniciatives executades o expectants. Com que la unitat d'«iniciativa» havia estat de sempre la parcel·la rústega, l'acció va consistir a fixar multitud d'unitats d'actuació on el més important era completar una xarxa primària d'accés isòtrop a tot el territori, que espontàniament era arbòria. Les grans propostes estructuradores i diferenciadores del teixit es van fer sobre els càmpings. Cal reconèixer que en allò que fa a punts i eixos singulars (entorn d'Empúries, avingudes amples, passeig marítim) la feblesa de la voluntat política va donar lloc a solucions tímides, que afortunadament s'instrumentaren com a «pendents de Pla Especial».

Participà tanmateix en la redacció de les Normes Subsidiàries de Planejament de Capmany (1983-1986), Pedret i Marzà (1990-1992), Terrades (1991-1992) i Cabanelles (1995-1998), així com en diverses modificacions concretes i l'avanç de la revisió del Pla General de Vilafant (1994).

Pla General de l'Escala (1989)

AF/JS: Creus que hi ha hagut una evolució en els plans municipals redactats al llarg del període? En quin sentit?

JL: En primer lloc, haig de dir que la meva visió ve condicionada pel fet de viure i exercir, de fa temps, lluny de Barcelona (més concretament, a les comarques de Girona). Aquesta observació serà vàlida per a totes les respostes, ja que el sentit del planejament varia força depenent de la seva escala. D'alguna manera es pot dir que el gruix del cos legal i pragmàtic de l'urbanisme neix i creix al voltant dels desenvolupaments metropolitans, i això és lògic, donat que la intervenció esdevé molt més necessària i decisiva allà on es produeixen processos més forts i violents de creixement urbà. En l'altre extrem, on no hi ha (ni es vol impulsar) una dinàmica urbana, el planejament té només un caràcter preventiu i de canalització de les millores.

Dit això i en resposta a la qüestió, crec que, evidentment, en aquest període hi ha hagut evolució del planejament general, en el fons i en la forma. Evolució en el fons, en el sentit que s'ha vist molt reforçada l'«ambició» dels plans, impulsada per exemples com la Barcelona olímpica. L'actitud dels urbanistes no ha canviat gaire, però sí la dels polítics, que ara ja creuen en la viabilitat i la rendibilitat política de propostes urbanes valentes. En aquest sentit, cal dir que els plans predemocràtics eren simplement especulatius; els dels primers anys vuitanta, o kamikazes o possibilistes; després no va haver plans per un període i els d'ara són, en general, els de la prosperitat pública. També hi ha hagut evolució en la forma, perquè la suma de la informatització amb la consolidació d'un poder urbanístic clar a la Direcció General d'Urbanisme ha suposat una homogeneïtzació (però també empobriment) del repertori de solucions «acceptades», que en aquest moment estan reduïdes a unes vuit o nou, de forma que, adelantant-nos a la revolució informàtica, molts plans es podrien dictar pràcticament parlant per telèfon.

Però ni la forma ni el llenguatge dels plans són innocents, i la seva homogeneïtzació afecta inevitablement el seu fons. L'evolució esmentada culmina, avui dia, en uns plans municipals en general bons i relativament eficaços, però molt homogenis en allò que fa a intencions, propostes territorials i tarannà. Per exemple, per a ser expeditius ha calgut «negligir» les eines eficaces de participació, i les unitats de gestió són fetes a la mida exclusiva dels grans promotors. Els plans municipals continuen sent els grans desconeguts del gran públic (els usuaris finals), que no té mecanismes per entendre'ls ni molt menys per fer-los seus.

Ja he dit que penso que aquesta homogeneïtzació és segurament una conseqüència inevitable del poder i del personalisme de la Direcció General d'Urbanisme: amb l'excepció de les capitals, ja fa molt de temps que és la Direcció General qui fa els plans, a través de la seva capacitat de vetar-los. I si s'han de centralitzar tots els plans, l'única forma de delegar funcions sense perdre el control és l'establiment d'un cos doctrinal simple, que pugui ser fàcilment après per successives generacions de funcionaris de perfil únic, però també pels equips redactors habituals.

Cal, però, no treure mèrit al paper que la Direcció General d'Urbanisme va tenir els primers temps, i que caldria qualificar de providencial. Qui conegui de prop els ajuntaments petits sabrà que la desconfiança que susciten acostuma estar justificada. Qui no ha invocat la tutela de la Direcció General com a causa última per a dissuadir els consistoris de propostes dubtoses?

Un problema actual és que les propostes dubtoses ja fa un temps que també venen des de dalt, i la Direcció General ja no en resulta immune. Potser són massa anys.

Si haig de resumir, diré que en l'etapa actual de la seva evolució, el planejament general (que conec) és eficaç, però força tecnòcrata.

AF/JS: Quins tòpics considerats inicialment com a molt rellevants han deixat de ser-ho tant? Quins nous tòpics han aparegut o han crescut en importància?

JL: Potser el tòpic més rellevant dels primers plans de la transició, que ara ha deixat de ser-ho en tanta

mesura, va ser la forma de compaginar propostes de millores urbanes amb «drets adquirits» pels propietaris de sòl, en virtut d'anteriors plans especulatius. Els aspectes més coneguts eren la reducció de les alçades i densitats d'edificació permeses pels anteriors plans, així com l'augment d'exigències de terrenys per a espais públics i inversions privades en urbanització. De bon principi, els primers ajuntaments democràtics s'hi prestaven a col·laborar, però aviat van aprendre dues coses: primera, que els plans anaven seriosament, és a dir, que caldria fer-los acomplir; i segona, que els interessos que s'oposaven al procés de millora urbana no eren tan minoritaris ni tan febles, en termes d'influència en el vot.

Els equips d'urbanistes sovint es van quedar sols en la defensa de propostes que avui es considerarien fins i tot tímides, i van rebre de valent per tots costats. Cal dir que en aquells temps l'actitud de la Direcció General d'Urbanisme va ser decisiva perquè se salvés alguna cosa.

Tot això ha canviat força, ja que, d'una banda, els plans ja són de segona generació en aquest sentit, és a dir, les grans operacions de reducció de densitats ja són fetes, i d'altra banda, avui dia ben bé tots els polítics locals saben que la millora de l'entorn urbà és rendible també en termes de vots: en certa mesura, els equips d'urbanistes són vistos ara pels polítics més com a «dissenyadors» que com a «planificadors» (segons l'antiga distinció). Però per reeixir el disseny urbà d'una certa volada, calen operacions grans, i la unitat mínima de «pacte» ja no és la parcel·la o la illa, sinó les cinc hectàrees, i quan l'Administració no agafa les regnes, la lentitud i ineficàcia dels mecanismes de gestió deixen fora de joc els petits propietaris.

Els nous tòpics foren, doncs, l'exigència de cert nivell de disseny urbà i el problema de la integració o previsió de les noves infraestructures (autovies, traçats alternatius del ferrocarril, terminals i centres diversos, etc.), ja siguin imminents o simplement reivindicades. En altre nivell, nous tòpics són també la precisió topogràfica (possibilitada ara per l'existència de cartografia de força qualitat) i, almenys pels organismes que ostenten el poder planificatori últim, els derivats de la rutina dels plans municipals: la netedat i simplicitat normativa i planificatòria, basada en la reducció del nombre de tipus edificatoris.

AF/JS: Quins creus que han estat els efectes principals del planejament urbanístic municipal a les ciutat catalanes? Quins aspectes han millorat gràcies al planejament?

JL: Sens dubte, no només els efectes del planejament (o d'aquest planejament) han estat positius, sinó que és del tot impensable la seva inexistència o la continuïtat dels plans especulatius. Catalunya ha estat pionera a Espanya en plantar cara a les pressions dels propietaris de sòl o als simples especuladors, i això s'ha fet, en general, des de governs d'esquerres, però també de dretes.

Gràcies a l'existència i el suport polític d'aquest tipus de planejament s'ha superat l'amenaça de col·lapse per densificació que patien totes les ciutats i pobles, i s'ha assumit per part de tots que el desenvolupament urbà és una competència de les administracions públiques. Es pot estar més o menys d'acord amb les formes concretes que el poder urbanístic ha actuat, però el seu tarannà global és històricament un avanç.

A part de recuperar la seva viabilitat funcional, les ciutats catalanes han millorat en ordre urbanístic, tenen controlat el seu creixement i assegurat fins a cert punt el seu funcionament futur, han recuperat, adquirit o projectat una estructura, i les dotacions d'espais públics i infraestructures han millorat en vint anys més que en tota la seva història.

En resum, l'aspecte més clar que ha millorat és la qualitat de vida, i el planejament n'ha estat una eina imprescindible.

AF/JS: Quins tipus de projectes urbans o intervencions directes han propiciat, sobretot, els plans? Ha variat al llarg dels vint anys?

JL: De fet, totes les intervencions de millora urbana que s'han produït han estat canalitzades, projectades i instrumentades a través dels plans. En la mesura que la prosperitat pública creixent ho ha permès, els plans s'han executat i han anat perdent l'estigma de visió utòpica que tenien els primers temps. De fet, aquest caràcter de teòrics i irrealitzables va jugar a favor de la seva aprovació els primers temps d'aquest període.

Més concretament, els plans han afavorit els projectes i les intervencions de gran dimensió, en detriment d'una visió més «orgànica» o populista de la construcció de la ciutat. Potser era l'única alternativa en aquest període? Crec que no: el tema de suscitar una participació de base que fos ensems de qualitat, ha estat totalment negligit.

AF/JS: Quins plans municipals en concret, dintre dels que coneixes directament, podries citar com a més significatius del període?

JL: Dins dels anys de la primera transició, el Pla General Metropolità de Barcelona (1976) va ser potser el més significatiu, i s'hi van formar molts dels urbanistes que després dugueren a terme la redacció d'altres plans, però m'agrada recordar d'altres més romàntics, com el Pla General de la Bisbal. De la segona generació, amb el camí una mica més llaurat, però heroics igualment, citaria alguns de la Costa Brava (per exemple, el de Torroella de Montgrí, o el mateix de l'Escala en què estic tan implicat). Es va produir després el gran buit de planejament on només es tramitaven modificacions concretes (pel tema de la defensa de les competències catalanes), i ara els trobo tots tan uniformes que em costaria esmentar algun en particular.

Arquitecte (1975)

És cap del servei d'Urbanisme, Medi Ambient i Via Pública de l'Ajuntament de Manresa des de 1995. Anteriorment, entre els anys 1982 i 1988, havia estat cap de la secció de Planejament Urbanístic de Sabadell; entre 1988 i 1994, director de l'Oficina del Pla General, i els anys 1994-1995, director tècnic de l'Institut de Desenvolupament Estratègic de Sabadell, col·laborant en la redacció del projecte de renovació del centre de la ciutat i en la primera fase del pla integral per al mateix àmbit.

Al llarg dels anys setanta va col·laborar en diversos estudis professionals en la redacció de plans d'urbanisme i assessorà diverses associacions veïnals. Entre 1974-1977 va dirigir l'estudi Situación urbanística del barrio Mión-Puigberenguer de Manresa i va redactar, per encàrrec del Col·legi d'Arquitectes, informes sobre documents de planejament exposats al públic.

El 1980 va dirigir els equips tècnics del Pla General de Manresa i assessorà el mateix Ajuntament en el tràmit de llicències d'obres. També coordinà l'equip redactor dels plans generals dels municipis de la rodalia de Manresa i l'avenç del Pla Intermunicipal d'aquest àmbit de 1981.

El 1981 col·laborà en la redacció dels plans generals de Sant Joan de Vilatorrada, Sant Fruitós de Bages, Santpedor i el Pont de Vilomara i Rocafort, i el 1982 va redactar les Normes Subsidiàries de Gaià, amb J. García, i el Pla Parcial del Sector Sagrada Família de Manresa, amb R. Fayos. Entre 1982 i 1983, redactà els plans generals de Sallent i de Balsareny, amb J. Torres i J. Miravitlles, i les Normes Subsidiàries de Navarcles, amb J. Ludevid. Finalment, el 1986 va redactar la modificació del Pla Parcial de la Vall Suau (amb R. Fayos), a Sant Quirze del Vallès.

Pla General de Sabadell (1994)

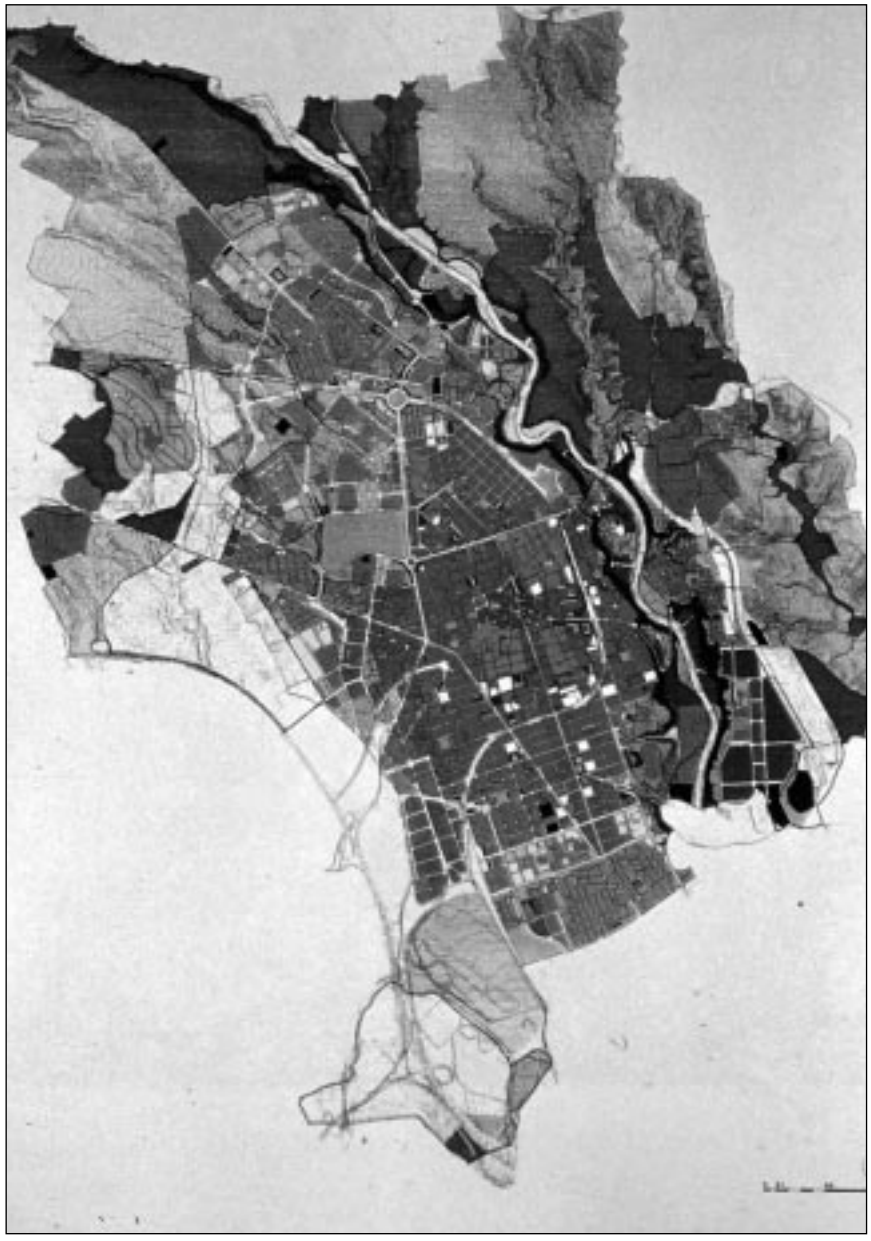

AF/JS: Creus que hi ha hagut una evolució en els plans municipals redactats des de 1979? En quin sentit?

FM: En general, crec que s'ha passat d'una certa «sacralització» social i política del pla general dels primers anys de democràcia municipal a una «normalització». Del pla general se n'esperaven solucions màgiques a tots els problemes. Ara es compta amb allò en què el pla general consisteix realment.

Els anys vuitanta es va cobrir de planejament els municipis de Catalunya, que tenien necessitats imperioses. En alguns casos es renovaven els vells plans dels seixanta, però en la majoria van redactar-se plans de nova factura. Aquests plans generals s'inspiren en la sistemàtica del Pla General Metropolità de Barcelona bo incorporant-hi nous enfocaments.

Posteriorment, s'ha entrat en un procés de «retocs» successius i modificacions concretes. Els plans dels anys noranta consisteixen, més que res, a posar al dia el planejament anterior i fer, en bona part, la recomposició del collage de planejament derivat en un nou document. S'incorpora en aquest procés una lectura renovada per al conjunt del territori municipal.

Més concretament, l'evolució en els propis plans generals cal situar-la en un primer estadi (anys vuitanta) en el pas d'un planejament general preocupat bàsicament per:

1. L'encaix en el territori i en relació amb l'espai urbà de les infraestructures bàsiques de comunicació.

2. La normativa reguladora pel que fa a la compleció o reforma dels diferents teixits urbans.

3. La previsió de reserves dels espais públics suficients i ben distribuïts, la preocupació per la resolució formal de les peces i el desplegament d'unitats de gestió.

En un segon estadi (anys noranta), la pràctica en la gestió i la definició d'estratègies més concretes de transformació urbana han modelat els plans generals amb retocs parcials, en molts casos motivats pel sentit de l'oportunitat. També és destacable que la incorporació d'eines i sistemes més precisos d'informació (nova cartografia, sistemes informàtics) al costat de la gestió concreta de l'urbanisme des de l'Administració i de la major qualificació dels equips municipals en alguns casos, ha possibilitat el disseny de planejament més pensat per a l'execució concreta (a vegades amb una lleugera pèrdua de continguts més globals).

S'introdueixen, d'altra banda, els plantejaments temàtics (plans de vialitat, d'infraestructures, d'equipaments, del verd, d'activitats) que van redefinint el model inicial, en funció de les necessitats i estratègies que cada ciutat va definint.

AF/JS: Quins tòpics considerats inicialment com a molt rellevants han deixat de ser-ho tant? Quins nous tòpics han aparegut o han crescut en importància?

FM: Hem superat els tòpics derivats dels estàndards de reserves per al sòl públic (en gran part per haver superat els dèficit originals) ja sigui d'equipaments o zones verdes, de la densitat urbana com a factor estrictament negatiu, de la segregació dels usos en zones diferenciades (del principi derivat de la Carta d'Atenes propis dels plans dels anys setanta). Després s'ha passat cap als de la necessitat de formalització de totes les peces del territori, tant pel que fa als espais públics com dels diferents components d'edificació privada (són els plans de topos arrenglerats d'arbrat i de formalització precisa de nous creixements residencials acompanyats de la definició sobre un altre plànol de gran quantitat d'unitats de transformació-gestió, pròpia dels anys vuitanta). Posteriorment es passa a les visions més sectorials, però també més integradores. Els anys noranta es configuren els plans generals amb superposició de visions temàtiques globals combinades amb la solució més arquitectònica de fragments de ciutat associada a la formalització acurada dels espais públics més estratègics (incorporació del projecte).

AF/JS: Quins creus que han estat els efectes principals del planejament urbanístic municipal a les ciutats catalanes? Quins aspectes han millorat gràcies al planejament?

FM: En un primer estadi, la reducció de la dispersió del creixement, limitar la dispersió urbanitzadora en el territori. La contenció de la taca urbanitzadora. En segon lloc, la imposició d'un ordre territorial amb criteris d'estructura i jerarquia dels diversos elements urbanitzats i dels usos com a referents d'estratègia urbanitzadora. En aquest sentit han estat clau per a la formalització i la millora progressiva de l'espai públic i la consecució de major qualitat urbana a les nostres ciutats.

Però no és gens menyspreable el seu paper com a instruments de participació cívica democràtica —el debat sobre el model de ciutat i de l'estructuració territorial s'ha realitzat moltes vegades a partir del pla urbanístic o recolzant-s'hi principalment.

AF/JS: Quins tipus de projectes urbans o intervencions directes han propiciat, sobretot, els plans? Ha variat al llarg dels vint anys?

FM: Podria citar principalment:

—L'encaix territorial i la integració amb l'espai més urbà d'infraestructures territorials de gran dimensió (autopistes, variants, ferrocarrils): tenim exemples en els casos concrets de Vilafranca o Mataró.

—Les transformacions de l'ús industrial per illes als teixits d'eixample. És el cas, entre d'altres, de Terrassa o Sabadell.

—La reutilització del patrimoni arquitectònic a la majoria de plans.

—La formalització de l'espai públic, l'increment de la seva qualitat tant amb la definició de l'estructura global com en la definició de pautes de disseny dels espais lliures de forma generalitzada.

—Les transformacions urbanes amb la incorporació de noves centralitats o peces estratègiques (universitat, espais comercials, centres de negoci) integradores d'activitat.

Els plans de detall han acompanyat o ajudat projectes que se sobreposen al pla general (aplicació pràctica de la modificació). Exemples destacats en són el Pla de Canyeret a Lleida i l'Eix Macià a Sabadell.

AF/FS: Quins plans municipals en concret, dintre dels que coneixes directament, podries citar com a més significatius del període?

FM: No puc deixar de citar els principals antecedents del Pla de Vic i el Pla General Metropolità de Barcelona com a model i guia. Després, citaria el Pla General de Manlleu i els plans de Vilafranca i de Mollet, com a compendis innovadors: visió global del territori, inserció de les peces de creixement, determinacions de les transformacions estratègiques. Especialment, el Pla de Vilafranca del Penedès pel que fa als aspectes d'anàlisi territorial, enfocaments sectorials (tractament del patrimoni, dimensió i forma de creixement, anàlisi i proposta de les infraestructures), i per l'exquisida presentació dels temes en l'exposició pública el fan un document altament representatiu d'un moment i una referència obligada per als plans que van venir després.

Finalment, citaria els plans de Sabadell, el de Mataró i el de Lleida, amb la incorporació dels criteris de creixement sostenible, el tractament del sòl no urbanitzable i el valor de l'espai no edificat, així com les millores introduïdes en l'anàlisi en enfocaments temàtics nous.

Arquitecte (1976)

Fou director dels serveis d'Urbanisme a l'Ajuntament de l'Hospitalet de Llobregat els anys 1983-1984 i cap del servei d'Urbanisme i Habitatge a Santa Coloma de Gramenet entre 1984 i 1988. Des de 1993 assessora els ajuntaments de l'Arboç i la Bisbal del Penedès. També ha estat professor de l'assignatura Dret Urbanístic i Valoracions a l'Escola d'Arquitectura de Barcelona entre 1976 i 1979, i en el departament d'Urbanística i Ordenació del Territori a l'Escola d'Arquitectura del Vallès des de 1986.

A començaments de la dècada dels vuitanta participà, en col·laboració amb l'arquitecte R. Pié, en la redacció del planejament general de diversos municipis del Baix Penedès (Banyeres, l'Arboç, la Bisbal del Penedès). Els anys següents va redactar diversos plans parcials i plans especials d'ordenació a l'Arboç, Taradell i Sant Feliu de Llobregat.

Al llarg de la dècada dels noranta ha redactat plans parcials, plans especials, projectes urbans i projectes d'urbanització a Valls, Sant Pere de Riudebitlles, l'Arboç, la Bisbal del Penedès, Barberà del Vallès i Vilanova de Sau.

El 1998 va redactar el Pla Especial d'Ordenació del Casc Antic de Montcada i Reixac i actualment treballa en la redacció de les Normes Subsidiàries de Vallmoll i en la modificació de les Normes Subsidiàries de la Bisbal del Penedès.

És autor dels llibres *Perifèria o marginalitat*. *Tres anys d'urbanisme municipal a Santa Coloma de Gramenet (1984-1987)* i *Els instruments d'execució de l'urbanisme*, editat per l'UPC el 1994.

Normes Subsidiàries de la Bisbal del Penedès (1985)

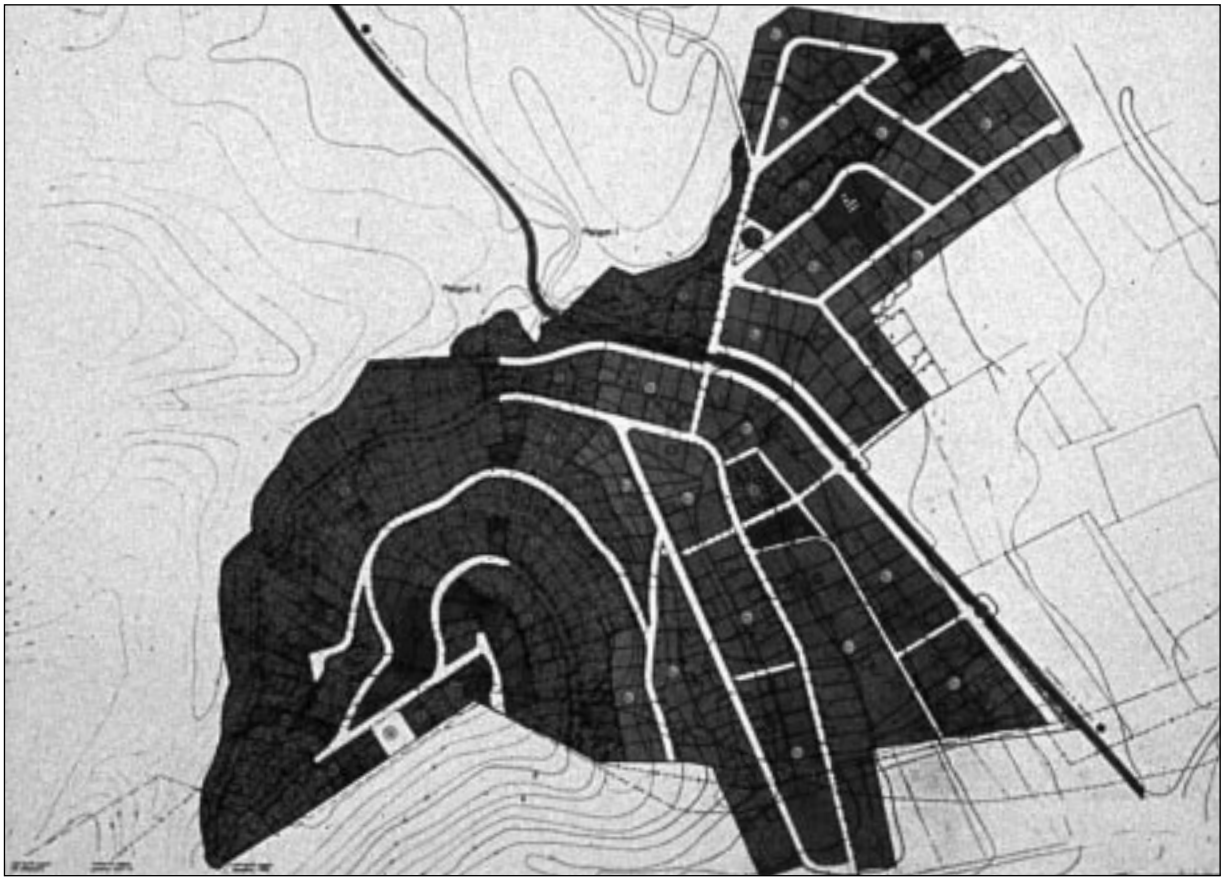

AF/JS: Creus que hi ha hagut una evolució en els plans municipals redactats al llarg del període? En quin sentit?

FN: En efecte, crec que és possible observar un cert canvi en la manera d'afrontar el planejament general municipal, que jo caracteritzaria com una evolució des de la preocupació per la forma a la preocupació per la gestió urbanística. En aquest sentit, crec que cada cop és més freqüent la utilització, d'altra banda no sempre adient, de figures de planejament i de gestió derivades dels plans generals (plans parcials i especials, polígons i unitats d'actuació, projectes urbans).

M'agradaria també assenyalar que, en alguns casos, les revisions dels primers plans municipals dels anys vuitanta han suposat la recuperació de la relació perduda amb l'Administració pública local (l'exemple més evident és, en la meva opinió, el cas del municipi de Sabadell) en el sentit d'entendre que un pla urbanístic és una eina de govern democràtic en mans de qui exerceix el poder municipal, i si aquest poder no fa el seu pla, l'eina és inútil. Per això sembla que la pràctica de les oficines municipals de revisió dels plans pot apropar el nivell de redacció amb el nivell de decisió.

Tanmateix, aquesta evolució també ha posat de manifest algunes mancances en la redacció del planejament, a dos nivells diferents. D'una banda una certa pèrdua de rigor en la redacció de normes i ordenances de la part pròpiament reguladora del pla. D'altra, la posada en crisi dels programes d'actuació i estudis econòmics que formen part dels plans generals, i que sovint no tenen pràcticament incidència en el seu desenvolupament.

Però potser el resultat més important de l'evolució registrada al llarg d'aquestes dues dècades és que s'ha anat assumint, especialment des del punt de vista de la política municipal, la importància del planejament urbanístic. L'experiència dels governs municipals els ha fet entendre que no es pot governar, administrar urbanísticament un municipi sense un pla. I això, encara que molts cops significa modificacions del pla, no deixa de ser una garantia que, almenys, s'ha de cobrir la informació pública per legalitzar certes actuacions, i que pot participar-hi tothom.

AF/JS: Quins tòpics considerats inicialment com a molt rellevants han deixat de ser-ho tant? Quins nous tòpics han aparegut o han crescut en importància?

FN: Crec que efectivament podem considerar una sèrie de tòpics «vells» i una altra sèrie diferenciada de tòpics «nous». Entre els primers destacaria el gust per les propostes formals finalistes, d'altra banda quasi sempre modificades per la realitat de la gestió municipal posterior; la utilització dels estàndards urbanístics com a instruments de mesura de les necessitats col·lectives, especialment en matèria de zones verdes i equipaments, instrument però que sempre ha estat en crisi; i la participació pública com a forma de control de les decisions de planejament urbanístic a l'escala local, tot i que cada vegada som menys els que hi creiem. Entre els tòpics «nous», crec que els més importants són l'ús de convenis previs o simultanis al procés de redacció dels documents de planejament, en tant que nou sistema de gestió urbanística; i la introducció de diverses formes de flexibilitat en les propostes dels plans i el seu desenvolupament.

Pel que fa als convenis, els nous temps porten a entendre'ls com la nova forma de gestió, molt més flexible que les establertes —sistemes d'actuació— fins ara. El problema que es planteja és que el conveni no perdi de vista que l'ordenació urbanística és una funció pública, una tasca col·lectiva, i vagi sobretot dirigit a assegurar unes plus-vàlues als promotors immobiliaris.

AF/JS: Quins creus que han estat els efectes principals del planejament urbanístic municipal a les ciutat catalanes? Quins aspectes han millorat gràcies al planejament?

FN: Els principals efectes del planejament urbanístic municipal a les nostres ciutats es podrien resumir, en la meva opinió, en cinc punts. En primer lloc,

crec que els plans han introduït propostes bastant clares de caràcter estructural, és a dir, propostes d'estructuració general de les ciutats i els seus territoris municipals. En segon lloc, els plans han propiciat i assegurat importants reserves de sòl per a un seguit de dotacions i equipaments de caràcter col·lectiu, així com per a zones verdes, aspecte que ha estat decisiu per a moltes ciutats que arrossegaven importants dèficit a l'inici del període democràtic. En tercer lloc, els plans han anat detectant actuacions de caràcter estratègic i formulant, en conseqüència, programes o projectes específics per a la seva execució. En quart lloc, un efecte també molt rellevant ha estat la clara reducció de les densitats d'ús del sòl, especialment a les àrees centrals, passant de situacions sovint congestives a altres que podríem entendre com a normalitzades. Finalment, en cinquè lloc, em sembla també important el fet que els plans han reeixit a fer efectives importants cessions de sòl per a usos col·lectius, mitjançant la posada en pràctica dels diversos mecanismes regulats per les lleis i reglaments de gestió urbanística.

Caldria dir també que en alguns casos el planejament ha representat un entrebanc per a la transformació de la ciutat. Ja sigui per una deficient capacitat de gestió municipal, ja sigui pel propi contingut del pla, el cert és que alguns municipis han experimentat una certa aturada en el seu creixement en tant que municipis veïns no deixaven de promoure sòl i actuacions.

AF/JS: Quins tipus de projectes urbans o intervencions directes han propiciat, sobretot, els plans? Ha variat al llarg dels vint anys?

FN: El paper del planejament general, regulador i actuant, fa que sigui en el seu marc on s'han de produir tant els projectes urbans com les intervencions directes. De fet, els plans d'aquest període han mostrat en molts casos més preocupació pel paper actuant, de dibuixar actuacions concretes, que no pel paper regulador. El problema és que moltes d'aquestes actuacions, previstes als plans, queden com una previsió, no s'executen.

Per una o altra raó, el cert és que es dóna una actitud envers el planejament en què:

—Les reserves de sòl públic no es fan realitat en una bona part.
—Les modificacions del planejament són l'ordre del dia, són la «normalitat».
—L'objectiu de la major part de les actuacions és l'autofinançament, la qual cosa comporta sempre major densificació i minvar espai públic.

AF/JS: Quins plans municipals en concret, dintre dels que coneixes directament, podries citar com a més significatius del període?

FN: Com a pla del primer moment citaria el de Vilafranca del Penedès. Entre els darrers, citaria el de Sabadell. El Pla General de Vilafranca del Penedès suposa un gran esforç metodològic en aquesta etapa perquè es planteja el nivell territorial, el nivell urbà, el paper regulador i el paper d'actuació. Mostra com un pla pot canviar el model heretat i resoldre problemes que semblaven eterns (per exemple, el de la variant). El Pla General de Sabadell representa la concreció en un document d'uns anys rics en gestió urbanística. Globalitza i racionalitza, així com també dibuixa les conseqüències formals de la seva aplicació. Potser és aquí on es mostra més fluix, on la incidència dels treballs amb ordinador manifesta més mancances de detall, de sensibilitat, en definitiva, d'entendre els processos de transformació de la ciutat.

Arquitecte (1968)

A finals de la dècada dels setanta i començaments dels vuitanta va redactar (amb J. A. Dols, L. Millet i S. Milà) les Normes Complementàries i Subsidiàries de Planejament de Sant Vicenç de Montalt (1977-1979); amb J. Petit, J. Domingo i E. Amat, les Normes Subsidiàries de Planejament de Canovelles (1979-1980); i també les Normes Subsidiàries de Planejament de Vilanova de Bellpuig (1980-1982), totes elles aprovades definitivament.

Entre els anys 1981 i 1986, redactà (amb F. Miralles, E. Amat, J. Sabater i R. Tello) el Pla General Intermunicipal dels municipis d'Igualada, Jorba, Òdena, Vilanova del Camí i Santa Margarida de Montbui, com a resultat del concurs convocat per la Direcció General d'Urbanisme de la Generalitat de Catalunya. Avui es troben aprovats definitivament els plans generals de Jorba, Vilanova del Camí, Igualada i Òdena, així com l'avanç de pla de Santa Margarida de Montbui. El 1983-1984, va redactar el Pla General de Caldes d'Estrac, també per encàrrec de la Generalitat de Catalunya, i el 1984-1985 va dirigir els treballs de les Normes Subsidiàries de Portbou, aprovades definitivament.

Entre els anys 1984 i 1989 va dirigir els treballs de les Normes Subsidiàries de Vallbona d'Anoia i els de les Normes Subsidiàries de Dosrius; i el 1986-1987 va fer l'adaptació cartogràfica i també la proposta de nova xarxa viària del Pla General de Blanes, documents tots ells que compten actualment amb aprovació definitiva.

Ja en la dècada dels noranta, redactà la revisió del Pla General d'Ordenació de Vilanova i la Geltrú (1990-1998), aprovada inicialment, així com les revisions del Pla General de Sentmenat (1994-1996), dirigida per X. Sauquet, i del Pla General d'Ordenació de Roquetes (1997-1998), de la qual està lliurat el document de *Criteris, objectius i solucions generals*. Finalment, el 1998 va iniciar la redacció dels treballs de les Normes Subsidiàries de Cànoves-Samalús, segons encàrrec municipal per concurs.

Pla General de Vilanova i la Geltrú (1998)

AF/JS: Creus que hi ha hagut una evolució en els plans municipals redactats al llarg del període? En quin sentit?

JAP: Crec que ha existit una evolució en el sentit que s'ha anat passant dels plans que podríem denominar com de «taques» i usos als plans més preocupats per la qualitat del disseny urbà i el nivell de vida urbana. En aquest sentit, destacaria els següents elements:

—S'ha incrementat la preocupació pel tractament del sòl no urbanitzable. Amb la Llei del Sòl de 1998 imagino que aquesta preocupació s'haurà de fer encara molt més important, i la defensa del territori més aferrissada.

—Paral·lelament, el casc antic es converteix en un element que guanya més protagonisme al planejament urbanístic, amb un complex planteig de rehabilitacions, reformes i, en definitiva, de reinserció als nivells urbans de dotacions i qualitat de vida.

—D'altra banda, apareixen normatives urbanístiques exhaustives —potser massa— referides a tractaments de zones molt detallats, però amb tendència a una menor rigidesa en els usos.

—Finalment, podem començar a trobar criteris de sostenibilitat explícits —crec que implícits ja fa temps que hi eren—. Indirectament, crec d'interès que les tarifes orientatives del Col·legi d'Arquitectes per al planejament general hagin introduït el sòl no urbanitzable, que a les anteriors no es considerava a l'hora d'establir els honoraris: això suposa un reconeixement per part del col·legi de la major intensitat de l'estudi del sòl rural que progressivament han anat introduint els plans generals. El que temo és que amb la nova Llei del Sòl aquest reconeixement quedarà curt.

—Comença a trobar-se que, en relació amb la redacció de planejament general, s'engeguen també estudis de sostenibilitat del territori, o ecoauditories. I apareixen també criteris més explícits, o si més no una nova sensibilitat quant a carrils bici, connexions entre zones verdes, corredors biològics, etc.

AF/JS: Quins tòpics considerats inicialment com a molt rellevants han deixat de ser-ho tant? Quins nous tòpics han aparegut o han crescut en importància?

JAP: Pel que fa al primer període, que podem fer coincidir amb els primers anys dels governs municipals democràtics, puc destacar, en primer lloc, la contenció desesperada de les densitats d'edificació i dels creixements urbans, com a resposta al descontrol urbanístic dels temps de la dictadura. També és significativa l'atenció preferent a la implantació o recuperació de zones verdes i equipaments, conseqüència dels dèficit heretats dels creixements accelerats i incontrolats al llarg de les dècades dels seixanta i setanta. Finalment, molts plans utilitzen una zonificació molt rigorosa i regulen usos del sòl de forma potser excessivament rígida.

Pel que fa a la situació actual, els darrers plans emfasitzen aspectes relacionats amb la gestió urbanística, que ha anat creixent en importància, almenys en el criteri dels tècnics redactors i municipals. Els plans s'han tornat molt més minuciosos, en alguns casos introduint nivells de detall que foren potser més propis de les figures de planejament derivat, com els Plans Especials de Reforma Interior (PERI) o els Plans Parcials d'Ordenació (PPO).

També els plans estratègics (impulsats per alguns municipis la darrera dècada) i els criteris de sostenibilitat es configuren com a bases recents, sinó com a alternatives, del planejament urbanístic.

El Pla Territorial de Catalunya fixa criteris i objectius generals per al planejament derivat, els quals incideixen en les determinacions municipals. Això s'escaurà encara amb major precisió i contundència en la mesura que s'aprovin plans territorials parcials, per comarques o agrupació d'elles. Al mateix temps, les grans infraestructures (tren d'alta velocitat, eixos viaris, línies ferroviàries), protecció del

territori (PEIN), grans infraestructures de servei (línies d'alta tensió, abocadors comarcals) escapen cada cop més de l'òrbita municipal, reduint la seva autonomia en la formulació del planejament propi. I és de lògica que així sigui, considerant que es tracta de determinacions que superen l'òptica municipal i no poden dependre en general de la posició d'un ajuntament.

Però potser seria convenient actuar de manera que s'evitessin situacions on l'interès comú del territori sembla traduir-se, aparentment, en imposició per a parts d'aquest.

Finalment, crec que existeix una tendència a l'ajust molt exacte dels sòls urbanitzables i la seva programació, aspecte que haurem d'examinar a la llum de la redacció de la nova Llei del Sòl, ja que aquesta sembla canviar els termes de la qüestió: ja no s'ha de justificar per quina raó un sòl és urbanitzable, sinó perquè no ho és.

AF/JS: Quins creus que ha estat els efectes principals del planejament urbanístic municipal a les ciutats catalanes? Quins aspectes han millorat gràcies al planejament?

JAP: Crec que s'han anat creant uns nous models de comportament, que podem caracteritzar en tres punts. En primer lloc, la tendència —que d'altra banda tampoc no crec que sigui del tot generalitzada— cap a l'assumpció dels elements de la legalitat urbanística, tant per part de l'Administració pública com per la dels promotors. En segon lloc, s'accepten els criteris urbanístics per al desenvolupament urbà en lloc de funcionar per les vies d'oportunitat o interès directe del promotor. En definitiva, així doncs, s'ha creat una certa cultura urbanística, encara que a nivells restringits. Falta segurament encara molt perquè el ciutadà entengui la necessitat del planejament urbanístic tal com ja entén, per exemple, la necessitat d'un pla de carreteres. En tercer lloc, i potser com a conseqüència dels anteriors, s'han frenat notablement els processos urbanístics il·legals o marginals. L'esforç de contenció, que abans esmentava, dels primers planejaments dels ajuntaments democràtics, combinat amb les seves actuacions posteriors, més selectives, encaminades a la legalització condicionada de processos ja consolidats, han aconseguit tancar l'etapa del descontrol. És clar que les seves seqüeles queden sobre el territori, i falta encara molta feina per a reeixir perquè moltes d'aquelles parcel·lacions il·legals puguin integrar-se a uns nivells mínims urbans, o puguin desaparèixer.

Com a aspectes que han millorat, m'agradaria citar els relatius a la gestió urbanística municipal i al control sobre les activitats dels promotors. També, en termes generals, ha millorat la qualitat de vida dels barris existents i d'alguns centres urbans: això és especialment cert pel que fa a la millora de les comunicacions i a l'augment de les dotacions i equipaments col·lectius, encara que aquests aspectes no sempre van relacionats amb el planejament general. En canvi, molts dels plans sectorials previstos pels plans generals municipals, sobretot en el cas dels plans parcials d'ordenació, són de poca qualitat i no arriben a crear teixits urbans d'interès.

AF/JS: Quins tipus de projectes urbans o intervencions directes han propiciat, sobretot, els plans? Ha variat al llarg dels vint anys?

JAP: Els projectes o intervencions més importants propiciades pel planejament urbanístic municipal són, en la meva opinió, els que fan referència a intervencions als centres històrics de les ciutats, les actuacions a l'espai públic (no únicament l'espai públic urbà), les petites intervencions que redunden en una millor qualitat urbana en àmbits restringits (aquestes, quasi sempre són producte de plans especials o d'alguns plans generals d'ordenació més moderns). També han propiciat darrerament la implicació, o inclús la col·laboració, d'alguns promotors en els aspectes anteriors.

D'altra banda, crec que és important fer notar que, al llarg dels anys, s'ha produït una més gran burocratització del procés de planejament urbanístic, que ha perdut potser l'empenta dels pri-

mers anys vuitanta. Un altre aspecte que ha anat consolidant-se amb el temps és la preocupació per la necessitat del manteniment econòmic dels espais urbans i dels edificis públics. La tendència a promoure actuacions «macro», en fi, ja es tracti de grans zones verdes, d'àrees esportives o d'altres intervencions, és avui molt perceptible i segueix, entre altres, la lògica de la major facilitat de manteniment que representa una gran actuació enfront de diverses actuacions petites. Però aquesta manera d'actuar ha anat potser en detriment d'altres operacions concretes, més a l'escala de barris.

De tota manera, penso que el planejament urbanístic ha estat més regulador que impulsor, potser per la necessitat objectiva d'ordenar i regular, per la fragilitat de la programació i per l'endèmic dèficit de les finances municipals. Les actuacions «potents» i amb capacitat de modificar l'estructura urbana o de renovar-ne àrees neuràlgiques (Barcelona olímpica, Eix Macià de Sabadell, universitats de Lleida i Girona, etc.), tot i estar en alguns casos previstes pel planejament, han respost més a les circumstàncies —això sí, sovint buscades perquè es produïssin—, que han aconseguit les aportacions econòmiques exteriors i la suficient empenta ciutadana per a dur-les a terme.

L'incompliment generalitzat dels programes d'actuació —en definitiva, la part propositiva del planejament— crec que confirma aquesta opinió.

AF/JS: Quins plans municipals, en concret, dintre dels que coneixes directament, podries citar com a més significatius del període?

JAP: El Pla General Metropolità de Barcelona, tot i ser immediatament anterior al període, tingué una clara influència en tant que font de molts dels plans posteriors, i destacaria també la capacitat que està demostrant per a relectures actualitzades.

Entre molts altres plans importants destacaria el de Vilafranca del Penedès (tant pel que fa als aspectes relatius a la forma urbana com a la presència d'actuacions potents com el soterrament dels ferrocarrils) i el de Sabadell, que incorpora un model diferent de pla general municipal amb la minuciositat dels seus tractaments i l'èmfasi en la gestió urbanística paral·lela a la redacció.

De manera semblant podria considerar-se la revisió del de Lleida, amb l'aspecte afegit que la gran dimensió del territori ordenat en fa gairebé un pla comarcal.

En un altre ordre de coses, voldria esmentar la revisió del pla de Vilanova i la Geltrú. D'una banda, deu anys de treball per a arribar a l'aprovació inicial són una mostra clara de les dificultats de tramitació del planejament quan no hi ha majories municipals clares. D'una altra, considero que el tractament que s'hi proposa per a les parcel·lacions marginals pot resultar interessant, tot i els esforços que suposarà la seva aplicació.

Arquitecte (1971)

Ha redactat, amb R. Barba, tres tipus de plans diferenciats.

Un primer grup que inclou plans al Baix Penedès (l'Arboç, Banyeres del Penedès i la Bisbal del Penedès) i el Pla Especial de Vallbona a Barcelona, que busquen entendre el territori i proposar un pla «arquitectònic», quasi decimonònic, amb especial cura en el tractament de l'edificació. El Pla de Vallbona és un document que va permetre conèixer una realitat social i econòmica d'un dels barris marginals de Barcelona.

Un segon grup de plans es relaciona amb el turisme i inclou els de Sant Feliu de Guíxols, Santa Cristina-Platja d'Aro i Tossa. Intenten entendre el fenomen turístic d'àrees noves sense model de partida, però en les que l'evolució ha organitzat una estructura recognoscible. Volen donar resposta als problemes plantejats a partir de la lògica d'aquest tipus d'urbanisme. Exploren les tècniques d'anàlisi paisatgístic aplicades a l'ordenació urbanística.

Un tercer grup inclou els plans estratègics, amb la revisió de plans dels anys vuitanta. Els primers plans havien afrontat el repte de recuperar l'autoestima de la societat pel seu territori i ciutats i, basant-s'hi, normalitzar les expectatives de creixement. Les revisions actuals tenen un sentit més instrumental. S'inclou la revisió en curs del Pla General de Torroella de Montgrí i el desenvolupament del Pla General de Platja-Castell d'Aro. El primer parteix d'un pla prototip de la generació dels vuitanta, que ha aconseguit normalitzar la situació i impulsar algun desenvolupament important. L'actual revisió aprofundeix en l'estudi del paisatge i en les característiques del turisme. El desplegament del Pla General de Platja d'Aro intenta aprofitar aquestes oportunitats per corregir la manca de liderat que ha sofert aquest municipi els darrers anys. Es tracta d'un desenvolupament estratègic del pla general en aquells sectors més sensibles: les zones lúdiques, el parc central, els nous models de promoció.

Pla General de Sant Feliu de Guíxols (1985)

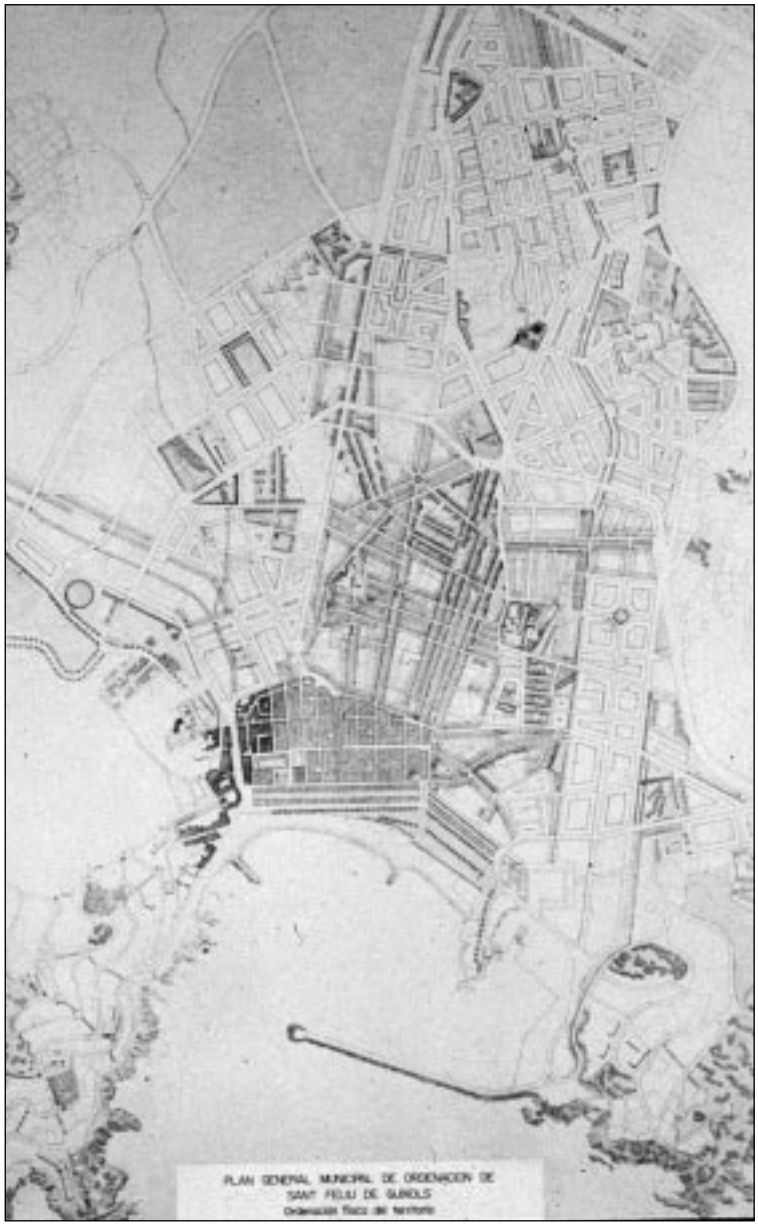

AF/JS: Creus que hi ha hagut una evolució en els plans municipals redactats al llarg del període? En quin sentit?

RP: Al llarg dels darrers vint anys de gestió municipal hi ha hagut canvis importants en l'acció urbanística. En els temps del franquisme, la reivindicació de la ciutat va trobar en l'urbanisme un camp abonat. El planejament en aquell període era el notari mut d'una especulació sense escrúpols. Per això, els primers ajuntaments democràtics es van plantejar com un dels seus objectius prioritaris redreçar el planejament i recuperar la ciutat. Les revisions dels plans es van proposar aconseguir dos grans objectius: reduir les expectatives de sòl qualificat i la intensitat d'ús, desqualificant sòl i recuperant espais per a la ciutat. Aquesta política, excepte en el cas de Barcelona i la seva àrea metropolitana, que per circumstàncies especials havia aprovat el Pla General Metropolità durant la transició, es va formalitzar amb un planejament molt arquitectònic, per recuperar l'autoestima dels ciutadans.

Les revisions dels vuitanta confiaven, sobretot, en una Administració democràtica que actuava com a àrbitre rigorós que perseguís l'especulació i facilités la recuperació urbana. Per això, els plans d'aquesta primera generació estan més preocupats per aplicar una política restrictiva que per dissenyar uns programes d'actuació o un projecte del model de ciutat.

L'arribada dels socialistes al Govern central va obrir un període de grans possibilitats a l'Administració local. L'efecte Barcelona, amb l'acció decidida sobre els espais públics, equipaments i infraestructures, va canviar l'actitud dels ajuntaments, que van entendre el pla no com a document passiu, sinó com a programa d'actuacions. A partir d'aquesta constatació, el planejament va anar transformant-se en un instrument d'execució.

Les revisions actuals parteixen d'aquesta nova concepció. Els nous plans es pensen com a projectes d'intervenció, amb una clara orientació estratègica que persegueix reentendre la ciutat i el territori i articular els seus elements. Els plans dels vuitanta es justificaven per la lluita contra la quantitat especulativa, els actuals busquen la justificació en la qualitat. D'alguna manera s'ha passat d'uns plans que es plantejaven controlar la ciutat a uns nous plans que es plantegen dirigir els seus mecanismes estratègics.

AF/JS: Quins tòpics considerats inicialment com a molt rellevants han deixat de ser-ho tant? Quins nous tòpics han aparegut o han crescut en importància?

RP: Actualment, han perdut vigència alguns dels tòpics dels vuitanta, alguns d'una forma acrítica, tal com ha passat en la defensa dels equipaments; i d'altres, perquè han quedat superats per la realitat. Els nous tòpics es poden agrupar en dues línies: una referida a temes d'estructura urbana, i els altres, a qüestions de caràcter general.

Els canvis operats en al teixit urbà, els processos de desconcentració i ciutat difusa han posat sobre la taula la necessitat de reinterpretar la ciutat, així com de redefinir la seva estructura. És el moment de trobar el contingut de la centralitat, de completar les xarxes de referència: els sistemes del verd, les línies peatonals, les seqüències equipades. En unes altres paraules, el planejament s'ha hagut de replantejar l'estructura de la ciutat basant-se en una realitat canviant.

Paral·lelament, el planejament ha hagut de traduir en propostes temes d'abast general. La globalització de l'economia i la batalla de la competitivitat; les infraestructures i el marketing urbà; el desenvolupament sostenible, concretat no solament en termes de protecció de l'espai natural, sinó també en termes de densitat, espai obert-espai públic, respecte al medi; o qüestions de caràcter social, com la lluita contra l'exclusió, o la dualització econòmica, són alguns dels paradigmes del projecte de ciutat.

Totes aquestes qüestions es troben en un estat d'interrogació. Des de feia molt de temps, la nostra societat anava un pas enrera respecte els països més avançats, la qual cosa permetia treballar a partir de les experiències dels altres. Actualment, hem

entrat a formar part d'aquest grup i això ens obliga a trobar les respostes nosaltres mateixos. Aquesta situació fa més crítics alguns oblits produïts al llarg d'aquests anys.

Els anys vuitanta hi havia alguns paradigmes que constituïen el marc de referència del planejament municipal, com descentralitzar Barcelona, articular la regió metropolitana de Barcelona o reequilibrar el territori. El Pla General Metropolità de 1976, el Pla Director de l'Àrea Metropolitana de 1968, els debats del Congrés de Cultura Catalana, constituiran un escenari per encaixar la reflexió municipal. Prenent aquesta com a base, el planejament local esdevenia una acció bàsicament morfotipològica. Actualment, el punt de partida ha canviat radicalment, el paper de les ciutats, les relacions internes a les àrees metropolitanes, les ciutats intermèdies, la desconcentració, ja no són aquells.

Malauradament, ni el Pla Territorial General de Catalunya, ni els plans sectorials, han realimentat aquelles reflexions. El debat territorial s'ha abandonat i el planejament municipal ha quedat sense referents. Aquest abandonament no ha estat solament polític, sinó també disciplinari. Els arquitectes, als vuitanta, van fer l'aportació central a l'urbanisme català en situar la qüestió de la forma urbana i l'espai públic en el centre de la discussió de l'urbanisme i del planejament.

Aquesta aportació, base de l'èxit de la reconstrucció de la ciutat democràtica, però, es va contraposar, des del discurs de certs «arquitectes», a un suposat planejament urbanístic coercitiu i limitador per al projecte de la ciutat construïda. El planejament es va reduir a la burocràcia i el projecte arquitectònic es va elevar a categoria de l'únic fet urbà.

Per als «arquitectes», solament existeix un discurs construït de diverses grandàries: la urbana o la de gran escala. El planejament territorial no tenia sentit. Mentre, els nous fenòmens s'escolaven del plantejament tradicional de l'urbanisme morfotipològic per buscar respostes en la reflexió paisatgística, mediambiental; apartant-se d'un pensament concentrat de l'arquitectura, aquell reapareix com a problema.

L'estat actual del debat és extremament obert. La resposta es troba condicionada per un marc que no solament ha d'afrontar noves concepcions, sinó que, a més, ha de negociar un marc legal desregulador (Llei del Sòl del Partit Popular) dels efectes futurs del qual encara no se'n té consciència.

AF/JS: Quins creus que han estat els efectes principals del planejament urbanístic municipal a les ciutat catalanes? Quins aspectes han millorat gràcies al planejament?

RP: Tal com he dit, l'efecte principal dels plans dels anys vuitanta és el d'haver «normalitzat» la qüestió urbanística: d'una banda eliminant les tensions especulatives i, d'una altra, fent les reserves de sòl per recuperar les ciutats. Els efectes d'aquesta política han estat palpables: frenant la destrucció especulativa de certs teixits, d'una banda; permetent una política de reequipament i rehabilitació, d'una altra. Els plans dels vuitanta han permès fer realitat el dret a la ciutat, l'exercici d'un ús social de l'espai públic i la ciutat, la reivindicació central dels moviments veïnals de finals del franquisme.

Això, però, també ha anat acompanyat de dos oblits i d'una renúncia. Els plans d'aquests anys han parlat de la ciutat oblidant-se de dos components bàsics: l'habitatge i el transport públic. Sobre l'habitatge han fet molt poc. En tot cas, s'han abocat als temes de rehabilitació i amb prou feines s'han afrontat els temes de mobilitat privada. Segurament en un i altre tema el marc municipal s'ha demostrat totalment insuficient i per això s'han exclòs dels plans urbanístics.

El planejament d'aquests anys també ha viscut una renúncia, segurament resultat de la normalització democràtica, però també d'una certa descurança en la seva pràctica. La participació de la població, que fou clau als finals del franquisme, ha anat minvant i substituint-se per una única interlocució amb la propietat de sòl i els promotors immobiliaris. La crítica urbanística i disciplinària també ha quasi desaparegut, i el debat s'ha reduït al titular periodístic i a l'enfrontament conjuntural partidista. L'urbanisme

crític que tan útil va ser per a la sensibililtzació democràtica, no ha sabut trobar el seu lloc en la democràcia. El planejament urbanístic ha passat de ser una proposta il·lustrada recolzada per la població, a un debat postmodern excessivament discrecional, que no ha acabat de trobar el ressò ni la crítica adequada en el cos social que l'havia de sancionar.

AF/JS: Quins tipus de projectes urbans o intervencions directes han propiciat, sobretot, els plans? Ha variat al llarg dels vint anys?

RP: Tal com he dit, els plans dels anys vuitanta no estaven pensats tant per a l'execució de projectes com per a la «normalització» de la ciutat. De fet, les intervencions que es formulaven tenien un caràcter d'il·lustració més que de proposta concreta. La crisi econòmica, que va restar protagonisme als operadors privats, i la voluntat municipal per dirigir les transformacions urbanes, són les causes que van canviar la comprensió del planejament i la forma d'utilitzar-lo.

Cronològicament, les primeres actuacions municipals foren les de revisions del planejament urbanístic. Les segones, superar els dèficit més sagnants de les ciutats; en tercer lloc, equipar els barris; i, finalment, en alguns municipis, les operacions de redefinició urbana. L'exemple més clar de les operacions d'aquests darrers tipus, si s'exclou Barcelona, és l'Eix Macià de Sabadell. L'habitatge públic com a estratègia de creixement i reforma urbana ha estat a càrrec, bàsicament, de l'Incasol, a partir d'operacions d'urbanització amb models molt postmoderns; i les infraestructures supramunicipals han estat en mans dels governs autònoms i estatals, potser amb una actitud excessivament complaent amb tothom que ha portat a un esmicolament excessiu d'aquestes obres.

AF/JS: Quins plans municipals en concret, dintre dels que coneixes directament, podries citar com a més significatius del període?

RP: Del primer període, els dos plans fundacionals són el Pla General Metropolità i el Pla General de Vic, els dos plans en els quals es posen les bases del planejament morfotipològic dels anys vuitanta.

Després, recorrent Catalunya de Nord a Sud, es poden citar els plans de Torroella de Montgrí, on el dibuix del plànol, seguint les pautes de les aportacions del LUB al Congrés de Cultura Catalana, és el seu manifest; Platja d'Aro i Sant Feliu de Guíxols, dos plans on el paisatge com a marc i el turisme com a procés urbanístic els hi donen forma; Manlleu, un pla en el qual es porta al límit l'instrumental de l'arquitectura per ordenar la ciutat; Mollet del Vallès, el contraplà a una fallida new town, on s'utilitza tota la saviesa urbanística per reivindicar el dret de dibuixar la ciutat des del que hi ha; Vilafranca del Penedès, un pla enciclopèdic, compendi de tot el que es pot dir i fer des del planejament urbanístic; i, finalment, Tarragona, on el miratge de la forma es converteix en el pla. En un altre ordre de coses s'ha de situar l'actuació urbanística de Barcelona que, a partir dels projectes olímpics i urbans, dóna sentit al puzzle que el Pla General Metropolità havia proposat.

Del darrer període, destacaria les revisions dels plans generals de Lleida i de Sabadell. El primer per la preocupació per un discurs de coherència en la seva formulació, i el segon per explorar els límits d'una forma de fer planejament municipal d'aquests anys. Acompanyant aquests plans, estudis i projectes d'envergadura: els treballs per al traçat del tren d'alta velocitat a Catalunya, l'ordenació de certs parcs, alguns esquemes territorials com el que resulta dels treballs per al cablejat de Catalunya i, finalment, la formulació de plans estratègics, començant per Barcelona i acabant amb diverses propostes urbanes situades en diferents indrets.

Arquitecte (1952)

El 1981 va dirigir l'Estudi de Reconeixement del Carmel, a Barcelona, treball seminal que inaugurà una fórmula de planejament a la manera d'un programa dibuixat de propostes (tres parcs, tres PERI, tres grans vials). D'aquests darrers, un és l'eix que neix a la boca nord del túnel de la Rovira i que enllaça amb la ronda de Dalt. L'any següent redactà (amb X. Peiró) tres plans parcials, i el 1983 (amb F. Torrent) el pla de millora del medi ambient de la resta del Carmel.

L'any 1984 redactà el Pla General de Tortosa (vigent), juntament amb T. Pou, J. de Nadal i J. Zaballos. El 1985 redactà el Pla Parcial Temple 1, també a Tortosa (després retocat per l'Ajuntament), que desenvolupa un esquema de quadrícula, amb carrers porticats i encreuaments formant placetes.

El 1985 va redactar les Normes Subsidiàries de Reus (molt alterades personalment per J. A. Solans, substituïdes aviat pel Pla General de M. Torres Capell). Les Normes inclouen un eix formal de nord a sud que les situen dins el corrent «arquitectònic» de l'urbanisme.

El 1987 va redactar el Pla Especial d'Ordenació de la Ronda de Dalt des de la Diagonal fins al nus de la Trinitat, a Barcelona, el qual serví de pauta per als projectes d'execució. El mateix any redactà el Pla Especial del Parc de Vallparadís a Terrassa, en col·laboració amb C. Ribas, T. Pou i les biòlogues M. Parés i I. Labrés, que ha estat la base per al successiu desenvolupament de projectes d'execució dels sectors de l'antic torrent de Vallparadís. També l'any 1987 redactà els plans generals de Ripoll i de Campdevànol (amb F. Sagarra, J. Carbonell, T. Pou i L. Mestras), avui vigents. El 1988 va redactar el Pla Especial del Ramal Nord de la Ronda («pota nord», després substituïda per un projecte del MOPU). El 1990 redactà les Normes Subsidiàries dels cinc municipis de la Vall de Ribes (amb F. Sagarra i J. Carbonell, i T. Pou), que aborden el tema del planejament de muntanya. El 1992 va dirigir l'estudi-marc per als projectes d'urbanització del Casc Antic de Sant Pere de Torelló i aquests mateixos projectes, executats, que transformen feblement el paisatge urbà, que comprèn soterrament de fluids, nous paviments, supressió total de línies aèries d'energia i nou enllumenat. El 1996 portà a terme el projecte d'execució dels sectors al Torrent de les Bruixes de Vallparadís, amb C. Ribas i P. J. Ravetllat, avui pràcticament acabat.

Pla Especial de l'avinguda del Carmel a Barcelona (1981)

AF/JS: Creus que hi ha hagut una evolució en els plans municipals redactats al llarg del període? En quin sentit?

MR: És obvi que hi va haver canvis, però potser no tants com hi hauria hagut d'haver. També és cert que el meu coneixement dels plans «dels altres» —per poder opinar— no és ni exhaustiu ni profund. Un pla (general) és gairebé part d'una vida, difícil d'explicar en unes poques pàgines d'una revista que van il·lustrades amb imatges molt petites (i amb llegendes que sovint són «illegendes», és a dir, il·legibles). Jo crec haver entès un pla quan me l'ha explicat el seu autor amb posterior conversa entre tots dos.

De totes maneres crec que:

a) La pervivència de la Llei del Sòl de 1976 (tardo-franquista) havia de regir plans semblants. L'aparició del sòl urbanitzable no programat, el pas de «rústec» a «no urbanitzable» (ja en el camí d'atenció primordial als espais no edificats que ara culmina) van ser canvis respecte a la llei vella. L'aportació del Pla de Vic d'en Solans, amb la distinció entre zones i sistemes, i el doble escalat de claus numèriques són aportacions d'abans i no s'han d'atribuir a la transició democràtica.

Ja que he esmentat en Joan Antoni Solans, també diré que el «seu» Pla General Metropolità va fer escola i molts el prengueren molt justificadament com a panòplia d'instruments urbanístics; és el mateix que va passar, del 1959 endavant —en temps d'escassa o nul·la cultura urbanística— amb el repertori zonal i les Ordenances del Pla Provincial de 1961.

b) L'omnipresència del Pla General Metropolità, que a fi de comptes era d'època franquista, fa que tampoc aquí la transició pugui innovar gaire. La sort que vam tenir, en aquell relatiu terrabastall, de tenir una pauta urbanística sòlida i estable!

c) Però... Un important però (per passar ara als aspectes més positius) és la intervenció popular que durant la primera dècada, és a dir, de 1979 a 1989, va ser alhora espontània (des dels administrats) i obligada (des dels administradors). Després, malauradament s'ha perdut perquè s'ha afeblit (ja hi ha partits polítics!) i se l'ha fet callar.

Jo vaig tenir la sort de treballar exemplarment sobre el Carmel, un barri d'autoconstrucció i d'immigrants d'arreu. Això em va permetre viure i col·laborar en un cara-a-cara, que em va ensenyar molt i que em va permetre també ajudar-los molt, tant als «carmelites» com a l'Ajuntament (que en general defugia les reunions pel que podien arribar a tenir de violents). Jo estic molt satisfet —perdoneu-me la immodèstia— amb el Pla Especial de Millora del Medi Ambient, no executat (que vaig fer en col·laboració amb un jove arquitecte, militant i resident al barri), i amb el disseny de la Rambla del Carmel, amb els annexos subterranis (pista polisportiva coberta i aparcament de dues plantes) i amb els sofisticats viaris (boca nord del Túnel de la Rovira, fals túnel i pont sobre el carrer de Lisboa). El projecte va quedar relativament frustrat perquè es van acabar tant els diners com l'afany utòpic; en arribar al passeig de l'Estatut, ha quedat només apuntat.

Tot això, després, s'ha perdut. Ara només compta el the biggest in the World (el carrer de Tarragona, Maremàgnum-Imax, TAV, desviació del Llobregat, Diagonal-Mar), amb un esperit que de genial està passant a provincià, segons el meu parer.

d) Una claríssima evolució ha estat la presència activa en el camp-de-l'Urbanisme-de-fer-Plans, d'arquitectes d'una nova generació que —com vosaltres dos— comenceu la vida professional en aquells anys setanta. Una formació més completa, derivada no sols del fet que R. Terradas va propiciar l'any 1957 una carrera amb quatre anys d'Urbanisme (promoció de 1964), sinó també d'una major maduresa i reflexió dels professors encarregats d'aquella docència (com tantes vegades ha recordat A. Font, «l'urbanisme per a arquitectes» es va decidir l'any 1968).

Poseu-hi aquí, encara, la creació del laboratori, episodi que jo només conec des de fora, i haurem explicat el perquè d'una nova generació d'urbanistes arquitectes que comencen a introduir novetats; mínimament només perquè la llei és la llei i cal passar pel sedàs de les comissions d'urbanisme en tot cas.

Què falta a les generacions d'urbanistes arquitectes que s'obren a la vida professional amb la transició? Jo diria que una manca de flexibilitat per tractar amb el client públic. Són nombrosíssimes les «ruptures» i els plans que no s'acaben perquè a vegades ni tan sols s'han sabut començar. I això fins i tot passa amb arquitectes diguem-ne consagrats que en aquells anys volen també fer urbanisme sense saber-ne.

e) Per acabar de fer la pintura de com jo he viscut i vist l'evolució que demaneu a la vostra primera pregunta, diré que el sentit i voluntat d'utopia que caracteritza (a tot Catalunya) la dècada meravellosa dels vuitanta es comença a perdre després, sovint per part dels mateixos polítics en la fase del «desencís» que encara vivim. Això arrossega els plans, que cada vegada són menys populars, menys participats, menys verídics en l'Administració. Aquesta només pensa que satisfent-los el país anirà endavant. I encara més: amb la major bona voluntat de llurs dirigents el control de la CUB i de la CUC, que evita disbarats és cert, però també es fa asfixiant per a alguns plans ben encetats que acaben deixatts i amb encefalograma pla.

Un altre exemple. Tots estem d'acord que molt sovint els límits municipals obliguen a concedir a cada municipi «una mica de tot». L'etapa Cantallops a la direcció general es va caracteritzar per intentar el planejament intercomunal o de «paquets». Això és sempre difícil, però seria molt útil per al territori. Com que ningú no es va preocupar de donar-hi suport (legalment, per exemple), la idea utòpica es va perdre amb la total i general disgregació en paquets. Ja he dit que això és sempre molt difícil, només pot recolzar en un pla supramunicipal i aquest entroncaria amb les lleis territorials.

AF / JS: Quins tòpics considerats inicialment com a molt rellevants han deixat de ser-ho tant? Quins nous tòpics han aparegut o han crescut en importància?

MR: A més dels tòpics que moren i que neixen, dels quals n'he anomenat alguns, no crec descobrir res en la cadena: ecologia → importància del no-edificat → l'edificat com a negatiu → predomini de l'estudi de l'entorn i de la seva forma que és el paisatge. Estic referint-me al trànsit vers l'urbanisme dels espais no edificats i que no acaba aquí, sinó que arriba a considerar el paisatgisme que ho abasta tot, fins i tot l'urbanisme de les ciutats.

Com que d'això n'he parlat sovint, penso que no cal dir-vos-en res més, a part que tot plegat és tan obvi!

El tòpic del creixement, característic dels anys seixanta, es torna tòpic de creixement endins, de qualitat formal (re-ús, restauració, rehabilitació, reforma, etc.) després de la crisi de 1974; fins que en el temps que estem comencen a sortir els arquitectes pseudourbanistes que tornen a parlar, obertament o no, d'esventraments, d'enderrocs, de «fem-ho tot ben nou i ben gran». Al costat dels grans encerts, avui els barris de la Barcelona dins la muralla comencen a sofrir d'aquests errors; en foren exemples ben propers: la competència dels molls sobre l'antiga Ribera i la renovació amb pèrdua d'escala al Raval.

AF / JS: Quins creus que han estat els efectes principals del planejament urbanístic municipal a les ciutat catalanes? Quins aspectes han millorat gràcies al planejament? Quins tipus de projectes urbans o intervencions directes han propiciat, sobretot, els plans? Ha variat al llarg dels vint anys?

MR: El principal efecte ha estat el de la modernització de Barcelona i de totes les ciutats catalanes. És clar que això no és un resultat dels plans, sinó a través dels plans. Vull dir que el país s'ha «europeïtzat», jo crec que molt més que qualsevol altra regió espanyola i fins i tot més que algunes regions estrangeres pròximes; i això ha desembocat en ciutats més modernes en tots els sentits. No pas pen-

sant en una «americanització» de les nostres ciutats, sinó en el naixement d'una nova atenció envers l'urbanisme com a planificació, envers l'estètica urbana, envers el medi, envers els paisatges, urbans o rústics.

Gràcies al planejament, en el cas exemplar de Barcelona. La tècnica de les modificacions concretes (una per setmana en el PGM) va permetre que la Barcelona Olímpica (per entendre'ns) es fes a l'empara del PGM sense necessitat de revisar el Pla (que d'altra banda hauria estat políticament impossible i a la fi tots hauríem perdut el tren).

Aquest efecte ha esta també un important descobriment teòric. A Madrid estan seguint la cadena de plans generals successius com si res; a Barcelona, qui parla de revisar el PGM?

AF/JS: Quins plans municipals en concret, dintre dels que coneixes directament, podries citar com a més significatius del període?

MR: Crec que n'he parlat. Contestaré per mi mateix, és a dir, amb exemples de la «collita pròpia».

Crec que a les desgraciadíssimes Normes que vaig fer per a Reus l'any 1985 hi havia una idea que va ser destrossada primer i no recollida després pel primer Pla General de Reus de molts pocs anys després (Torres Capell). Es tractava d'una línia vertebral paisatgística feta amb passeigs i només pensant en la locomoció a peu que com en una brochette enfilava tot Reus des del barri de Montserrat al sud (carretera de Salou) fins més enllà del passeig de la Boca de la Mina, en un turó i unes pedreres que havien estat lloc tradicional de picnic dels reusencs. L'eix era tangent per la banda de ponent al nucli històric format per la ciutat vella i les primeres rondes o ravals. Jo encara continuo pensant que la idea era innovadora i també, per tant, una mica contracorrent. Us imagineu una ciutat de 80.000-100.000 habitants amb un eix verd i paisatgístic, nord-sud, com a eix d'ordenades de referència?

L'altra innovació que crec haver introduït, aquesta vegada amb més èxit, al vigent Pla de Tortosa, és la resolució del dilema allà existent «estàndards i contribucions urbanes vs. poblament dispers a l'horta o al bosc». Vaig crear unes zones de sòl no urbanitzable que era o és, això sí, lleugerament edificable. La distinció entre urbanitzable i edificable, que ningú no pot discutir perquè és més antiga que l'anar a peu (recordeu allò d'una casa per hectàrea), l'aplicava per resoldre una de les principals i més difícils il·legalitats urbanístiques de Tortosa.

Dels plans «dels altres» només en parlaré genèricament: els plans que m'interessa prendre com a model són els que, primer, han estat aprovats; i, segon, els que han estat o estan en curs de desenvolupament i execució mitjançant projectes d'obra.

Si no és així, als plans, per brillants i creatius que semblin, els hi manca el segell de la qualitat que els dona la factibilitat. Potser és per això que a l'anterior currículum he accentuat la factibilitat incloent projectes perquè desenvolupen plans!

Arquitecte (1973)

A començaments dels anys vuitanta participà en la redacció del Pla General de Tarragona (1982), que planteja una particular metodologia, tant en la part d'anàlisi com en la propositiva, dividint tanmateix el treball en unitats homogènies caracteritzades geogràficament o urbanística. Es caracteritza per l'especial definició morfològica de les ordenacions plantejades.

A finals dels anys vuitanta, va redactar el Pla General de Sant Carles de la Ràpita (1989), el qual va ordenar una ciutat que té els orígens en la Il·lustració, s'expandeix en sentit meridional i costaner i que conté en el seu terme un ampli territori deltaic.

En la dècada dels noranta, redactà els plans generals de l'Ampolla (1994) i d'Alcanar (1996). El primer planteja la vertebració urbana d'un municipi turístic i costaner, provinent d'una segregació, que havia heretat greus problemes de descontrol urbanístic i manca d'assistència en dotacions i serveis. El Pla General d'Alcanar estableix propostes de continuïtat i relació entre tres nuclis urbans preexistents ben característics: el poble, les cases i la platja.

També l'any 1996 va redactar el Pla General de Begues, que afavoreix el recosit de nuclis residencials inconnexos mitjançant mínimes operacions de desenvolupament residencial, limitant el creixement previst en el pla anterior. Concreta el traçat d'una ronda urbana amb un tractament paisatgístic, que ha de ser l'alternativa de la carretera d'Avinyonet. Tanmateix es fixa una normativa molt rigorosa per assegurar el manteniment de les condicions naturals del sòl no urbanitzable, que inclou part dels parcs naturals de l'Ordal i del Garraf.

Ha estat coautor de l'avenç del pla de l'àrea metropolitana dels vint-i-un municipis del Camp de Tarragona i del Pla d'Ordenació de la Muntanya de Montjuïc, que va formular les reformes urbanístiques de la muntanya per als Jocs Olímpics de 1992, establint propostes per tal d'afavorir la conjunció urbanística amb la ciutat de Barcelona (Montjuïc, la muntanya de la ciutat, 1995). Finalment, va col·laborar també en la redacció del Pla de Costes del territori litoral metropolità de Barcelona (*Pla de Costes*, Corporació Metropolitana de Barcelona, Barcelona, 1988).

Pla General de Sant Carles de la Ràpita (1989)

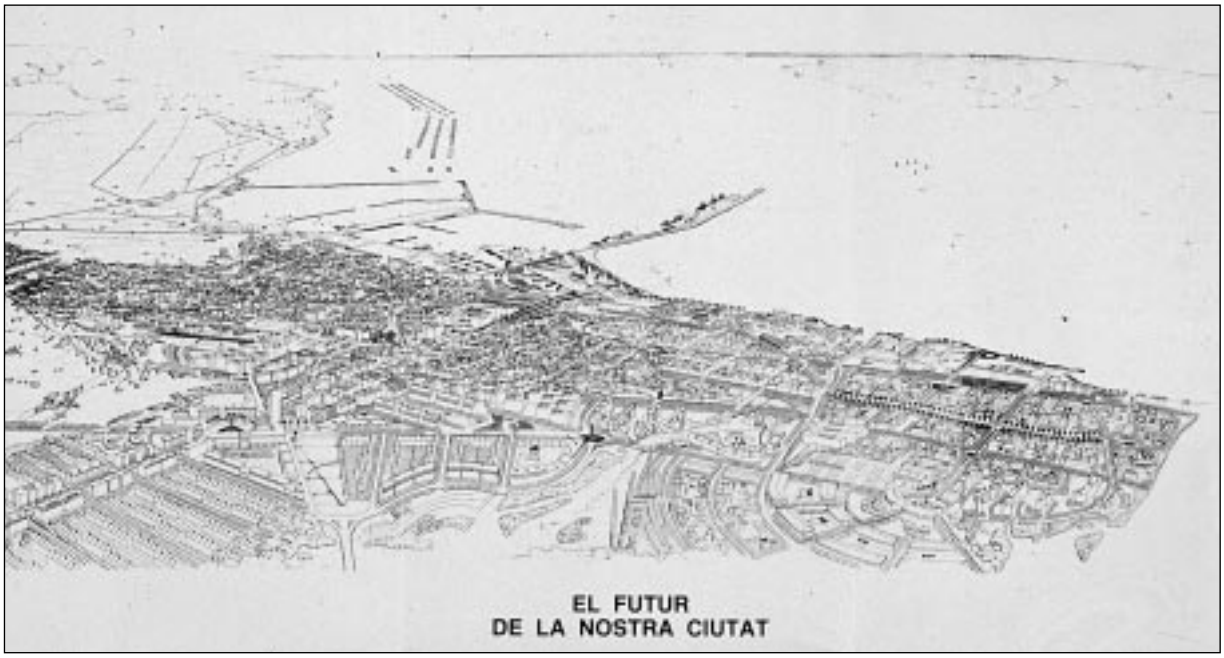

AF/JS: Creus que hi ha hagut una evolució en els plans municipals redactats al llarg del període? En quin sentit?

ER: Crec que en aquests anys de vigència dels ajuntaments democràtics s'ha procurat anar apropant els plans generals a les necessitats més reals de la ciutadania, amb una major transparència i participació pública, al mateix temps que s'ha establert una instrumentalització més eficaç en els procediments d'elaboració i gestió.

Cal dir tanmateix que la millora en la qualitat del planejament urbanístic ha esdevingut un dels principals fets diferenciadors d'aquest període enfront de les desafortunades dècades anteriors, durant les quals moltes ciutats esclataren a l'empara de l'eufòria iniciada els anys seixanta i van consumir gran part del seu territori amb creixements sense control. En redactar la revisió del Pla General de Tarragona ens vam trobar amb una realitat com la que he comentat. Vam acotar les previsions de creixement, reduint-lo considerablement, proposant alternatives que permetessin endreçar els erràtics desenvolupaments preexistents, establint criteris de continuïtat urbana emmarcats en un esquema vertebrador de la ciutat.

Penso que, com en el cas de Tarragona, la reducció de sòl urbanitzable que es va plantejar en molts dels plans generals de començaments dels vuitanta va ser possible gràcies als efectes derivats de la crisi del petroli de 1973. Altrament, el procés de la seva tramitació hauria trobat molts més entrebancs.

Crec, a més a més, que les bones maneres de l'urbanisme de la passada dècada, d'antuvi, han significat un llistó de qualitat i un referent obligat pels plans que s'han desenvolupat els anys noranta. La presentació i difusió cultural a tots els nivells del treball realitzat va encetar una reflexió sobre la seva bondat i les noves fórmules d'enfocar el planejament, en definitiva, tot dirigit a clarificar la nova ordenació de les ciutats i els municipis d'una societat en crisi de valors.

Amb la reeixida experiència contrastada dels vuitanta, i amb la maduresa adquirida, així com també pel fet de poder comptar amb el suport gairebé generalitzat de bases cartogràfiques informatitzades, s'han creuat amb més precisió les diferents dades que incideixen en el planejament i alhora s'han pogut formular les propostes amb una definició molt més rigorosa que la dels plans elaborats amb el sistema tradicional.

AF/JS: Quins tòpics considerats inicialment com a molt rellevants han deixat de ser-ho tant? Quins nous tòpics han aparegut o han crescut en importància?

ER: Una de les dèries del nou planejament democràtic els primers anys vuitanta fou la de dibuixar acuradament les propostes d'ordenació, en contraposició als anteriors plans de taques, els quals normalment portaven implícita una agosarada xarxa viària arterial i unes previsions de creixement absolutament desmesurades.

No ens ha d'estranyar que els ajuntaments democràtics es plantegessin amb urgència la revisió del seu planejament, es fixessin com a objectius prioritaris acotar els planejaments previstos i s'adeqüessin a un desenvolupament més proper a les necessitats reals dels seus pobles i ciutats.

Ens vam obsessionar a dibuixar-ho pràcticament tot: carrers, passeigs i avingudes, parcs i zones de lleure, dotacions i equipaments... intentant aplicar, en els nostres dibuixos, models culturals o referents paradigmàtics de la història de l'urbanisme. Fins i tot dibuixàvem la forma i la disposició de tots els edificis residencials, comercials o industrials, en un intent de donar una imatge més real del que podria ser la ciutat construïda d'acord amb aquell pla que estàvem elaborant, de vegades arribant-ho a presentar amb una maqueta, per facilitar-ne la lectura als ciutadans.

L'excessiva definició gràfica, però, ens ha demostrat molt sovint que és massa rígida amb el contingut del planejament. Per això, crec que cal establir unes pautes que permetin més flexibilitat en el desenvolupament derivat dels plans generals. Ara bé, sempre fixant com a vinculant tot allò que es considera clau

com a condicions d'ordenació necessàries que assegurin el manteniment dels trets determinants del model urbà prefigurat.

Una vegada adequades les potencialitats de creixement dels plans a unes dades més creïbles, es pot dir que el tòpic clau dels vuitanta de desclassificar sòl, ràpidament i a dojo, ja no és el comú denominador de les revisions dels noranta, les quals posen èmfasi, a vegades, en altres qüestions, com ara en noves estratègies o en els factors d'oportunitat.

Tanmateix vull remarcar que en aquests anys han variat notablement els tipus edificatoris i la mida de la parcel·lació clàssica, i han aparegut noves formes de creixement més complexes, sobretot en les àrees de nova centralitat o en els grans centres que porten cada vegada més implícita la barreja d'usos i activitats. Pel que fa a les zones residencials extensives, les unitats de promoció que demana el mercat immobiliari ja no són tant les parcel·les individualitzades per a habitatges aïllats, sinó que són unitats parcel·làries que permeten agrupar diferents habitatges i tipologies, mancomunant espais i serveis i fent així menys costosa la repercussió individual de cada habitatge i més sostenible el manteniment.

Tot això ha fet diferenciar indubtablement el contingut del nou planejament.

AF/JS: Quins creus que han estat els efectes principals del planejament urbanístic municipal a les ciutat catalanes? Quins aspectes han millorat gràcies al planejament?

ER: Voldria fer referència als trets significatius que segueixen:

El 1976 es va aprovar el text refós sobre el règim del sòl i l'ordenació urbana, que pràcticament coincidia amb la Llei del Sòl de 1956, però presentava una important novetat en el seu contingut: la cessió del 10% de l'aprofitament mitjà en el desenvolupament del sòl urbanitzable. Però el que també va transcendir va ser l'aprovació, l'any 1978, dels reglaments de planejament, disciplina i gestió urbanística. Amb els reglaments aprovats s'instrumentalitzà la manera com s'havia d'aplicar tot allò que es preveia en la llei. D'aquesta manera, el seu contingut ens hi obligava a tots. Podríem dir que la inexistència dels reglaments en la llei de 1956 i la manca de control democràtic va propiciar una inadequada i abusiva interpretació de la legislació fins al 1978.

L'altre fet diferencial i significatiu per a Catalunya fou el reial decret 1385/1978, de 23 de juny, en el qual es traspassaven a la Generalitat de Catalunya les competències de l'Administració de l'Estat en matèria urbanística, a partir del qual es passà a controlar el planejament des del nostre país i començà així una nova etapa de l'urbanisme. El Parlament català ha anat aprovant tot un seguit de decrets legislatius en matèria urbanística que han permès controlar i adequar, cada vegada més, el nostre ordenament urbanístic.

Els plans que s'han realitzat en aquests vint anys d'ajuntaments democràtics han permès, sobretot, la materialització d'importants infraestructures per als municipis, així com la dotació de sòl per a espais lliures i equipaments, i altres dotacions col·lectives. També han suposat rebaixar la densitat i la intensitat edificatòria en relació amb les previsions anteriors.

L'Administració, aprofitant el patrimoni de sòl que ha obtingut per a les cessions en el desenvolupament del planejament en aquests anys, ha practicat en els seus municipis una millor política de control del sòl, evitant l'especulació i afavorint mitjançant mecanismes de gestió del mateix sòl obtingut, promocions públiques encaminades generalment a acollir habitatge social. En termes generals, crec que s'ha aconseguit millorar la qualitat de vida dels ciutadans.

AF/JS: Quins tipus de projectes urbans o intervencions directes han propiciat, sobretot, els plans? Ha variat al llarg dels vint anys?

ER: Els tipus de projectes urbans o d'intervencions directes que han propiciat, sobretot, els plans gene-

rals municipals a Catalunya, són els de millora de l'espai públic i de la ciutat construïda, sempre a través del planejament derivat. S'han revitalitzat els centres històrics de moltes ciutats, mitjançant la rehabilitació d'habitatges i la millora de les seves condicions higièniques, com ara a Barcelona, Girona, Lleida, Tarragona, Reus i Sant Joan de les Abadesses.

La recuperació dels centres històrics ha estat, en moltes ocasions, catalitzada per la decisió institucional de situar-hi les seves dependències o edificis representatius. Això ha estat clau, per exemple, a Tarragona, en què el centre històric de la part alta fins fa poc ocupava una posició marginal respecte al funcionament de la ciutat. El pla especial que vam redactar pretenia fomentar la sensibilització envers aquest nucli, que coincideix pràcticament amb el recinte monumental més important de la colònia Tarraco, que ocupaven, fa gairebé 2000 anys, el circ romà, el fòrum provincial i la zona del culte. La presència de la seu del Col·legi d'Arquitectes, el rectorat i les facultats de la Universitat Rovira i Virgili, el Departament de Cultura de la Generalitat, i un seguit d'altres establiments institucionals o realitzacions, com ara les millores en l'espai públic que porten a terme conjuntament la Generalitat i l'Ajuntament de Tarragona, han ajudat a regenerar aquest barri. En conseqüència, indirectament ha estat la causa que la gent s'hagi animat a la rehabilitació dels habitatges antics per a fixar-hi la seva residència i s'hi hagin instal·lat noves activitats comercials, passant així de la indiferència o poca atenció anterior a ser un barri de moda i central d'una ciutat.

D'altra banda, s'han formulat projectes d'adequació a zona de vianants als mateixos centres històrics i altres àrees de les ciutats, reforçant a la vegada la seva centralitat amb la potenciació de l'activitat comercial.

També val a dir que els nous plans generals han propiciat la creació o el desenvolupament de noves àrees centrals lligades a una vialitat més moderna, establint conjunts que impulsen i agrupen les activitats comercials i terciàries. Voldria destacar operacions concretes com la de l'Eix Macià de Sabadell, que han canviat radicalment un context o han tesat les relacions d'una ciutat en unes altres components.

AF/JS: Quins plans municipals en concret, dintre dels que coneixes directament, podries citar com a més significatius del període?

ER: Considero que els plans generals municipals més significatius redactats dins d'aquest període a Catalunya són els següents: Vilafranca del Penedès, Mollet del Vallès, Sant Pere Pescador, Vidreres, Torroella de Montgrí, Tarragona, Begues, Sant Carles de la Ràpita, Banyoles, Lleida, Mataró i Sant Quirze del Vallès.

Voldria també fer esment de l'avenç dels 21 municipis del Camp de Tarragona redactat al començament dels anys vuitanta i que conté les bases per a la formulació possible d'un planejament urbanístic que havia de desenvolupar la segona àrea metropolitana de Catalunya. Dissortadament, per motius polítics no va tenir continuïtat, però ja veureu com algun dia necessàriament es tornarà a plantejar, ja que cada vegada es fa més palesa la interdependència i complementarietat entre els pobles i ciutats d'aquest territori.

Arquitecte (1973)

Exerceix professionalment en l'especialitat d'urbanisme des de 1974. El 1978 treballà a la Comissió Gestora de l'Àrea Metropolitana de Barcelona i a l'Institut Provincial d'Urbanisme de la Diputació de Barcelona. Des de 1979, és funcionari del Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya.

Delegat territorial de la Direcció General d'Urbanisme a Girona el 1982 i sots-director general d'Urbanisme el 1986, presideix les comissions d'urbanisme de Barcelona, Lleida, Girona i Tarragona, és membre de diversos consells directors a l'Administració pública catalana als departaments de Medi Ambient i Cultura, i també de la planificació territorial a l'Institut Català del Sòl i el Pla Metropolità de Barcelona.

És responsable de la formulació dels plans directors comarcals i de grans infraestructures de carreteres i ferrocarrils.

Des de 1996 és delegat del Govern de la Generalitat per al seguiment del conveni d'infraestructures i medi ambient del Delta del Llobregat. Des de 1997 és director general d'Actuacions Concertades, Arquitectura i Habitatge del Departament de Política Territorial i Obres Públiques.

És també col·laborador a la Fundació Narcís Monturiol com a director de seminaris des del 1992 i de la Universitat Politècnica de Catalunya com a professor en els màsters d'Urbanisme i Gestió Urbanística. Ha participat en nombrosos actes públics institucionals, ha dissertat sobre temes de planejament i ordenació del territori i és autor de publicacions i articles de la seva especialitat en diaris i revistes.

Directrius Delta del Llobregat (1984)

AF/JS: Creus que hi ha hagut una evolució en els plans municipals redactats al llarg del període? En quin sentit?

RR: A partir de 1979 i sobretot en la primera legislatura municipal es va treballar a l'entorn de la legitimació democràtica de l'urbanisme, el retorn del debat sobre la ciutat i la seva projecció de futur que inicien els representants de la ciutadania, substituint progressivament l'etapa d'enfrontament dels moviments veïnals amb el poder de la dictadura.

Aquesta fou la principal fita política que assoliren els grans plans municipals elaborats entre els anys 1979 i 1989, tot i que el contingut real de les propostes es va complementar amb aportacions de prou calat tècnic i sobretot de revisió dels conceptes d'edificabilitat i densitat, associats com és lògic a la recuperació dels dèficit històrics de dotacions i espais públics.

Aquest procés de recuperació va esgotar pràcticament dues legislatures municipals. Els seus fruits han estat prou evidents, ja que la pràctica totalitat dels municipis de més de dos mil habitants disposen de planejament urbanístic per conduir amb transparència el seu desenvolupament.

Aleshores comença una crisi en la planificació urbana de la qual crec que encara no hem sortit.

Veig al voltant dels anys noranta, que és quan comença l'etapa de revisió de plans, una segona generació de propostes, més conservadora, de correcció de rumb en la majoria dels casos, de perfeccionament en la gestió del sòl urbà subjecte a canvis en d'altres, però en conjunt es comprova una pèrdua d'ambició i empenta per assolir nous objectius.

En aquesta dinàmica de revisions viscuda els darrers set o vuit anys pot influir d'una manera important l'encongiment que ha patit el territori de Catalunya, però sobretot el del territori metropolità de Barcelona, que ha generat interdependències creixents i lligams funcionals molt difícils d'interpretar i dirigir des de l'àmbit municipal.

AF/JS: Quins tòpics considerats inicialment com a molt rellevants han deixat de ser-ho tant? Quins nous tòpics han aparegut o han crescut en importància?

RR: Podríem parlar de dos capítols ben diferenciats. Un primer capítol és el de la recuperació de dèficit anteriors, que tenen a veure amb la qualitat de vida: tot això es concreta a les operacions de reforma urbana (qualitat dels sectors urbans, equipaments i espais lliures, ordenances d'edificació). Un segon capítol fóra el que fa referència al creixement, a la realització de nova ciutat: aquesta ha estat una batalla bastant desigual. Així com la primera s'ha liquidat amb un gran èxit municipal, aquí l'acció es va quedar una mica curta perquè veníem d'una etapa «desarrollista» i tot el que fos nou creixement era considerat negativament, tant pels polítics com pels tècnics.

Com a conseqüència a la «por» al creixement no es van plantejar grans estratègies al territori i es va generar un model de creixement de poca densitat (15-30 habitatges per hectàrea era una densitat freqüent, però cap municipi no va formalitzar respostes per absorbir un creixement d'eixample important). Fins vint anys més tard no ens hem adonat de la importància d'aquesta qüestió.

Un tercer capítol fóra el del sòl no urbanitzable i grans infraestructures: però aquesta no era la missió dels plans municipals. Tot i la manca de plantejaments globals, aquests assumptes han estat bastant ben resolts fins ara. Per exemple, s'ha consolidat una certa cultura, que accepta que a les carreteres és millor no edificar i al camp obert tampoc. Tot això ha anat arrelant, sense haver-ho plantejat massa. Hi ha un model (no escrit) de conreu, una convicció que «el territori no està en venda», etc. Això no és així, per exemple, a Itàlia i altres països. Tot i la ambigüitat de la legislació, els resultats han estat raonablement bons.

A partir dels anys noranta entrem en una certa crisi, en començar alguns tècnics a parlar de la desaparició del model urbà, posant davant de tot el projecte, la intervenció concreta, etc., la qual cosa crea un cert desconcert (es tracta d'un discurs per a iniciats, però poc comprensible per als responsa-

bles locals, que no poden captar el missatge en primera lectura). L'experiència de Madrid, el 1989, que posa l'accent en la idea de «ciutat acabada», de tancar la ciutat, deixant la ciutat sense futur, és també significativa d'aquest moment.

La crisi del planejament es basa en el fet que ja les poblacions han recuperat els dèficit i no hi ha hagut un discurs renovador. La idea d'oportunitat en els projectes s'obre camí.

Els nous plans són només, moltes vegades, revisions dels anteriors. Podem citar els de Sabadell, Santa Perpètua, Mataró, Manresa, Lleida. Afinen més els instruments, però introdueixen poques innovacions. Es troba a faltar un canvi d'escala.

AF/JS: Quins creus que han estat els efectes principals del planejament urbanístic municipal a les ciutats catalanes? Quins aspectes han millorat gràcies al planejament?

RR: Moltes ciutats han tingut desenvolupaments forts els darrers anys. El cas de la ciutat de Girona és, en aquest sentit, el més significatiu perquè ha aconseguit captar una part important d'aquest creixement, sobretot a partir de la reforma, relativament recent, de les infraestructures viàries. Altres casos on aquest creixement es va situar a la rodalia són els de les àrees urbanes de Manresa i de Mataró, si bé en aquest darrer cas es va arribar a temps, parcialment, de recuperar-ne una part per a la pròpia ciutat. Altres ciutats que han mantingut un creixement equilibrat, generalment ben administrat, són, per exemple, Olot i Reus, i també Lleida.

AF/JS: Quin tipus de projectes urbans directes han propiciat, sobretot, els plans? Ha variat al llarg dels vint anys?

RR: El debat ha estat centrat en les resistències de l'opinió pública per acceptar nous creixements; aquest és un tema fonamental a vigilar molt de prop. Els plans municipals només en alguns pocs casos han afavorit aquests creixements en bones condicions urbanístiques. Temes com ara la densitat dels nous eixamples, les normes urbanístiques i ordenances d'edificació, els estàndards d'urbanització i de dotació, el règim de cessions de sòl, l'atapeïment dels edificis industrials en certes àrees, em semblen fonamentals.

Com a tòpic emergent, em sembla important no deixar-nos enganyar per la batalla de la preservació, ja que, en la meva opinió, es tracta únicament d'un debat mediàtic i, per tant, el problema és qui pot guanyar aquesta batalla mediàtica. Crec que hi ha la tendència, per exemple, a fixar-se en un sector determinat, de no més de trenta o quaranta hectàrees de superfície i, en canvi, simultàniament cauen finques senceres enormes, amb una repercussió territorial molt més rellevant, enmig de la indiferència general. Cal estar molt atents a aquest tipus de processos i no caure en la habitual demagògia entorn d'aquestes qüestions.

AF/JS: Quins plans municipals en concret, dintre dels que coneixes directament, podries citar com a més significatius del període?

RR: Jo citaria ciutats com Olot, que és un model d'equilibri, i que ha anat desenvolupant el seu planejament sense massa soroll. També podríem citar els casos de Lleida, com a model de col·laboració entre l'Ajuntament i els promotors; Reus, com a ciutat ben administrada, amb un creixement espectacular, però sense canvi d'escala; potser Mollet, que sí ha canviat d'escala, com també segurament ho han fet, o ho intenten, Roses o Granollers. En el cas de Girona, el desenvolupament dels darrers sis o set anys ha estat molt fort, amb un paper fonamental de l'Institut Català del Sòl. Amposta, sense quasi pressió urbanística en el moment de gestionar un gran eixample, ha normalitzat el mercat immobiliari.

Arquitecte (1977)

Participa en la redacció dels plans generals d'ordenació de Sant Joan de les Abadesses, Anglès i Manlleu, i de les Normes Subsidiàries de Cassà de la Selva i Vallfogona del Ripollès. És delegat d'Urbanisme de l'Ajuntament de Girona des de 1993.

El pla de Sant Joan de les Abadesses té la voluntat enciclopèdica dels plans dels anys vuitanta. Dels estudis realitzats i el coneixement de la vila, acompanyats d'una bona sintonia amb l'equip de govern, en va resultar un pla precís, amb propostes modestes. Fou un dels premis nacionals d'urbanisme el 1987.

Les Normes Subsidiàries de Cassà de la Selva es van redactar a partir d'uns estudis previs fets per un altre equip. La proposta consistia en el recosit de la diversitat de teixits i urbanitzacions autònomes, a través de la definició d'una xarxa viària, utilitzant petites actuacions de sargit, situant les àrees de creixement sobre aquests eixos. Les Normes són vigents, però són al límit d'omplir al màxim les seves potencialitats. La propera construcció de la variant i la centralitat territorial adquirida amb l'eix transversal faran accelerar la seva revisió.

El Pla d'Anglès és conseqüència de la suspensió de l'anterior per sentència del Tribunal Suprem. El pla es redacta de bell nou. Tot i la intenció globalitzadora, es limita a determinar les àrees de creixement, proposar algunes reformes interiors i oferir alternatives de localització industrial.

Les Normes Subsidiàries de Vallfogona del Ripollès, redactades amb l'equip Fuses-Viader, protegeixen el nucli rural existent i determinen les condicions de les noves construccions. Les Normes potencien els usos que sustenten l'economia local, i introdueixen de nous que aportin expectatives relacionades amb el turisme, garantint la salvaguarda del paisatge i del patrimoni construït.

El Pla General de Manlleu vigent va complir quinze anys el 1997. Durant aquest període s'han complert o són en execució bona part de les seves previsions. El pla situa la ciutat en relació amb les noves infraestructures viàries territorials. Desenvolupa els creixements sobre els eixos ja traçats pel pla anterior. Passa el Ter cap al sud i protegeix el riu i el seu entorn paisatgístic i ecològic. Es referma la ciutat com a vila compacta, i se situa en una posició d'aprofitar les sinergies amb Vic.

Pla General de Sant Joan de les Abadesses (1986)

AF/JS: Creus que hi ha hagut una evolució en els plans municipals redactats al llarg del període? En quin sentit?

PS: El nou urbanisme municipal que es produeix a la dècada dels vuitanta prové sobretot de la reflexió que s'havia produït a l'Escola d'Arquitectura de Barcelona al llarg dels anys anteriors. Ara bé, en la meva opinió, el posterior contrast amb la realitat urbana, les diverses servituds existents i la mateixa naturalesa dels canvis urbans produïts des d'aleshores, tot i que no representen un veritable trencament, han arribat a desvirtuar notablement allò que d'innovador tenien aquells nous plans municipals.

Posteriorment, els plans han tingut un retraïment cap a la gestió urbanística. Els plans redactats els anys vuitanta han estat objecte d'una multitud de modificacions concretes, que són conseqüència en alguns casos d'un canvi d'escala dels problemes urbans i, en d'altres, del pragmatisme inherent a la gestió urbanística municipal, on han anat intervenint diversos agents urbanístics.

La diferència amb la primera voluntat municipalista dels plans és que l'Administració projectava la imatge de ciutat que volia per al futur. I això va provocar tensions que s'apaivagaren fent marxa enrera en alguns plantejaments.

El problema és que després d'aquesta primera acció planificadora, els plans no s'hagin anat ajustant; difícilment algú s'arrisca a moure el que és objecte de consens. També s'ha de dir que la consolidació legal del primer moment ho impedeix.

Jo diria que el planejament s'ha desmitificat i que això té un costat bo, en el sentit que ja cap alcalde creu que el pla li resoldrà els problemes urbanístics de la seva ciutat, però en canvi massa sovint s'utilitza l'acció planificadora deixant en segon terme els interessos generals.

La situació d'estancament, més que d'evolució, i per tant de falta d'idees en què es troba actualment l'urbanisme municipal té a veure amb l'absència de debat i la reculada o, millor, l'abandó de la pràctica urbanística de molts professionals que s'han decantat per projectar i construir la ciutat des d'una pràctica menys abstracta que la de la planificació genèrica.

AF/JS: Quins tòpics considerats inicialment com a molt rellevants han deixat de ser-ho tant? Quins nous tòpics han aparegut o han crescut en importància?

PS: Crec que els plans generals de la primera època volien ser el projecte de la ciutat acabada. La preocupació per la forma urbana era molt rellevant, tot i que aquesta preocupació, que en el plànol de la ciutat és evident que tenia una traducció normativa, es tradueix molt sovint en una mescla de la definició zonal i de la definició tipològica de cada fragment. És a dir, l'intent de substituir la preeminència del zoning i els estàndards per la localització i formalització s'ha perdut a mig camí.

Les anàlisis tipològiques han generat una major concreció normativa de la ciutat construïda, però no han avançat noves tipologies per formalitzar la nova ciutat. No hem passat de les cases adossades com a forma recurrent per expressar les noves formes de creixement (ravals, en filera, cases agrupades, etc.). Aquesta tipologia, ben acollida pel mercat immobiliari en moments de canvi, per la baixa inversió que suposa, ha substituït la casa aïllada i s'ha generalitzat com a model.

Abordar de nou la reflexió sobre el projecte de ciutat és una tasca que comporta risc si no estan ben clars els objectius i no s'expliciten al primer moment. Per tant, hom prefereix, a diferència del 1979, quan calia el debat públic i obert, revisar les solucions que el temps ha tornat obsoletes, acotar les transformacions dels sectors de ciutat no previstos, incentivar els processos encallats, intervenir sobre les metàstasis urbanes, i això des dels plans d'escala intermèdia, que són els que omplen de contingut les propostes més genèriques del planejament i són els documents que també serveixen per convenir el repartiment de les plus-vàlues i els beneficis col·lectius entre l'Administració i els agents immobiliaris.

Aquests documents permeten major concreció i estimulen l'actuació urbanística lligada al procés de construcció de la ciutat. La iniciativa pública en l'endegament i la gestió dels processos determina al final la bondat i qualitat de les operacions i, per tant, és a través de la suma d'intervencions que es configura el model de ciutat. Aquesta pràctica de menor risc potser obvia la discussió general, però construeix el model.

També és veritat que ara tots els administradors públics tenen major experiència, més bagatge intel·lectual i una màquina administrativa més preparada.

El debat sobre la ciutat s'ha fet a través dels «plans de ciutat», que han actuat com a fòrum on la societat civil i/o el govern municipal han formulat les seves propostes, que s'han canalitzat sectorialment a diferents instruments d'intervenció, del que l'urbanisme n'és un més.

AF/JS: Quins creus que han estat els efectes principals del planejament urbanístic municipal a les ciutats catalanes? Quins aspectes han millorat gràcies al planejament?

PS: Crec que els efectes principals o més remarcables del planejament urbanístic aprovat durant el període que comentem han estat, d'una banda, l'efectivitat de les reserves de sòl per a espais públics, zones verdes i equipaments, així com en general la protecció del sòl no urbanitzable, l'augment dels estàndards qualitatius i el sentit de permanència de les determinacions dels plans. Sovint el planejament urbanístic ha esdevingut la «constitució municipal».

Aquí hi ha una contribució decisiva en el control que fan les comissions d'urbanisme de la Generalitat de Catalunya.

Els plans han aconseguit introduir la idea de procés en la construcció de la ciutat, així com acotar els límits del creixement. Per a una gran part del territori català, el planejament significa la necessitat de regulació urbanística per conduir la transformació dels nuclis rurals, tensos per l'incipient economia turística.

Al litoral, el planejament municipal ha estat insuficient i ha faltat en un moment clau una aposta clara per aturar el creixement d'alguns municipis i preservar els espais essencials del paisatge.

El planejament ha generalitzat les polítiques de protecció del patrimoni històric de les ciutats i viles i la requalificació de l'espai públic, i ha modernitzat el sistema viari, planificant el seu completament, les connexions centre-perifèria, definint les jerarquies i conferint atribut de xarxa al conjunt del viari.

El planejament ha arribat a constituir una garantia permanent dels drets i deures dels propietaris de sòl i altres agents implicats en els processos urbanístics. Sobretot, els plans han aconseguit reconduir els creixements urbans, com també han disminuït les densitats d'edificació i han aportat propostes d'intervenció per a la millora de les àrees urbanes i del territori.

AF/JS: Quin tipus de projectes urbans directes han propiciat, sobretot, els plans? Ha variat al llarg dels vint anys?

PS: La majoria dels plans redactats i aprovats en el període han propiciat les reformes urbanes, molt especialment la intervenció sobre els centres històrics, i han permès, a més, realitzar una política de sòl, de promoció de l'habitatge i de reequilibri urbà.

Han fet forat, de tal forma que fins i tot els petits municipis fan polítiques actives i utilitzen els plans d'urbanisme com a instrument de gestió municipal, i no solament com a instruments de regulació de l'activitat privada.

Els plans han explicat clarament on és l'interès públic de la ciutat i han delimitat els àmbits d'actuació del que és públic i el que és privat. Aquesta clarificació ha permès de donar prioritat a l'actuació sobre

l'espai lliure, que és el que més projectes ha generat. L'evolució en el tractament d'aquests espais podria també ser motiu d'una reflexió col·lectiva.

El sistema viari, en les propostes de noves relacions i en el redimensionat dels seus elements ha propiciat una recerca constant, a través del projecte, d'atributs que atorguin identitat pròpia a tots els elements del sistema mitjançant la secció, els materials i el mobiliari. Al carrer, la rambla, el passeig, el bulevard, el saló... de cada entitat urbana hi ha hagut un procés d'experimentació.

Els canvis d'usos de sòls en posicions centrals s'han produït amb plans que han assajat el pro-jecte urbà com compendi dels espais públics i privats.

Al llarg dels anys el bagatge és més sòlid.

AF / JS: Quins plans municipals en concret, dintre dels que coneixes directament, podries citar com a més significatius del període?

PS: Els articles i debats apareguts a la revista *UR (Urbanisme-Revista)* van influir molt sobre els plans de la primera generació. Els plans municipals catalans publicats en aquesta revista corresponen al primer període: Manlleu, Mollet del Vallès, Figueres, Vilafranca del Penedès, Sant Sadurní d'Anoia, Sant Feliu de Guíxols i Torroella de Montgrí. Posteriorment, crec que val la pena citar alguns plans fets des de la pròpia gestió municipal, com és el cas de la ciutat de Salt o Sabadell, o aquells, com el de Girona, que, establint un marc general clar i racional, han permès un desenvolupament fluit de la nova ciutat i sense perdre mai el sentit de la història urbana al barri vell.

Arquitecte (1963)

És catedràtic d'Urbanística a l'Escola d'Arquitectura de Barcelona des de l'any 1968 i director del Laboratori d'Urbanisme de Barcelona des de 1969, on ha realitzat treballs sobre Cerdà, els eixamples catalans, les coreas, les infraestructures, les ordenances i la història urbana de Barcelona. Fou també fundador i president de la Societat Catalana d'Ordenació del Territori entre els anys 1973 i 1976.

En la segona meitat dels anys seixanta fou membre de l'Equip Base del Pla Director de l'Àrea Metropolitana de Barcelona (1965-1966) i coordinador de l'equip redactor del Pla General Metropolità de Barcelona (1966-1967).

L'any 1969 redactà el Pla Especial Camí Fondo a Santa Coloma de Gramenet i el 1970, el Pla Parcial del Sector Les Fonts a Olot. Més tard, l'any 1979, va dirigir la redacció del Pla General de Manlleu.

Ja a la dècada dels vuitanta va redactar el Pla General de Banyoles (1981) i també el Pla General de Porqueres-Cornellà de Terri (1981). El 1983, redactà les Normes Subsidiàries d'Agramunt i el Pla Especial de Reforma Interior de la Barceloneta, a Barcelona, que rebé un dels premis nacionals d'urbanisme d'aquell any. El 1985, va redactar el Pla Especial Batllòria-Montigalà, a Badalona. L'any següent redactà el Pla Especial de l'Illa Diagonal i realitzà un estudi urbanístic del centre urbà de Terrassa.

El 1968 va guanyar el primer premi al concurs del Contraplà de la Ribera, a Barcelona. Entre 1981 i 1986 realitzà el projecte d'urbanització del passeig de Colom i del Moll de la Fusta, també a Barcelona. El 1989 va guanyar el primer premi al concurs del Port Urbà de Badalona.

Entre els estudis urbanístics a Catalunya destaquen el realitzat per al Congrés de Cultura Catalana, *La identitat del territori: les comarques* (1973); el treball *Els carrilets de Girona* (1974); l'article *De Baldrich a Cantallops: entre massa i massa poc*. També va ser fundador i redactor de la revista *Arquitecturas Bis* i editor de les col·leccions *Materiales de la Ciudad* i *Ciència Urbanística* (Gustavo Gili, Barcelona), i és creador i productor de *Urbatas*.

Projecte del port urbà de Badalona (1989)

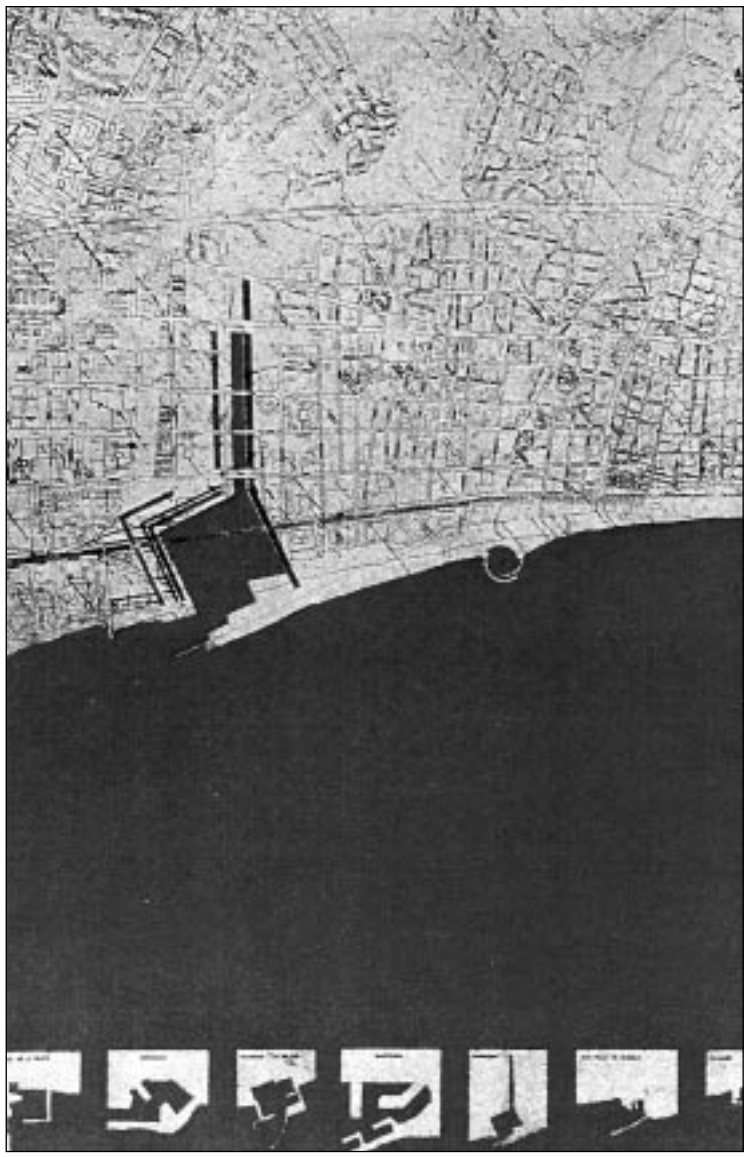

AF/JS: Creus que hi ha hagut una evolució en els plans municipals redactats al llarg del període? En quin sentit?

MS-M: Podríem dir que la primera etapa, la dels plans dibuixats, ha estat ja molt explicada. Després s'han anat refermant, al meu entendre, dues tendències. D'una banda, una tendència a convertir els plans en catàlegs de projectes, o plataformes prèvies de projectes, sobre un fons amb algunes idees generals sobre la ciutat. És probablement una influència de l'experiència de Barcelona i del debat sobre els «projectes urbans» (terme molt utilitzat darrerament, però sovint en forma molt imprecisa). Abans hi havia les «unitats d'actuació» o els «polígons d'actuació» i ara els projectes urbans. D'una altra banda, trobem un segon grup de plans que presenten una més gran atenció al que podríem denominar la «màquina de gerenciar», és a dir, la gestió urbana.

Com a conseqüència de la il·lusió que han creat els plans-catàleg de projectes, ha perdut força, els darrers anys, la capacitat que un pla pugui aportar unes idees principals sobre una ciutat (o, en altres termes, que la ciutat sigui objecte d'idees). Els plans «gestors» també tenen molt a veure amb això perquè tendeixen a sobrevalorar molt més el dia a dia, la qual cosa no és pas la feina de pensar la ciutat.

AF/JS: Quins tòpics considerats inicialment com a molt rellevants han deixat de ser-ho tant? Quins nous tòpics han aparegut o han crescut en importància?

MS-M: La primera fornada de plans s'autojustificava per l'existència d'uns dèficit urbanístics molt amplis. Els tòpics foren la superació dels dèficit en zones verdes i urbanització, el control de les densitats, l'eliminació de l'especulació sobre el sòl. Els principis teòrics en què recolzaven els plans també eren clars: eren principis higienistes, de redistribució social, d'eficiència econòmica, d'optimització de la mobilitat.

En canvi, ara ja no se sap massa perquè es planifica, quins són els objectius socials, econòmics, urbans, intrínsecs al planejament. Molts plans no estan pensats massa per servir, sinó per subsistir. Què és una bona ciutat? Abans era la que separava habitatge i indústria (principi higienista), la que eliminava dèficit a les perifèries (principi de redistribució social), la que evitava el creixement caòtic, etc.

Un tòpic més recent és el de la competència entre municipis. L'objectiu seria ara, aleshores, fer la ciutat més atractiva, no quedar-se fora de joc. Ja no es tracta, així doncs, de cobrir necessitats pendents o de dotar de serveis la ciutat, sinó de refermar-la com a tal en el concert de les ciutats d'una determinada regió o territori. La multiplicació de plans estratègics en tota la gamma de ciutats i poblacions, també dins Catalunya, demostra la importància que es dóna a l'objectiu de situar-se en el «mercat» de ciutats.

D'altra banda, els plans han d'entrar cada vegada més en els entramats administratius, en les normes legals, i van deixant les components cultural, projectual, estètica, de justícia social, etc., que els caracteritzava. Podríem arribar a dir, fins i tot, que els plans ja no decideixen els temes importants en una ciutat. O, dit d'una altra manera, que els plans van quedant més per regular les llicències, per resoldre els assumptes tècnico-administratius de l'urbanisme, per legalitzar els acords.

A la resta d'Europa (potser amb l'excepció dels Països Baixos) això ja és així des de fa temps. Aquí no tant encara, perquè tenim una gran tradició de plans d'urbanisme que són vehicle d'opcions importants per a les ciutats; el moment del pla ha estat fins fa poc un moment estel·lar, en què s'escollia el model de ciutat. Ara està perdent aquest paper, i tampoc no en troba un altre de nou. Podríem dir que, ara que tenim les competències i els instruments, hem perdut els objectius.

Però això no ho dic solament en sentit negatiu, perquè no vol dir que l'instrument «pla general» no sigui susceptible d'evolució. Una evolució potser necessària, per fer-lo més útil i més eficient. Tot i que, ara per ara, no sembla que hi hagi una voluntat d'innovar. El cert és que els límits entre el que és el pla i el que és la «gerència» de l'activitat urbanística es difonen i els

plans perden autoritat i no produeixen aportacions innovadores.

Però una cosa és el planejament i una altra l'urbanisme, que és quelcom molt més ampli. No ho confonguem. No tota la ciutat es fa des del planejament. Més encara, les grans decisions sobre les ciutats es prenen cada vegada més al marge del planejament.

AF/JS: Quins creus que han estat els efectes principals del planejament urbanístic municipal a les ciutat catalanes? Quins aspectes han millorat gràcies al planejament?

MS-M: Hem de parlar globalment d'un triomf pírric del planejament. L'activitat planificadora s'ha imposat: ara hi ha més disciplina urbanística, comparat amb abans; tothom sap que hi ha unes ordenances, unes formes de fer; abans o no hi eren o passaven inadvertides. Es pot parlar, així doncs, d'un triomf de l'Administració urbanística, des de la Generalitat fins al darrer regidor municipal. Altra cosa és si la direcció d'aquest aparell burocràtic és o no equivocada, tota vegada que els grans processos que posen en risc el territori (turisme, paisatge, perifèries urbanes, buidats d'àrees centrals) no han estat gaire influïts positivament pels plans municipals de què parlem. El balanç és negatiu per al territori en el seu conjunt. L'absència d'objectius territorials em sembla clara.

Podem dir doncs, vista l'evolució del territori, al meu entendre negativa en termes globals, que l'acció del planejament municipal ha estat positiva per als nuclis urbans i les ciutats catalanes només en termes de progrés tècnico-jurídico-administratiu, el que és bastant decebedor.

D'altra banda, l'aclaparador pragmatisme que ha dominat les idees urbanes oficials aquests darrers vint anys («reconstrucció» de Barcelona a l'Ajuntament, parcel·lacions a l'Institut Català del Sòl de la Generalitat, esterilitat ideològica a l'Àrea Metropolitana) ha reduït moltíssim el debat intel·lectual i cultural sobre l'urbanisme, conduint-lo més aviat cap a la pura valoració com actualitat periodística.

Potser hauríem d'aprendre més del que s'està buscant a França, per unificar l'acció sobre la ciutat com un afer del Ministeri de Cultura, arrencant les infraestructures, l'habitatge i l'urbanisme dels àmbits purament tècnics (obres públiques, equipament, Administració local).

AF/JS: Quins tipus de projectes urbans o intervencions directes han propiciat, sobretot, els plans? Ha variat al llarg dels vint anys?

MS-M: Un possible balanç dels vint anys permet afirmar que s'han superat molts dels dèficit urbanístics, que s'ha regulat l'especulació. Això, a Barcelona, ho va fer sobretot el Pla General Metropolità (PGM). Madrid no ho va poder fer en el seu moment, i s'ha anat perdent en un difícil procés de revisions i contrarevisions que no porten enlloc. L'experiència de la ciutat de Barcelona és segurament molt singular perquè va tenir el Pla General Metropolità, a partir del qual, amb la situació ja controlada, ha estat possible tot el que ha vingut després. Altres ciutats catalanes han tingut processos homotètics (per exemple, Lleida, Sabadell o Mataró) al de Barcelona, i han seguit camins paral·lels.

Però aquest canvi de la situació urbanística ha propiciat també, al seu torn, un desplaçament de les tensions especulatives des de les ciutats cap a altres sectors com el turisme (és a dir, per tant i en definitiva, cap al territori).

Temes com el canvi infraestructural d'aquests últims anys (autopistes, carreteres, accessos) no han estat massa aprofitats pel planejament urbanístic. No és que cregui que el plans hagin de ser plans d'infraestructures, però sí crec que podien haver-les jugat més, aprofitant tot el seu potencial de transformació territorial. Per contra, les decisions sobre la posició territorial i les característiques de les infraestructures són malauradament cada vegada més autònomes.

El mateix passa amb les grans peces d'equipament territorial, com els grans centres esportius, comercials o culturals. No és l'únic tema important, però

un gran centre comercial, per exemple, és una peça que té un gran impacte més enllà del seu terme, és tan influent com un nus de carreteres. Però, igual que amb les infraestructures, les decisions sobre aquests elements tendeixen a ser, en una economia de mercat, massa autònomes.

Tornant al cas de la ciutat de Barcelona, crec que també s'ha passat de «planificar i tenir objectius» a «administrar i gestionar». L'esmicolament de les decisions de ciutat a través de múltiples centres (districtes, gerències), la dramàtica desorientació davant d'alguns grans projectes recents a la ciutat (Diagonal Mar, Maquinista, Port Vell, etc.) ha establert un estel de presa de decisions urbanes fonamentals amb gran autonomia, un model que no fóra bo copiar de nou en altres ciutats menors.

AF/JS: Quins plans municipals en concret, dintre dels que coneixes directament, podries citar com a més significatius del període?

MS-M: Parlant dels límits entre el contingut del pla i el paper de les «gerències», els plans per a Lleida, especialment, però també els de Sabadell o Mataró són significatius de la nova tendència, en què els promotors i la gestió tenen un gran pes. En un altre ordre de coses, crec que la renovació urbana del centre de Mollet ha estat molt bona, canviant totalment una ciutat abans sense imatge de la perifèria metropolitana. Però segurament el canvi no ha passat tan sols pel planejament urbanístic (també), sinó sobretot per la decisió política, per la gestió i per molt bons projectes urbans.

En un altre sentit, cal dir que aquesta enorme quantitat de plans municipals redactats en municipis petits no té massa sentit. Cobrir el mapa català de plans no és fer planejament: és fer regulació, gestió, tota una altra cosa, que podria trobar millors instruments. No té sentit perquè els objectius urbanístics no es poden trobar en un municipi petit; precisen d'àmbits més adequats, com els comarcals o supramunicipals. Aquí sí podríem trobar objectius territorials, idees d'organització urbana i territorial. Cal, penso, fer plans per àrees d'una dimensió mínima, de tal forma que sigui possible anar una mica més enllà de la gestió, perquè tampoc no és possible tenir objectius sempre i en qualsevol lloc.

Arquitecte (1981)

Com a membre del Servei Territorial de Girona de la Direcció General d'Ordenació del Territori i Urbanisme de la Generalitat de Catalunya, ha participat en l'elaboració de l'*Atlas Urbanístic de la Costa Brava*, document que sintetitza el resultat de les revisions de 22 plans municipals del litoral gironí. També ha participat en la coordinació dels mapes de planejament urbanístic i usos del sòl dels sistemes urbans de Girona, Figueres, Olot i Banyoles. Així mateix, ha format part dels estudis *El sistema urbà de Figueres. Un assaig de creixement* i *El creixement residencial del sistema urbà Banyoles-Porqueres*.

Ha col·laborat en la redacció de plans municipals o Normes Subsidiàries als municipis de Pontós, Cantallops, Biure, Cistella i Boadella, a l'Alt Empordà; de Sant Feliu de Pallerols a la Garrotxa; la revisió dels nuclis medievals de Fonteta, Vullpellac, Peratallada, Canapost, Corçà, Casavells, Mata-judaica i Ullastret del Pla General de La Bisbal, i en les Normes Subsidiàries de Torrent, al Baix Empordà.

Actualment participa en la redacció de les Normes Subsidiàries dels municipis de Sant Martí Sacalm, Sant Andreu Salou i Sant Miquel de Campmajor, així com en altres figures de planejament derivat, relacionades amb grans infraestructures (com en els plans especials de l'establiment de la xarxa de TGV a les comarques de Girona, o de la ronda urbana sud de la Bisbal), polígons industrials (a Lloret de Mar, Vall-llobrega, Figueres, Banyoles i altres), nous creixements residencials (a Lloret de Mar, la Bisbal, Banyoles i Palafrugell) i operacions de reforma interior (a Figueres, Maçanes i Vullpellac), moltes desenvolupades a través dels respectius ajuntaments o de l'Institut Català del Sòl.

Creixement urbà a Banyoles-Porqueres (1998)

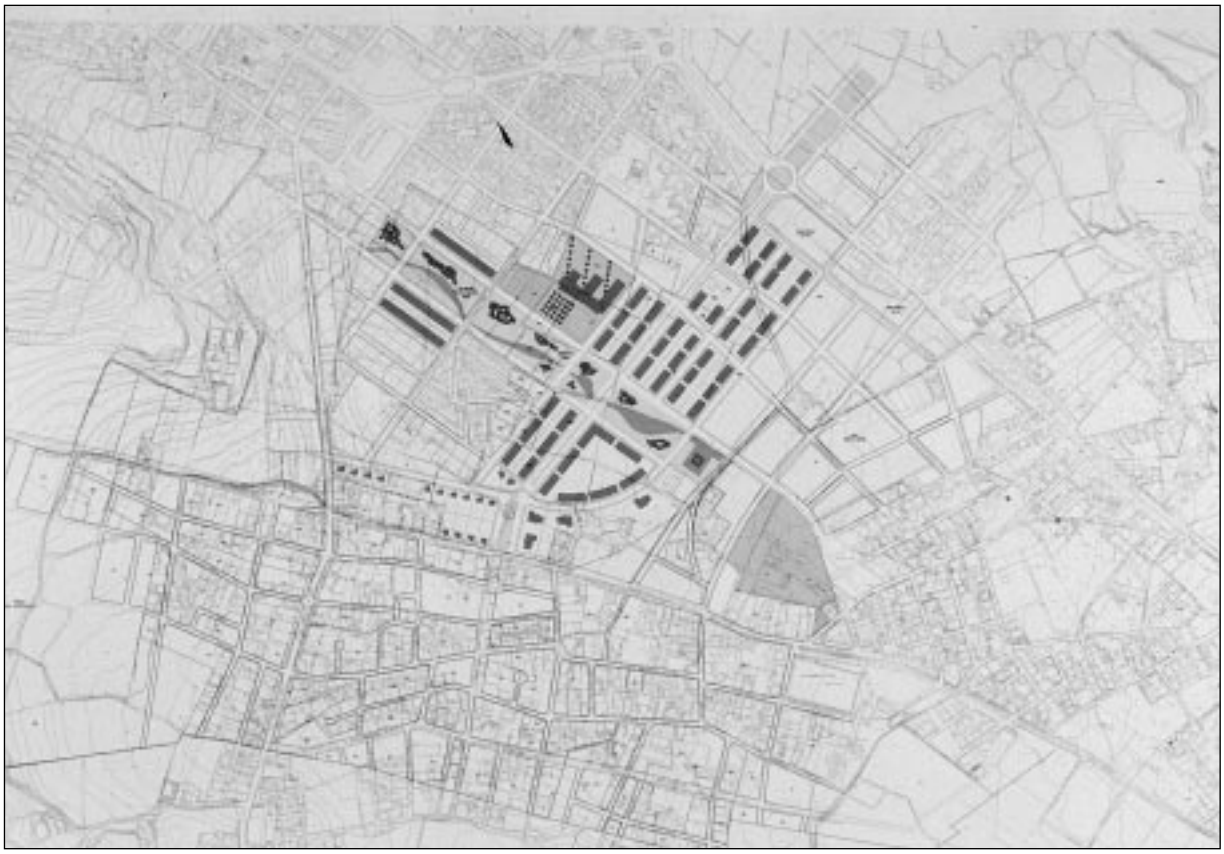

AF/JS: Creus que hi ha hagut una evolució en els plans municipals redactats al llarg del període? En quin sentit?

JT: En primer lloc voldria dir que la meva experiència urbanística se centra bàsicament a les comarques de Girona, amb una dinàmica diferent a la de la regió central o les terres de ponent, motiu pel qual el que diré cal referir-ho a aquest àmbit territorial.

En la meva opinió, dins el període estudiat i en referència als plans municipals tramitats a la demarcació de Girona, crec que es poden distingir tres etapes, compassades amb l'evolució social experimentada.

Els plans que anomenaria de la «primera fornada», corresponents als primers ajuntaments democràtics, sovint progressistes com a fruit del canvi polític experimentat al país, tenien com a objectiu prioritari la retallada d'expectatives urbanístiques generades davant l'època del desarrollismo, és a dir, la desclassificació sistemàtica de sòl no adequat i la lluita contra l'especulació. Això va comportar la desclassificació directa de molts sectors de planejament parcial, o bé la reducció del seu àmbit, així com la rebaixada generalitzada d'alçades edificables, tant a les ciutats com als municipis turístics de la costa.

Ara bé, amb aquesta fal·lera per desclassificar, alguns plans van assajar mecanismes d'agrupació i concentració d'edificabilitat per alliberar grans extensions de sòl urbanitzable en ciutat-jardí en sectors amb el pla parcial vigent, que amb la perspectiva que dóna el temps transcorregut, crec que han ocasionat resultats pitjors que el mal que volien evitar. En primer lloc, perquè la pròpia dinàmica econòmica del moment feia inviable el seu desenvolupament i el finançament de la seva urbanització, i amb la posterior aplicació dels nous mecanismes legals s'haurien acabat desclassificant sense problemes. En segon lloc, perquè l'impacte real de les agrupacions de l'edificació no ha estat paisatgísticament sostenible, i en canvi, un desenvolupament en ciutat-jardí extensiu sí que ho hauria estat. Voldria posar com a exemples clars del que acabo d'explicar les agrupacions de Cala Pola-Giverola, a Tossa de Mar, i el sector les Bateries a Sant Feliu de Guíxols.

La segona conseqüència d'aquesta lluita contra l'especulació va ser la fixació de l'objectiu de reducció sistemàtica d'alçades de les edificacions. Els blocs de més de dotze plantes de Roses, Castelló d'Empúries, l'Escala, Palamós, i l'apantallament de Calonge i Platja d'Aro eren mals exemples que ningú no s'atrevia a repetir. Una bona part del front litoral va quedar en volum disconforme. Però el manteniment de les densitats que havien generat aquests edificis en alçada va donar lloc a la nova tipologia de les cases en filera, inexistent fins aleshores; que es va estendre sobre terrenys en pendent no aptes per aquests desenvolupaments, i amb percentatges d'ocupació abusius sobre parcel·les de dimensions ínfimes. Els seus resultats són visibles arreu, però es fan paradigmàtics al sector més occidental de Riells, a l'Escala.

En general, aquesta primera fornada de plans, entre els anys 1979 i 1986, va significar una superació dels vells plans generals basats en la llei de 1956, caracteritzats per grans taques d'usos, a manera de regional planning, però que no aconseguiren estructurar les ciutats. Aquests nous plans, a banda de rebaixar intensitats d'edificació i de retallar creixements urbans previstos anteriorment, intenten també recosir i relligar els barris inconnexos heretats. Solen ser plans molt ben estructurats, gràcies al recent estrenat reglament de planejament; ara bé, segurament per inexperiència, no aprofundeixen prou en les qüestions relatives a la gestió urbanística, com ara les formes d'obtenció de sòls per als nous espais lliures o per a dotacions, que havien previst per tal de reequipar les ciutats.

Entre els anys 1986 i 1990 es produeix, bàsicament a la Costa Brava, un fenomen d'anul·lació d'alguns dels plans més importants, com a conseqüència de sentències del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya. Els motius de l'anul·lació són gairebé sempre formals, a causa de la manca de nou període d'informació al públic de les modificacions introduïdes per l'agitada tramitació o per la peremptòria necessitat d'aprovar-los abans de

l'esgotament dels terminis de suspensió de llicències. Això va donar lloc a l'aparició de la segona generació de plans del període, que es podria batejar amb el nom de «rescalfats», ja que el model proposat no estava ni qüestionat ni posat en dubte, i no plantegen altre cosa que la seva actualització i posada al dia, però sense canvis substancials.

Des de 1990 fins ara s'estan veient les revisions dels plans generals d'aquella primera fornada, amb els següents trets característics: en primer lloc, utilitzen ja de ple la tecnologia digital, tant pel que fa a la cartografia de base com a la resta de les determinacions de planejament; en segon lloc, l'esforç principal se centra en la manera de gestionar el pla, de tal forma que els convenis urbanístics s'han convertit en instruments usuals, fins al punt que sovint fan perdre la perspectiva general i global de la planificació. Finalment, les densitats i intensitats d'edificació que els primers plans ja havien retallat continuen ajustant-se cada vegada més com a conseqüència de la proposta de tipologies més extensives i la recerca per part dels promotors d'un diferencial de qualitat que els ajudi a vendre el seu producte dins un mercat cada vegada més competitiu.

AF/AJ: Quins tòpics considerats inicialment com a molt rellevants han deixat de ser-ho tant? Quins nous tòpics han aparegut o han crescut en importància?

JT: Com a primer tòpic, per a dir-ho d'una forma molt gràfica, crec que en els plans de la primera generació el «promotor-especulador» era «l'enemic a batre», mentre que ara, amb els nous plans, el promotor s'ha convertit en el «principal aliat». Amb això vull dir que els plans d'aquesta primera fornada van ser gestats, en general, pels nous equips de govern i els equips redactors de forma unilateral, projectant les noves il·lusions i la nova forma d'entendre la ciutat des de l'enfocament més social del problema. I segur que en aquell moment això era el que precisament calia fer. Però d'alguna forma es va deixar de banda la resta d'agents urbanístics: promotors i constructors. En canvi, ara, i segurament perquè el promotor de finals del anys noranta no és el mateix promotor dels anys setanta, resulta impensable revisar o repensar els plans sense tenir en compte la realitat del sector immobiliari, i moltes de les revisions d'aquells plans proposen classificar sectors dels quals ja s'ha pactat prèviament el seu desplegament.

Un altre tòpic podria ser que abans unes alçades excessives eren considerades com a signe d'especulació. Ara, en canvi, poden ser valorades com a singularitat.

Amb això vull expressar que la retallada de les alçades dels primers plans, que va ser molt efectiva, en alguns casos va ser massa dràstica. Una vegada asserenada la qüestió s'ha vist que tant en algunes operacions de reforma interior com de nous eixamples, el recurs a la utilització singular de majors alçades en l'edificació ha servit per ordenar més esponjosament els espais públics i per aportar una major qualitat urbana.

El tercer tòpic que m'interessaria ressaltar és el dels convenis urbanístics. Abans, les càrregues urbanístiques imposades al promotor eren fixades per la legislació i el propi planejament. Ara, si no hi ha altres compensacions, es considera que el sector ha estat mal gestionat. Això pot tenir una doble lectura. D'una banda, els convenis han ajudat a facilitar el desenvolupament dels sectors perquè el seu desplegament ja estava convingut prèviament entre l'administració del sòl en una mena de subhasta a l'alta segons la qual a qui més compensacions ofereix se li qualifica el sòl, i en determinats casos s'ha entrat en el perillós camí de les compensacions en metàl·lic amb destins diversos que poca cosa tenen a veure amb l'urbanisme. Penso que seria més clar deixar de veure l'urbanisme com una via de finançament de les hisendes locals.

Finalment, l'execució del planejament exclusivament a través dels convenis urbanístics incorporats als plans, i que deixen de banda els tradicionals sistemes de compensació i cooperació, han portat a la pràctica moltes dificultats de tipus registral i de compliment efectiu, normalment per la manca de rigor jurídic en establir-los, i en el fons crec que denoten que no s'ha destinat prou volun-

tat o recursos per augmentar la capacitat tècnica de gestió urbanística.

AF/JS: Quins creus que han estat els efectes principals del planejament urbanístic municipal a les ciutats catalanes? Quins aspectes han millorat gràcies al planejament?

JT: Els principals efectes del planejament urbanístic municipal a les ciutats —i petits nuclis— de Girona poden resumir-se, al meu parer, en els següents termes:

—El planejament ha produït eixamples urbans ben estructurats i relacionats amb la ciutat existent, en comptes dels anteriors creixements parcials inconnexos entre ells i closos en ells mateixos.

—Un segon element a destacar és la contribució dels plans urbanístics municipals a l'obertura o millora de les rondes urbanes, abans inexistents.

—També és significatiu el reequipament de dotacions (assistencial, cultural, lúdic, esportiu) de la majoria dels nuclis urbans.

—A l'últim, es també un efecte important dels plans la creació i millora dels espais lliures i zones verdes, i en general la millora de la qualitat urbana.

AF/JS: Quin tipus de projectes urbans directes han propiciat, sobre tot, els plans? Ha variat al llarg dels vint anys?

JT: Les operacions propiciades pels plans urbanístics, són bàsicament de tres tipus: les operacions de reforma interior als nuclis urbans, les operacions d'esponjament i millora dels cascs antics i la posada en valor dels nuclis històrics i el foment de la seva rehabilitació.

Certament, els nuclis històrics de les principals ciutats de la comarques de Girona, al principi d'aquest període, estaven en un estat de degradació urbana i social important. El fet que a Girona se la conegués com a ciutat «grisa» n'és un reflex simptomàtic. En aquest sentit, cal esmentar el Pla Especial del Barri Vell de Girona, juntament amb l'operació i la rehabilitació del centre històric. Processos semblants es van repetir a Figueres, Anglès, Palafrugell, Torroella de Montgrí, Sant Joan de les Abadesses, etc. I també a molts pobles de les comarques de Girona, amb la millora i adequació a zona de vianants dels carrers i places del centre —operacions sovint relligades amb la millora del comerç local per fer-lo competitiu amb les noves formes de comercialització de les grans superfícies— o bé relligada amb la posada en relleu dels valors històrics dels nuclis medievals. Citar-los tots seria certament llarg, però voldria recordar la pavimentació del nucli d'Ullastret, al Baix Empordà, com a experiència pionera-catàleg de referència per a les nombroses operacions de rehabilitació de nuclis antics que la van succeir.

AF/JS: Quins plans municipals en concret, dintre dels que coneixes directament, podries citar com a més significatius del període?

JT: Citaria, entre els plans del primer període, com a més rellevants, els de Torroella de Montgrí-l'Estartit, Hostalric, Sant Feliu de Guíxols, Castell-Platja d'Aro, Salt, el Pla Intermunicipal de Figueres, el Pla Intermunicipal de la Cerdanya, i el Pla Intermunicipal de la Vall de Ribes.

Els plans del segon període no em semblen tan rellevants. Citaria, això no obstant, els de Roses, l'Escala, Calonge i Palamós.

Entre els plans del tercer període, tot i que no són espectaculars perquè la majoria fan referència a municipis mitjans o petits amb problemàtiques urbanístiques mol acotades, citaria, en general, les revisions de plans per a nuclis urbans del Baix Empordà, i, en concret, els de Forallac, Corçà, Cruïlles, Monells i Sant Sadurní de l'Heura, antigament pertanyents al Pla Intermunicipal de la Bisbal, així com també alguns plans per a nuclis petits de l'Alt Empordà com Vilasacra i Ordis, i també Castellfollit de la Roca i Celrà. Això no obstant, encara som de ple en aquest tercer període, i el gruix de plans significatius el tindrem d'aquí pocs anys.

Arquitecte (1966)

És catedràtic del departament d'Urbanística i Ordenació del Territori a l'Escola d'Arquitectura del Vallès (UPC). Ha escrit *Inicis de la Urbanística Municipal de Barcelona* (1985), *El planejament urbà i la crisi de 1917 a Barcelona* (1987), *La transformació del paisatge a l'entorn de les carreteres* (1992), i *La formació de la urbanística metropolitana de Barcelona. L'urbanisme de la diversitat* (en premsa).

Entre 1968 i 1971 va redactar el Pla General de Mataró (Pla-Mat 71) i successivament els de Montblanc (1974) i Rubí (1978).

En la dècada dels vuitanta, redactà el Pla General Intermunicipal de Granollers-Canovelles-Les Franqueses (1980), el Pla General de Reus (1985) i les Normes Subsidiàries de Muntanyola (1989). A la dècada dels noranta, el Pla General de Santa Coloma de Farners (1990) i l'avanç del de Castellar del Vallès (1996).

També ha redactat diversos plans de renovació i protecció de nuclis antics, entre els quals els de Montblanc (en el context de la redacció del Pla General el 1974), i els de Reus (1984), Premià de Dalt (1989) i Mataró (en curs de redacció), i projectes urbans d'abast general, com el Projecte Caldes-2000 a Caldes d'Estrac (1990), diversos projectes urbans a Granollers (entre 1993 i 1995) i el projecte del Front Marítim de Premià de Mar, en col·laboració amb E. Batlle (1996).

Com a estudis territorials d'abast intermunicipal, realitzà el 1988 un treball sobre la transformació del paisatge a l'entorn de les carreteres de Girona; el 1991, respecte a les oportunitats d'intervenció urbanística al territori agrícola i natural de l'àrea metropolitana de Barcelona; el 1996, referent al paisatge de les terres de l'Ebre; i des de 1994, sobre la transformació del Pla General Metropolità de Barcelona (actualment en curs de redacció).

Pla General de Reus (1985)

AF/JS: Creus que hi ha hagut una evolució en els plans municipals redactats al llarg del període? En quin sentit?

MT: En el temps, tot canvia i evoluciona. És clar que en aquests anys els plans han canviat. El problema és conèixer els canvis significatius i saber distingir les intensitats de variació dels diferents temes.

No crec que sigui creïble suposar que els plans evolucionen globalment. I que s'hi pugui establir una seqüència continua de variació. Els plans d'urbanisme són massa complexos per suposar que evolucionen globalment. Mai no he cregut la classificació dels plans en generacions. Conec prou bé la història de l'urbanisme per no caure en aquests esquematismes. Quan, en el nostre país, s'han introduït classificacions globals, el que s'ha fet només és introduir una discutible classificació dels plans italians. Aquestes classificacions mai no han derivat d'una interpretació profunda de la nostra història recent del planejament. Són classificacions superficials i basades en immediateses.

En canvi, en aquests anys, hi ha hagut alguns canvis i avenços sectorials.

En primer lloc, hi ha hagut la progressiva consolidació dels avenços en la gestió i l'actuació que s'havien debatut a l'època del Pla General Metro-polità. Cada vegada està més clara la distinció de la classificació del sòl. Els polígons i sectors de planejament estan ben definits i estan molt més justificats en l'eficàcia de l'actuació. Les cessions d'espais verds i equipaments es discuteixen molt poc.

Això té la cara positiva en el millorament de la seguretat jurídica en la gestió urbana. I una cara negativa, cada vegada més preocupant, en una burocratització creixent del planejament urbanístic. Constato una preocupant manca d'inventiva i una escassa atenció a uns temes i problemes urbans que els darrers anys han canviat molt. Els plans històrics han estat més importants per la difusió d'una concepció de la ciutat diferent que pels avenços estrictament tècnics, cosa que s'ignora en molts dels treballs de planejament actuals, més centrats en la immediatesa que en la interpretació dels canvis de la ciutat i el territori actuals.

Des d'una altra perspectiva, em sembla significatiu el progressiu afebliment dels excessos de disseny urbà a gran escala. En època recent es va posar de moda un urbanisme superdibuixat, que tenia uns magnífics peus de fang en la manca de referències arquitectòniques concretes, la poca capacitat analítica i propositiva, la confusió de les escales i, sobretot, en la feble atenció a la dinàmica urbana. Un urbanisme que no sigui dinàmic té molt poc d'urbanisme.

En l'evolució del planejament les darreres dècades, allò més preocupant és la progressiva pèrdua de relació entre l'evolució de la ciutat vers estructures molt obertes, si es vol difuses, i un urbanisme que encara resta tancat en la lògica de la racionalització interna de la ciutat i, sobretot, una poligonalització i reparcel·lació cada vegada més tancada. En els mecanismes del planejament tot és preparat per fer polígons de lògica tancada, amb els seus equipaments i zones verdes, i poc hi ha preparat per afrontar la qüestió decisiva de la intersecció dels fluxos energètics urbans amb els propis del medi ambient del territori.

AF/JS: Quins tòpics considerats inicialment com a molt rellevants han deixat de ser-ho tant? Quins nous tòpics han aparegut o han crescut en importància?

MT: Ja he dit que em sembla significatiu que el tòpic de l'hiperdibuix hagi deixat de tenir importància. També he dit que em sembla significativa la consolidació d'una cultura de l'actuació basada prioritàriament en la poligonalització, les reparcel·lacions, les cessions, etc.

Entre els tòpics nous, i encara no consolidats, em sembla que cal posar l'atenció en la qüestió del paisatge des d'una perspectiva territorial i no com a enèsima versió dels «parcs i jardins» tradicionals.

En l'urbanisme tradicional ha estat essencial la qualificació dels terrenys com a sòl urbà, i aquesta

qualificació depenia de la presència d'uns serveis urbans que asseguraven la connexió de l'edifici al sistema energètic de la ciutat. De la mateixa manera, en el planejament futur, l'atenció al paisatge s'ha d'entendre prioritàriament com a intersecció dels fluxos de matèries i energia que transcorren per les malles d'infraestructura pròpies de la ciutat i els que són propis del medi ambient, entre els quals el cicle de l'aigua ocupa un lloc important. Perquè aquesta qüestió tingui autèntic relleu territorial o urbanístic no s'ha de limitar a la problemàtica de l'impacte ambiental, elaborat a posteriori, sinó a la superposició dels fluxos en el mateix moment de la redacció del projecte.

AF/JS: Quins creus que han estat els efectes principals del planejament urbanístic municipal a les ciutats catalanes? Quins aspectes han millorat gràcies al planejament?

MT: De la mateixa manera que no crec en les classificacions generals dels plans, tampoc no crec gens en el seu efecte general sobre unes genèriques ciutats catalanes. En l'urbanisme actual es tendeix més a l'estudi de les diferències que a les generalitzacions.

Els efectes dels plans s'han d'estudiar individualment. Cada ciutat i pla té la seva pròpia història, i els plans s'encadenen i superposen les seves propostes en el temps. Fins i tot en el cas hipotètic de la redacció d'un pla metropolità o d'una comarca metropolitana, el tema central serà més la distinció de les diferències territorials que no pas la recerca d'un ordre global. L'ordre global ja ens el donaran unes xarxes de comunicació o informació, que cada vegada seran menys materials. No és casual que hi hagi qui les assimila als àngels, en ser només comunicació i esperit pur. Per això em sembla més significatiu citar el cas d'algunes de les ciutats on he treballat que no pas l'extracció d'unes categories generals.

Com a exemple d'aquests casos particulars que conec es podria citar el cas del parc central de Mataró, on el parc que s'acabarà de construir properament serà el resultat d'una llarga història de propostes i contrapropostes que augmenten o anul·len els seus efectes, però que sempre distorsionen el resultat final. I depèn més d'unes característiques històriques que de la repetició de lleis generals.

Un altre cas és el de l'eixample sud de Granollers, on és difícil de mesurar l'abast de la incidència de les antigues malles d'eixample dels projectes d'en Raspall, d'abans de la guerra, les propostes del nostre pla recent o dels projectes residencials de l'Incasol. En la mateixa àrea, sobre la nostra primera idea de la Ronda Sud, he vist superposar-s'hi fins a tres nivells de distorsió. En el cas del passeig Nord de Reus la història ha estat semblant.

Aquests són els temes que em semblen interessants i que en ser difícilment generalitzables, perquè es basen en històries individuals i en la presència de moments i temes molt diferents, no permeten de parlar d'una genèrica incidència dels planejaments a la ciutat.

AF/JS: Quin tipus de projectes urbans directes han propiciat, sobretot, els plans? Ha variat al llarg dels vint anys?

MT: Els plans generals han propiciat preferentment projectes de gra relativament petit, factibles a través de la reparcel·lació, fàcilment acotables. El camí d'actuació del projecte urbà tard o d'hora topa amb el problema de la reparcel·lació. A partir d'un cert llindar dimensional la reparcel·lació es fa molt difícil, per no dir impossible. Conscientment o inconscientment, el projectista ho sap i intenta fragmentar al màxim, fragmentació que sempre es reflecteix en les relacions entre el planejament general i el projecte acotat. No sempre les determinacions generals són fragmentables i ajornables parcialment en el temps.

La qüestió dels projectes de gran escala només ha quedat en dibuixos, que mai no han tingut el caràcter de projecte pròpiament dit. Es tracta de dibuixos que normalment són molt detallats, però també d'un fals realisme, que confon molt. En pocs casos contenen reflexions quant als seus camins de materia-

lització, sobre el que ha de variar o de romandre en el seu difícil procés, respecte a les prioritats, i referents a la unitat i la possible fragmentació.

Recentment he pogut estudiar l'evolució de la urbanística de Barcelona en el seu front costaner. Sobre aquest tram del territori alhora continu i molt variat he descobert que en la qüestió de les interrelacions entre el planejament general o global i el projecte executiu teníem molt a aprendre. La reflexió sobre el passat sempre és alliçonadora. En aquest cas ajuda a mesurar el pes d'alguns grans temes de projecte intermedis, que han tingut molta més incidència en l'evolució de la ciutat que els plans globals i més coneguts.

Entre aquests temes es pot citar el cas de les comunicacions entre les àrees industrials del Poblenou i Sant Andreu i el port, un tema sectorial curiosament oblidat en la majoria dels plans globals, que estan basats exclusivament en criteris unificadors de les comunicacions. Uns plans on l'objectiu de la racionalització de l'organisme urbà difícilment podria admetre l'existència de fluxos de comunicació relativament independents.

Un altre tema intermedi que ha influït molt en l'evolució urbanística de la costa de Barcelona és la permanència de la Gran Via. Una permanència constantment impactada per propostes, projectes de paquets residencials i industrials o, simplement, places; i, sobretot, de resistències i tensions de tota mena, però que ha donat unitat a un sector de la ciutat per sobre de totes les urbanitzacions parcials i totes les dificultats de traçat.

En el desenvolupament de projectes intermedis potser hi ha el avenir més interessant del planejament actual. Es tracta de projectes que no estan ni a nivell superior ni a nivell inferior, sinó, simplement, situats «entre». Contenen tant determinacions pròpies del nivell general com d'altres molt relacionades amb la problemàtica interna del lloc. Mai no estan subordinats a la globalitat del planejament. És a dir, no depenen directament de l'aplicació de les determinacions d'un altre d'escala superior. Són projectes que tenen l'inici i la motivació principal en la reflexió sobre la situació de la peça en l'estructura global, i reflecteixen aquestes reflexions sobre el lloc.

Fent ressò d'aquesta qüestió, a l'Escola d'Arquitectura no definim cap tema de projecte que no tingui arrels en els nivells superiors. És a dir, que no obligui a l'estudiant a reflexionar sobre la situació de la peça en una estructura no determinada prèviament, i comenci a entendre que les decisions de projecte sovint tenen una dimensió molt més general.

Potser el banc de proves del Delta del Llobregat proporcionarà un avenç metodològic significatiu en relació amb aquesta qüestió i generarà un planejament intermedi que superi les generalitats avui obsoletes del Pla General Metropolità.

AF/JS: Quins plans municipals en concret, dintre dels que coneixes directament, podries citar com a més significatius del període?

MT: No conec cap pla significatiu que no sigui el Pla General Metropolità de Barcelona de 1976, la metodologia i la lògica del qual s'ha imposat sobre tots els altres. Els darrers vint anys, el Pla General Metropolità ha actuat com a norma general, més o menys recolzada per la Llei del Sòl i l'actuació de la Direcció General d'Urbanisme de la Generalitat, i els altres plans no han fet més que aplicacions més o menys enginyoses d'aquesta norma.

Altres plans, fins i tot el de Sabadell, on tots havíem posat moltes esperances de renovació, s'han fos en la ineficàcia i s'han perdut en la multiplicitat de solucions i dissenys o obrint qualificacions, més ideològiques que reals; com, per exemple, les del sòl no urbanitzable, que marginen molt els processos de transformació en curs en aquest territori.

Tots els que hem treballat en planejament hem viscut dramàticament aquestes tensions entre els instruments i la realitat en els treballs que hem fet. La feblesa de la metodologia que hem emprat ha estat aclaparadora. Els termes de la ciutat actual passaven per les nostres mans sense poder abordar-los amb un mínim realisme.

Sé prou bé que aquest tipus de qüestions no es poden resoldre individualment. Això em preocupa precisament pel vessant col·lectiu. Un pla no pot ser mai una obra individual. Sempre implica una reflexió cultural entre els professionals o entre la mateixa gent. A vegades, en els debats d'interessos hi ha molt de cultura. Per això cal veure amb preocupació que des de l'època de la resistència al franquisme la nostra societat no ha generat processos de reflexió i discussió cultural potents. En aquest sentit enyoro una mica més la utopia d'aquells temps.

Arquitecte (1980)

És professor associat d'Urbanística a l'Escola d'Arquitectura del Vallès des de 1983 i de tercer cicle a la Fundació Politècnica de Catalunya. Ha realitzat treballs de recerca sobre la identitat del territori català: les comarques, sobre la costa catalana i sobre la construcció del territori metropolità de Barcelona. És secretari de l'Agrupació d'Arquitectes-Urbanistes del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya des de 1993.

Entre els anys 1980 i 1984 col·laborà amb R. Pié i R. Barba en la redacció dels plans generals de Sant Feliu de Guíxols, Castell i Platja d'Aro, Santa Cristina d'Aro i l'Arboç del Penedès. També va participar en la redacció del Pla Especial de Reforma Interior del barri de Vallbona, a Barcelona i, des de l'any 1996, en la revisió del Pla General de Torroella de Montgrí i l'estudi de dinamització urbanística de Castell i Platja d'Aro.

També va ser membre de l'equip redactor del Pla Especial de Reforma Interior de la Barceloneta, a Barcelona, que rebé un dels premis nacionals d'urbanisme el 1983, i va dirigir diversos treballs de planejament parcial i especial i d'inventari i catalogació per a la protecció del patrimoni urbà i arquitectònic.

És membre fundador de l'equip multidisciplinari EARHA (Equip d'Assessorament per a la Rehabilitació d'Habitatges) des de 1985, amb el que redacta estudis i plans de rehabilitació urbana a Barcelona i àrea metropolitana, entre els quals els de la Barceloneta, Gràcia, Sant Agustí Vell, Sant Andreu, Sants, Badalona, Cornellà, Terrassa i altres. També treballa per a l'Àrea de Rehabilitació Integrada de Ciutat Vella de Barcelona sobre les activitats econòmiques (estudis i planejament), per al centre històric de Lleida (programa ARI i planejament), i per als municipis de Mataró i Manresa. Ha publicat estudis sobre l'habitatge a Catalunya, els promotors socials d'habitatges i l'eficàcia de la política d'habitatge.

Programa d'Actuació al centre històric de Lleida (1993)

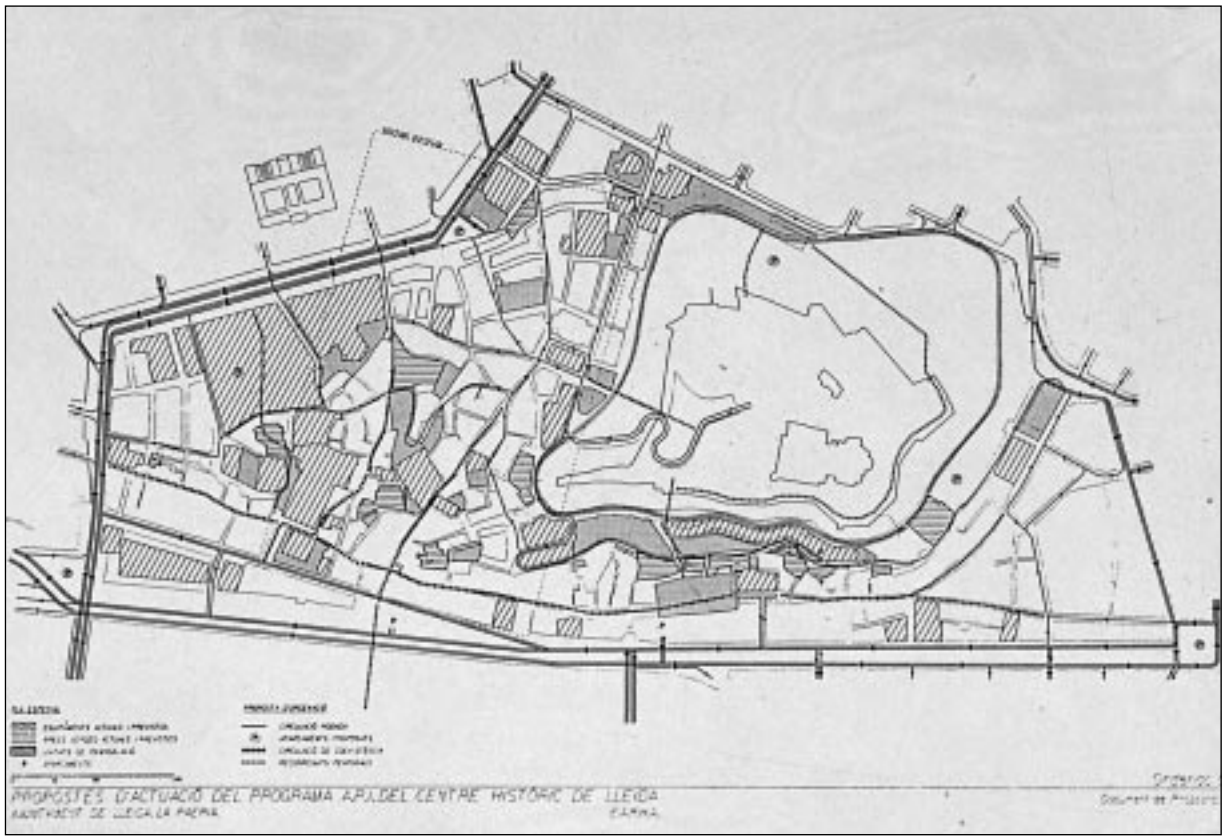

AF/JS: Creus que hi ha hagut una evolució en els plans municipals redactats al llarg del període? En quin sentit?

JMV: Crec que, efectivament, el planejament urbanístic municipal ha evolucionat molt en aquests vint anys i generalment en sentit positiu, per les raons que desenvoluparé a continuació. En primer lloc, crec que és notable la progressiva maduresa sobre el sentit del planejament urbanístic i el coneixement dels seus instruments, tant per part dels polítics municipals i autonòmics que han de prendre les decisions bàsiques com dels agents que intervenen en la transformació real de la ciutat i del territori; tot això és, sens dubte, un reflex de la maduració general de la pròpia societat. En segon lloc, per major experiència dels professionals que intervenen en l'elaboració i la gestió del planejament urbanístic, ja que en l'etapa més inicial d'aquest període la major part dels que van tenir l'oportunitat de treballar en aquests temes no tenien normalment experiències anteriors. I en tercer lloc, per la millora en la informació sobre el territori i les ciutats, des de les cartografies fins a les bases estadístiques, així com dels mitjans tècnics per treballar-la i analitzar-la.

Per contra, i en sentit negatiu, s'ha passat d'una etapa caracteritzada per un important debat social, cultural i polític sobre els problemes de la ciutat i el territori a una etapa caracteritzada per un menor interès general, començant pels propis professionals implicats, en analitzar i debatre els problemes actuals i els medis adequats per abordar-los. Paral·lelament a aquesta dinàmica, s'han llençat missatges, que han arribar a tenir un cert ressò públic, sobre els bons efectes urbans de la «desregulació» normativa, que han arribat fins i tot a pregonar la innecessarietat del planejament urbanístic, defensant la bondat d'actuacions únicament formulades des de la lògica de l'operador privat, i bandejant la dimensió de la defensa necessària dels interessos col·lectius que el planejament urbanístic ha d'assumir.

AF/JS: Quins tòpics considerats inicialment com a molt rellevants han deixat de ser-ho tant? Quins nous tòpics han aparegut o han crescut en importància?

JMV: Crec que el planejament impulsat pels nous ajuntaments democràtics, en la dècada dels vuitanta, es va haver d'enfrontar a una situació d'emergència derivada, d'una banda, d'un planejament anterior en general totalment inadequat i, d'una altra, d'uns dèficit (d'urbanització, equipaments i serveis, o de zones verdes) molt importants a les ciutats heretades del franquisme. Molt sintèticament, jo diria que aquest nou planejament urbanístic va haver d'abordar qüestions tan substancials com són un tractament inadequat de la ciutat existent, especialment a les àrees urbanes de més valor històric i patrimonial; uns creixements previstos excessius, fora de tota lògica territorial, demogràfica o econòmica; o una pràcticament nul·la consideració dels valors propis del territori no urbanitzat, com a part integrant també del planejament urbanístic.

El major o menor èxit d'aquells plans municipals va consistir en la seva capacitat d'entendre les característiques específiques de cada situació (mitjançant unes renovades metodologies d'anàlisis) i de dissenyar noves formes d'ordenació i intervenció per tal de donar respostes més coherents a les necessitats de la nova societat democràtica. Val a dir que, en general, aquesta resposta es va saber donar, com ho demostra el fet que la revisió d'aquell planejament que s'està realitzant els darrers anys han d'afrontar problemes de naturalesa ja ben diferent.

En aquesta llarga etapa de vint anys han anat sorgint nous temes de preocupació i s'han assajat nous instruments de resposta, entre els quals es poden indicar com a més destacables el denominat planejament «estratègic» i la sensibilització per les qüestions mediambientals, tant dins de les estructures urbanes com en relació amb els valors de territori.

El denominat planejament estratègic s'ha demostrat molt útil com a instrument de consens entre la diversitat d'agents que són presents a les dinàmiques urbanes i territorials, a més dels que de mane-

ra clàssica s'interessen pel planejament, propietaris urbans i agents immobiliaris, com són els agents econòmics o els moviments cívics i socials que a vegades no troben en l'ortodòxia dels instruments de planejament un marc adequat per a la participació en la pressa de decisions que en general els afecten i interessen. En aquesta relació entre el planejament urbanístic i el planejament estratègic hi ha hagut exemples en els dos sentits, quan el pla estratègic es genera a partir d'una discussió sobre opcions urbanístiques i, a l'inrevés, quan el pla sorgeix d'un debat estratègic, com una de les eines fonamentals per concretar les opcions consensuades sobre la ciutat i el territori.

Pel que fa als aspectes medioambientals, els canvis en aquests vint anys han estat molt profunds pel que fa al coneixement científic del medi i a la sensibilització social sobre la necessitat de nous equilibris en el seu ús i transformació, de tal manera que, sens dubte, es tracta del repte més important que es planteja al planejament urbanístic futur: saber incorporar aquest cabdal de coneixements i traduir-lo en propostes d'ordenació i gestió equivalents quant a qualitat i viabilitat al nivell que s'ha assolit a les àrees urbanes; en definitiva, incorporar-ho com un tema fonamental de la nostra disciplina.

AF/JS: Quins creus que han estat els efectes principals del planejament urbanístic municipal a les ciutats catalanes? Quins aspectes han millorat gràcies al planejament?

JMV: En la meva opinió, el més important d'aquest període ha estat la generalització del que podríem denominar «la cultura del pla»; és a dir, l'assumpció, per part del conjunt de la societat i dels agents que intervenen en les actuacions urbanístiques de la funció que compleix el planejament urbanístic. Per contra, també s'ha produït un cert desencís en relació amb les expectatives inicials sobre el planejament urbanístic, en constatar-se que els efectes del planejament són quasi sempre a mig i llarg termini, davant uns dèficit que demanaven respostes amb la màxima urgència possible.

El nou planejament urbanístic elaborat durant aquest període ha permès també el desenvolupament d'altres instruments complementaris que han incidit en l'evolució de la qualitat de vida a les ciutats, des de noves consideracions dels temes circulatoris i d'aparcament, la defensa o promoció de sectors econòmics, o la protecció i la rehabilitació del patrimoni construït, per mitjà de figures complementàries com són plans temàtics (circulació, usos…), programes específics (de dinamització socioeconòmica, àrees de rehabilitació…) o campanyes sectorials (colors de façanes, imatge comercial…).

Al meu entendre, l'aspecte que ha millorat més substancialment a causa del planejament urbanístic d'aquest període, amb totes les matisacions que s'escaiguin, és la requalificació urbana de les nostres ciutats a través de l'ampliació i la millora dels espais col·lectius i dels nous equipaments i dotacions que, en bona part, han estat possibles per la gestió del planejament, a vegades no tan sols com a resultat d'un bon desenvolupament d'aquest, sinó com una validació prèvia o simultània en el propi procés de redacció i tramitació dels documents.

AF/JS: Quins tipus de projectes urbans o intervencions directes han propiciat, sobretot, els plans? Ha variat al llarg dels vint anys?

JMV: Bàsicament, els plans municipals han facilitat o propiciat actuacions de requalificació urbana, des del tractament més acurat dels espais públics, o l'ampliació dels espais per equipaments i dotacions urbans. També han aportat una nova sensibilitat en les actuacions als nuclis històrics i en general en relació amb el parc edificat.

Per contra, hi ha hagut una certa incapacitat per formular models de creixement urbà clars i renovadors, la qual cosa ha facilitat l'aparició d'actuacions de nova ciutat massa sovint repetitives i poc entenedores en relació amb el lloc i la ciutat amb què es relacionen. Això és especialment evident pel que fa als nous sectors residencials, on a més d'altres factors que tenen a veure amb el tipus de promoció i els comportaments de la demanda no es constata una posada al dia pel que fa a les tipologies d'habi-

tatges i als models d'agregació, evolució que en definitiva portaria a noves formes urbanes. En aquest sentit, l'experiència del principal agent urbanitzador en aquest període, l'Institut Català del Sòl (Incasol), és especialment il·lustrativa.

Sobre el sòl no urbanitzable, el camí està pràcticament tot per fer, ja que molt poc s'ha avançat en la incorporació i integració al planejament urbanístic, a través dels seus instruments, dels mecanismes necessaris per donar resposta als nous plantejaments que des d'altres disciplines s'estan formulant sobre les relacions entre medi natural i medi urbà.

Finalment, s'ha d'assenyalar que el dèficit més important del planejament municipal d'aquest període ha estat la seva incapacitat (o potser no li tocava?) per entendre i donar resposta a actuacions d'abast molt més ampli que els propis límits municipals (em refereixo als traçats d'infraestructures, a les implantacions singulars, etc.), renunciant al seu paper fonamental (quan no facilitant activament la seva localització) en tant que el planejament urbanístic municipal és l'instrument bàsic per a l'ordenació integral del territori, qüestió que alguns plans de la darrera generació estan començant a plantejar.

AF/JS: Quins plans municipals en concret, dintre dels que coneixes directament, podries citar com a més significatius del període?

JMV: Si ho mirem des del punt de vista de l'amplitud i el rigor metodològic en l'anàlisi i les propostes de reordenació urbanística, el pla de Vilafranca del Penedès, pel que fa a una ciutat mitjana madura, i el de Platja d'Aro, per a un territori turístic, crec que són els més destacables.

També considero important assenyalar els exemples dels plans municipals de Girona, Vic o Lleida, on a partir d'un planejament renovat en els moments inicials del període considerat, s'ha desenvolupat una gestió urbanística eficient i amb resultats evidents sobre la millora de la qualitat urbana d'aquestes ciutats.

Més recentment, són de molt interès, pel marc metropolità on se situen i les reflexions pròpies que plantegen sobre ciutat i territori, les revisions dels plans de Sabadell i Mataró. Finalment, també em sembla de molt interès l'ordenació del territori que assaja la nova revisió del pla de Lleida.